mandel

AVRUPA AMERİKA'YA KARŞI

KÖZ YAYINLARI

Birinci Baskı: Nisan 1974

KÖZ YAYINLARI
Başmusaip Sok. Tan Ap. Cağaloğlu Istanbul
P.K. 40 - BEYAZIT

Bu kitap Güryay Matbaasında dizilip basılmış, Kahraman Mücellithanesinde ciltlenmiştir.
Kapak baskı: Kelebek Matbaası.

AVRUPA AMERİKAYA KARŞI

— EMPERYALİZMİN ÇELİŞKİLERİ —

— J.J. Servan - Schreiber'in «Amerika Meydan Okuyor»una bir cevap —

ERNEST MANDEL

Çeviren
Mustafa DAĞLAR

★ KÖZ YAYINLARI

Bu kitap, ilkin Almanca olarak 1968'de basılmış, İngilizce çevirisi eklerle 1970'de çıkmıştır.

Kitap aslından çevrilmiş ve İngilizcesi ile karşılaştırılarak, ekler köşeli parantez içinde verilmiştir.

İÇİNDEKİLER

Önsöz	7
Eşitsiz Gelişme Kanunu ve Avrupa - Amerika İlişkisi	9
Sermayenin Uluslararası Yoğunlaşması ve Merkezileşmesi	21
Uluslararası Rekabette ABD Girişimlerinin Görece Üstünlüğünün Nedenleri	35
AET'de Uluslararası Sermaye Birleşmesi AET'de Ulusal Devlet - Uluslararası	51
Rekabet ve Uluslararası Sermaye Birleşmesi	65
İngiltere'nin AET'ye Girmesi ve Batı Avrupa - Kuzey Amerika Rekabeti	79
Dünyanın «Öteki» Ülkeleri ve Batı Avrupa - Kuzey Amerika Rekabeti	93
Batı Avrupa - Kuzey Amerika İlişkisi ve Uluslararası Para Sistemindeki Buhran	109
AET'deki Uluslararası Kurumların Geleceği	127
Avrupa İşçi Sınıfı Hareketi ve Batı Avrupa - Kuzey Amerika Rekabeti	143
Sosyalist Alternatif	157

ÖNSÖZ

İnsanlık tarihinde; bundan önce hiçbir zaman bir devlet, İkinci Dünya Savaşının sonunda Amerika Birleşik Devletleri'nin sahip olduğu kadar dünya çapında bir güce sahip olmamıştır. Ama hiçbir güç de mutlak egemenliğini ABD kadar çabuk kaybetmemiştir. «Amerikan Asrı», on yıl bile sürmedi.

Kıta Çin'inde Çan-Kay-Şek rejiminin yıkılmasından ve Sovyetler Birliği'nin Amerikan atom tekelini kırmasından sonra, Amerika'nın dünya egemenliğinin bu sürpriz denecek kadar çabuk gelen sonunun nasıl oluştuğu üzerinde ABD'de sürekli ve geniş bir tartışma sürmektedir. Devletlerin ve toplum biçimlerinin doğuşunun, gelişmesinin ve batışının eninde sonunda objektif kanunlar tarafından belirlendiğini ve tarihsel olayların bu açıdan değerlendirilmesi gerektiğini halâ yadsıyan Amerikan bilim adamı ve politikacısı için Amerikan dünya egemenliğinin son onbeş yıldaki görece batışının nedenleri, karanlık kalmaktadır. Bunlar; bilmecenin çözümünü ya atom bombasının plânlarını ve Çin iktidarını «kızıllara» teslim eden «Komünist ajanlara», ya da Amerikan ulusunun yeni bir atılımla yeniden canlandırılması gereken mücadeleci ruhunun ölmesine bağlamaktadırlar. Ama ne bu Şeytanlık bahaneleri, ne de ulus psikolojisi üzerine **a priori** düşünceler, son yirmi yılda dünya çapında sahnelenmiş olan teknik, askeri, ekonomik ve sosyal

devrimci atılımlar yumağını çözmeye yetmez. Ancak bu olguların herbirinin çözülmesi, Amerika'nın dünya egemenliğinin parçalanışının bir açıklamasına götürebilir bizi.

Bu incelemenin özgün metni 1967 Aralığı sonunda tamamlanmış ve Almanca olarak 1968 Martında yayımlanmıştır. İki ay sonra Fransa'da patlak veren devrimci ayaklanma, bizim bu incelemenin son bölümünde öngördüğümüz gibi, ekonominin ve bir bütün olarak burjuva toplumunun otoriter yapısına karşı isyanın kaçınılmazlığını doğrulamıştır. Bu yüzden, Fransada olup bitenlerin ışığında kitapta herhangi bir değişiklik yapmak için bir sebep görmedik.

Ama olayların bizim çözümlememize uygun düşen yanlarını vurgulamak için birkaç not ekledik. Aynı şekilde, 1969'un ilk yarısında, sermayenin uluslararası yoğunlaşması, bundan çıkan sorunlar ve bunun iç çelişkileri ile ilgili olarak bir dizi olayı da ele aldık.

Ele aldığımız konudaki ampirik veriler öylesine hızla çoğalmakta ki, elden gelse bu incelemeyi yılda iki-üç kez gözden geçirmek gerekir. Sadece şunu söyleyelim; 1969 Ağustos'unda Frank'ın devalüe edilişi, bizim burada geliştirdiğimiz De Gaullism tahlilini doğrulamaktadır. Bu arada, birkaç ay sonra Alman Markı'nın revalüe edilişi de, Dolar'ın gizlice devalüasyonuna denk bir etki yaratarak güçlü Avrupa kapitalist ekonomisi ile ABD arasındaki değişen ilişkinin bir başka çarpıcı belirtisi olmuştur. Böylelikle yakın tarihin olayları bu kitaptaki tezleri sadece haklı göstermektedir.

Ocak 1970

EŞİTSİZ GELİŞME KANUNU ve AVRUPA - AMERİKA İLİŞKİSİ

Her ne kadar abartılmış basitleştirmelere gitmekten kaçınmamız gerekirse de, bu açıklamayı kısa bir şekilde formüle etmek istersek, diyebiliriz ki; yüzyıl boyunca eşitsiz gelişme kanunun hazır yiyicisi olan Amerika, şimdi artık bu kanunun kurbanı olmaktadır. Feodal ve yarı-feodal kalıntıları yapısında taşımayan, görece bir işgücü eksikliği olan, «boş alanların» genişliği yüzünden sürekli olarak en modern teknolojiyi kullanmaya zorlanan (1) Amerikan kapitalizmi, çok kısa sayılabilecek bir sürede İngiliz sanayi gücü ile arasındaki mesafeyi kapatmıştır. Bu yarışı Amerikan İç Savaşının sonunda, 1870'e doğru başlatabiliriz. Büyük insan ve üretici gücü ile ve bu arada büyük hammadde kaynaklarının (2) sağladığı destekle Amerikan kapitalizmi; Büyük Britanya, Almanya, Japonya, Fransa ve İtalya gibi (Avusturya-Macaristan ve Rusya Birinci Dünya Savaşı öncesinde, başından beri ikincil durumdaydı) emperyalist büyük güçlerin arasındaki yarışta kendisine bir üstünlük sağlamıştır.

Çelik üretimi, bu gelişmeyi iyi gösterir. 1880'de İngiltere dünya çelik üretiminin henüz yarısını üretebiliyordu ve dünya çelik ihracatının % 80'i İngiltere'den yapılıyordu. 1893'de İngiliz çelik üretimi ilk kez Almanya tarafından geçildi.

1908-1913 arasında Almanya İngiltere'nin iki mis-

li çelik üretmekteydi. Fakat, 1890'ların başında ABD dünya çelik üretiminde çoktan baş sıraya çıkmıştı, 1900'de dünya piyasasının en büyük ihracatçısıydı, 1913'de dünya çelik üretiminin % 40'ına ulaşmış ve böylece Ingiltere, Fransa ve Almanya'nın toplam üretimini geçmiş ve 1927-28'de ise Avrupa'nın toplam üretimini aşmış, 1944-1950'de toplam Avrupa üretiminin % 50 üstüne çıkmıştı.

Böylece her iki dünya savaşı da ABD'nin rakiplerinin birbirlerini yemesinden başka birşey değildi. 1945'de bu süreç sona ermişe benzemektedir. Almanya, Japonya, Fransa, Ingiltere ve Italya pratikte bütün bağımsız askeri ve ekonomik güçlerini kaybetmişlerdi.

Ancak, üç faktör, ABD'nin bu mutlak öne çıkışının pekişmesini daha başta önlemiştir

I) Büyük bir ülke Birinci Dünya Savaşından sonra emperyalist dünya sisteminden kopmuştur. 1923'den sonra dünya devrimi hareketinin zayıflaması ve Sovyetler Birliği iç politikasında gericiliğin ve bürokratlaşmanın gittikçe artmasına rağmen Sosyalist Ekim Devrimi'nin ekonomik başarıları, hızlı bir kalkınmayı ve dev bir endüstrinin kurulmasını sağlamıştır. Bu sayededir ki bu ülke, Ikinci Dünya Savaşında Alman emperyalizminin saldırısına başarılı bir şekilde karşı koyabilmiştir.

Sovyetler Birliği bu savaşın sonunda, ekonomik bakımdan muhakkak ki son derece zayıflamış (3), ülke açlıkla karşı karşıya kalmış ve büyük yaralar almıştı. Ama ülkenin askeri ve özellikle sosyopolitik ağırlığı, hattâ batılı muzaffer emperyalist ülke halkları içinde bile o denli büyüktü ki, Amerika'nın askeri gücü onu kısa zamanda bir karşı güç olarak yok etmeye (4) yetemezdi. Böylece iş, bunun yerine «so-

ğuk savaş»a, dünyanın etki bölgelerine ayrılmasına dönüştü. Bu ise, doğu blokonun yeni ve güçlü bir iktisadi ve askeri alanda öne atılmasını doğurdu. «Soğuk savaş», Sovyetler Birliği'nde nükleer silâhların geliştirilmesini ortaya çıkardığında, artık Amerika'nın dünya egemenliği hayâli yıkılmıştı.

II) Eski sömürge imparatorluklarının İkinci Savaş sırasında ve sonrasında zayıflamaları, bu zamana kadar emperyalist sermayenin dünya egemenliğinin kurbanı olan az gelişmiş ülke halklarının gittikçe artan bir başkaldırışını da beraberinde getirdi. Öncelerı bu başkaldırı, sadece Batı Avrupa ve Japonya'ya karşı gibi görünüyor, Amerika'nın bu olaydan kârlı çıkacağı sanılıyordu. Çünkü Amerika, eski sömürgeleri Lâtin Amerika gibi şeklen bağımsız, yarı-sömürge ülkeler haline sokmayı ve böylece ekonomik yapıyı da ele geçirmeyi başarmıştı.

Küba Devrimi, bu noktada önemli bir dönüm noktasıdır. Bu devrim, Amerikan emperyalizmine sürekli devrim teorisiyle ilgili pratik bir ders vermiştir. Küba Devrimi, Amerikan emperyalizmine, az gelişmiş ülkelerdeki emperyalist sermayenin siyasi ve iktisadi baskısından kurtulmaya yönelik her kurtuluş hareketinin, emperyalist sistemden kopma ve sosyalist ekonominin kuruluşuna başlama eğilimini taşıdığını göstermiştir. Aksi takdirde hiçbir samimi anti-emperyalist kurtuluş mümkün değildir.

Bu deney, Amerikan devlet yönetimini, dünya staratejisini temelden gözden geçirmeye zorlamıştır. Dış politikanın ana hedefi, artık yeni bir Küba örneğini engellemekti. Bunun için tek çare olarak, askeri darbeler (Brezilya, Arjantin, Gana), ya da askeri müdahaleler (Vietnam, Dominik) ile sosyalist devrime dönüşme tehlikesini içinde taşıyan her devrimci hare-

keti zor kullanarak daha çekirdek halindeyken yoketme yoluna gidilmiştir.

Bu durum ise, gittikçe daha fazla bir oranda, dünya çapında stratejinin yeni bir yorumunu gerektirmiştir. Bu yeni yoruma göre Avrupa, Amerika'nın kurtuluş hareketlerine karşı saldırı cephesinin en zayıf olduğu yerdir. Bu zayıf alanın Doğu Bloku'na karşı güdülecek yumuşama siyasetiyle açık bırakılması gerekmektedir. Ama bu ise, Amerika'nın mutlak bir egemenlik sürdürdüğü alanların daralmasını da beraberinde getirmektedir.

III) Amerikan emperyalizminin yeni staratejisi, Doğu Bloku ve sömürge ülkelerdeki kurtuluş hareketlerine karşı olmakla birlikte, Japonya ve Batı Almanya ile olan ilişkilerin restorasyonunu ve bu ülkelerin hem ekenomik hem de askeri güçlerinin gittikçe büyümesini de zorunlu kılmıştır.

Batı Almanya ile Japonya'nın İkinci Dünya Savaşından sonra yeniden bir güç olarak ortaya çıkışlarının, soğuk savaşın bir ürünü olduğu artık herkesin bildiği bir şeydir. Bunu tartışacak değiliz. Şurası apaçıktır ki; ABD'nin 1947-48'de Batı Avrupa'nın ve Japonya'nın kapitalist sistemden ayrılması yerine, buralarda kendisine rakipler oluşturmayı tercih ettiği, tarihi bir gerçektir (5).

Burada esas altını çizmek istedeğim şudur: Batı Avrupa ve Japon emperyalistlerinin restorasyon süreci yalnızca soğuk savaşın (yani ABD'ye müttefiklerine politik ve askeri destek yapması için yapılan baskı) bir ürünü değil de, daha çok Amerikan kapitalizminin içinde bizatihi mevcut **ekenomik bir gerekliliğin** zorunlu bir sonucu olmasıdır. İşte burada eşitsiz gelişme kanunun ABD'ye ilişkin işleyişini açıkça görmekteyiz.

İkinci Dünya Savaşından sonra, Amerikan ekonomisinin ilk savaş sonrası iktisadi devresinde (cycle) (6) bu, yapısal olarak şöyle yansımaktadır: Durmadan artan fazla üretim kapasitesi, büyüyen «normal» şartlarda artık verimli bir şekilde yatırılmayacak sermaye fazlası, savaş sırasında ortadan kalkan işsizlik ve ücretlerin yüksek bir artışının belirlediği azalan kâr oranları. Bu fazla sermayeler, burjuva toplumunun geniş orta tabakalarından çok, ABD ekonomisine tamamen hakim olan (7) büyük oligopolist şirketlerin elinde yoğunlaşmakta. Bu durum ise, zorunlu olarak sermayenin toplu ihracı eğilimini doğurmakta. Hammadde üreten şirketlerin dışındakiler için, bu sermayeyi az gelişmiş ülkelere ihraç etmek rasyonel değildir. Çünkü buralarda pazar çok dardır ve bu ülkelerde pahalı tesislerin amortismanı için politik bakımdan güven verici bir ortam yoktur.

Büyük Amerikan şirketlerinin dış ülkelere olan dolaysız yatırımlarının korkunç genişlemesinin en önemli bölümünün — 1946'daki 7,2 milyara karşılık, 1965'deki 50 ve 1967'deki 60 milyar dolarlık yatırımlar — niçin Batı Avrupa ve Japonya'ya yapıldığını (8) ve 1950'de Amerikan şirketlerinin toplam kârlarının ancak % 23'üne nasıl ulaştığını böyle açıklayabiliriz (9).

Amerikan sermayesinin bu korkunç akımı, aynı zamanda Amerikan teknolijisinin ve patent haklarının korkunç etki kazanmasını sağlamıştır. İkinci Dünya Savaşında ve savaş sonrasının ilk yıllarında yıkılmış ve eskimiş olan Avrupa sanayisi, şimdi artık en modern örneğe göre yeniden kuruluyordu. Özellikle sanayinin çabuk gelişen kitle üretim dallarında (dayanıklı tüketim malları, gıda sanayi, sentetik iplik ve giyim sanayi ve bir kısım makine yapım sanayinde)

Avrupa endüstrisinin üretim araçlarının ortalama ömrü ABD'ye göre daha kısalmıştı. Batı Avrupa ve Japon ekonomilerinin ABD'ye göre 1960'ların başına kadar daha hızlı bir gelişmeye sahip olmasının faktörleri, burada da kendini gösteriyordu (10).

Batı Avrupa ve Japonya'nın dünya pazarına bu sansanyonel **geri dönüşü,** böylece ekonominin kendi iç dinamiği ile açıklanabilir.

1947'de Batı Avrupa'nın dünya ticaretindeki payı % 34'ün altına düşmüştü, ABD ve Kanada'nın payı ise % 27 idi. 1965'de Avrupa'nın payı % 40'ı geçerken, ABD ve Kanada % 18'e düşmüşlerdi. Aynı dönemde, Japonya ve Doğu Bloku'nun dünya ticaretindeki paylarının da önemli ölçüde arttığı düşünülürse bu rakkamlar daha da önem kazanır.

Endüstriyel üretimin bazı önemli dallarında da Batı Avrupa, Ikinci Dünya Savaşı sonunda düştüğü geri durumdan hızla kurtulmayı ve giderek ABD karşısındaki durumunu da görece olarak düzeltmeyi başarmıştır.

Çelik Üretimi
(milyon ton)

	1919	1946	1953	1966	1967
ABD	57,3	61	101,3	124,7	118,1
AET	35,6	11,8	39,7	85	90
Ingiltere	9,8	12,9	17,9	24,7	24,2
Japonya	3,8	2,0	9,8	47,4	62,1

Otomobil Üretimi (x)
(Milyon)

	1937	1950	1955	1966	1967
ABD	3,9	6,7	7,9	8,6	7,4
AET	0,5	0,6	1,5	6,1	5,7
İngiltere	0,4	0,5	0,9	1,6	1.5
Japonya	0,1	—	0,1«	2,2	3,1

«Japonya için rakamlar kamyonları da içermektedir.

Daha da çarpıcı olan, tipik bir genişleyen sektör olan plastik sanayindeki durumdur.

Plastik üretimi
(Bin ton)

	1955	1965
ABD	1,744.2	5,217.8
Batı Almanya	355.2	1,953.2
AET	595.5	3,893.0
Ingiltere	323.4	973.0
Japonya	101	1,603.0

Plastik İhracatı
(Bin ton)

	1955	1965
ABD	131,6	535,4
Batı Almanya	78,8	686,2
AET	132,8	1529,8
İngiltere	85,6	338,8
Japonya	5,4	253,9

Kauçuk ve Plastik Malların Üretiminde Kullanılan Makinaların İhracatı

(Milyon dolar olarak)

	1954	1958	1962
ABD	21,3	30,8	55,0
Batı Almanya	7,9	23,9	66,7
İngiltere	7,5	16,4	34,5

Bu rakamların önemini muhakkak ki abartmamak gerekir. Dış ticaretin Amerikan ekonomisindeki yeri, Batı Avrupa ve Japonya'da olduğundan daha da önemsizdir. Meta üretiminde ve hizmetlerde, Avrupa'nın Amerika'dan olan geriliği, henüz oldukça fazladır. (1965 de kapitalist Avrupa'nın toplam Gayrı Safi Milli Hasılası ABD'ninkinin ancak % 70'i kadardı). ABD'nin 1945'deki mutlak egemenliğinin yanısıra, görece egemenliğini de kaybetmiş olduğunu kimse iddia edemez. Son yılların politik-askeri ve ekonomik gelişmeleri, bunun böyle olmadığını açık bir şekilde göstermektedir.

Ama, ABD'nin **mutlak** egemenliğini kaybedişinin bu diyalektiği ve **görece** öne fırlamasının pekişmesi, ABD ile Batı Avrupa arasındaki ilişkilerin gelecekteki gelişmesinde önemli bir rol oynayacaktır. Bu diyalektik gelişmenin anlaşılması, ilişkinin anlaşılmasını da sağlayacaktır. Ama ne bu diyalektik, ne de Amerikanın ekonomik üstünlüklerinin nedenleri, ulus psikolojisine sığınarak açıklanamaz.

1) Kuzey Amerika'lı işçiler hür çiftçi olarak, sahipsiz boş alanlara göç etme olanağına sahiptiler. Böylece proleterleşme'den kaçınılabiliyordu. Bunun sonucunda, Amerikan sanayiindeki ücretler, Avrupa'dakinden çok yüksek oluyordu. Amerikan sanayii uluslararası rekabette yok olmadan, bu yüksek ücretleri ancak emeğin verimliliğini arttırarak (Marxcası yüksek bir nisbî artık-değer sağlayarak), yani yüksek teknoloji uygulayarak koruyabiliyordu. Öte yandan, yüksek ücret alan işçilerin, bağımsız çiftçi, ya da küçük tüccar olarak sürekli boş alanlara göç etmesi, Amerikan proleteryasına sürekliliği olmayan ve politik sınıf bilincinin oluşmasını yavaşlatan bir kişilik vermiştr. Amerikan işçi sınıfındaki devrimci geleneğn eksikliğinin başka bir nedeni de, görece bir «tarihsizlik» ve feodal kalıntıların toplumdan ve ekonomiden tasfiye edilmesinde büyük bir burjuva devriminin gerekmemiş olması gerçeğidir.

Amerikan proleteryasının bu özelliğinin böyle açıklanmasına bir giriş olarak Engels'in Bayan Winschnewetzky'ye yazdığı 3 Haziran 1886 ve Sorge'ye yazdığı 6 Ocak 1892 tarihli mektuplara bakılabilir (bkz. Marx-Engels Toplu Eserler cilt 36). Marx daha «Ücret, Fiat ve Kâr»da Amerika'daki ücretlerin yüksekliğinin kökenine işaret etmişti. Liberal iktisatçıların bu konu ile ilgili yorumlarını William E. Rappart'ın **«The Secret of American Prosperity»** kitabında bulabilirsiniz.

[Tarih Felsefesine Giriş kitabında Hegel, Amerikan tarihinde «Batıya Göç»ün (frontier) rolüne ya da daha da özellikle, ABD'de «Tarihin yokluğuna» dikkati çeken ilk kişi olmuştur. Troçki **Avrupa ve Amerika** adlı kitabında (1943 yılında yayımlanmıştır) konuya daha da ileri bir bakış getirerek, Amerika'daki Avrupa'lı sömürgecilerin, genellikle Avrupa nüfusunun en çalışkan, en girgin ve aktif elemanları olduğuna işaret etmiştir. Bunlar onaltıncı ve ondokuzuncu yüzyıllardaki devrimler sırasında ortaya çıkan, baskıdan kaçmaya çalışan kişilerdir. Böylelikle bir anlamda, dörtyüzyıl için Amerika'da «Tarihin yokluğunu» diyalektik olarak belirleyen, Avrupa «tarihi» olmuştur.]

2) ABD, hayatî önem taşıyan hammaddeler alanında kendi kendine yeterli olan tek emperyalist güçtür. 1871-1945 arasında, özellikle petrolde bütün rakiplerinden çok üstündü. Ama üretimin ve ulaştırma mekanizmasının korkunç ölçüde gelişmesi, bu öz-yeterliliğe İkinci Dünya Savaşı sonrasında son verdi.

heri ve petrolde— gittikçe artan bir ölçüde dış ülkelerden (özellikle Latin Amerika'dan) yaptığı ithalâta bağımlılaşmaktadır.

3) Resmî Sovyet istatistiklerinden («La Economie National de l'URSS» Moskova 1957) görülebileceği gibi 1945'de çelik, petrol ve odun üretimleri, 1940 üretiminin sırasıyla ancak % 35; % 40 ve % 50 kadarıydı. Çimento, tekstil ve traktör üretimleri ise 1928-30 seviyesine düşmüştü. 1928'de ülkedeki domuz sayısı 27 milyonken bu rakkam 1941'de 8,7 milyona düşmüştü.

4) Savaştan sonra, Japonya'dan hemen çekilmeyi isteyen Amerikalı askerlerin ordu içindeki etkili hareketinin, bunda önemli bir rolü vardır. Bu gerçeğe, sonraki analizlerde çok az yer verilmiştir. (bkz. Harry Truman «Years of Decions» New-York 1955 s. 506 - 510)

5) Stalinci komünist partilerin, Marshall plânının ve Avrupa'nın ekonomik bütünleşmesinin «Avrupa'yı koyunlaştıracağı» ve böylece «ekonomik ve politik bakımdan ABD'nin kölesi olacağı» tezlerinin gerçekle uzaktan yakından bir ilgisi yoktur (bkz. E. Bregel, «Steuern, Enleihen und İnflation im Dienste des İmperialismus» Berlin 1955, s. 182). Gerçek tam tersidir. Çünkü bu ögeler, Avrupa'nın çeşitli emperyalist güçlerinin yeniden yükseliş dönemlerinin başı olup, aynı zamanda bu güçlerin Amerika'dan gitgide artan bir bağımsızlık kazanmalarının objektif önşartını teşkil ediyorlardı. Ancak, Avrupalı emperyalistler —de Gaulle'cü Fransa dahil— artan bağımsızlıklarını sadece dünya emperyalist birliği içinde kazanıyorlar. Onları bu birliğe zorlayan ise ABD değil, kapitalist olmayan güçlere ve hareketlere karşı olan sınıf çıkar ve çelişkileriydi.

[Japonya örneğinde; ABD «restorasyona» daha 1945 yılında başladı. Ama bu siyaset çelişkilerle doluydu. Amerikan kapitalist gurupları arasındaki farklılıklar için bkz. T.A. Bisson. Zaibatsu Dissolution in Japan, Berkeley, 1954, s. 42.)]

6) Başka bir yerde (bkz. Marxist Ekonomi El Kitabı) ABD ekonomisinin 1949, 1935, 1957 ve 1960 durgunluk doğuran savaş sonrası devresini incelemiştik. Devrenin savaş öncesi dönemine

göre kısalmış olmasının nedeni, teknolojik yeniliklerin hızlanan temposu ile ilgilidir.

7) ABD Hükümetinin resmi verilerine (Federal Trade Commision) göre 1935'de toplam ABD şirketlerinin cirolarının % 35'ine 200 dev şirket sahipti. 1954'de imalât sanayiinin toplam cirosunun % 40'ı, 50 büyük şirketin elindeydi. 2 Temmuz 1964 tarihli New York Times'a göre 1963'de bütün şirketlere ait toprak, bina ve makinaların % 58'i imalat sanayiindeki 100 şirketin kontrolündeydi. Başka bir resmî açıklamaya göre ise, bütün Amerikan şirketleri içinde 100 büyük şirketin toplam aktiflerdeki payı 1947'den 1962'ye kadar % 41,3'den % 49'a çıkmıştır. ABD'nin toplam araştırma masraflarının % 88'i ise 200 dev şirketin kasasından çıkıyor (bkz. Paul Huvelin, «Les İnvestissements Etrangers en Europe», Paris 1967 s. 138). Ayrıca (bkz. «Concentration in American İndustry» Washington 1957; ve «Hearings Before the Subcommittee on Antitrust and Monopoly of the Committee on the Judiciary»).

[Batı Almanya'da 1000 kişiden fazla işçi çalıştıran fabrikalar, sanayideki toplam işgücünün 1952'de % 34,3'ünü, 1957'de % 38,8'ini, 1966'da % 40,6'sını kullanmaktadır.]

8) «Survey of Current Business» Ağustos 1964 s. 10. 1967 rakkamını ben hesapladım (E. Mandel). 1965'inki için bkz. Dr. Niels Grosse: «Amerikanische Direktinvestitionen in Europa» Europa Archiv sayı 1, 1967.

[1955-1960 döneminde yılda ortalama 2,8 milyar dolar özel sermaye sahipleri ve şirketler tarafından az gelişmiş ülkelere ve yılda ortalama 2,7 milyar dolar da başka emperyalist ülkelere ihraç edilmiştir. Az gelişmiş ülkelere, ortalama yıllık özel sermaye ihracı 4,2 milyar dolardır. Sadece ABD özel sermayesinde, emperyalist ülkelere akış 1955-1960 döneminde az gelişmiş ülkelere akışın iki misli ve 1961 - 1965 döneminde üç misli idi. (Bu rakamlar Michael Baratt Brown'un Alman Suhrkamp ansiklopedisi için hazırladığı bir makaleden alınmıştır.)

9) Harry Magdoff, «Les Temps Modernes» Mart 1967. İngiltere'nin son on yıldaki sermaye ihracı, yılda 300 milyon

sterlin. 1964 sonunda, İngiltere'nin dış ülkelerdeki yatırımları 9,5 milyar sterlini bulmuştu. Bu önemli bir rakamdır.

10) Almanya, İtalya, Fransa ve diğer «Ekonomi Mucizeleri» ni doğuran nedenler için bkz. Ernest Mandel «The Economics of Neo-Capitalism», Socialist Register, 1964 Londra ve Theodor Prager «Wirtschaftswunder Oder Klines?» Europa Verlag, Viyana, 1963.

SERMAYENIN ULUSLARARASI YOĞUNLAŞMASI VE MERKEZILEŞMESI

Yeni bir endüstriyel devrim, dayanıklı tüketim mallarının aşırı eksikliğinin giderilmesi, yavaş yavaş gelişen bir savaş sanayi, özellikle Batı Avrupa'nın endüstri merkezinin (1) az gelişmiş sınır bölgelerinin hızlı bir sanayileşmesi: Işte bunlar, Batı Avrupa ekonomisinin 1950-1964 yılları arasındaki yüksek büyüme hızının ardındaki temel güçlerdi. Bu faktörler aynı zamanda, iç pazar büyümesini ve imalat sanayi ürünlerinin ihracatını da hızla geliştiriyordu. Japonya'daki gelişim de birkaç yıllık gecikmeyle benzer bir yolu izledi. ABD ve Doğu Bloku ekonomilerine gelince; bunlar da bu büyüme ve yayılmayla yarışma denemesine girmek zorunda idiler. Dünya Ekonomisi bugün, **dünya pazarlarında gittikçe keskinleşen bir rekabetle** karşı karşıyadır. Dünya ticaretindeki eski payın korunması ve arttırılması için gittikçe şiddetlenen bir savaşın yürütülmesi zorunludur artık.

Uluslararası rekabetin keskinleşmesi mantıki olarak, sermayenin uluslararası yoğunlaşması ve merkezileşmesinin yeni biçimlerine götürür. Dünya ekonomisi çerçevesi içinde, kapitalist üretim tarzının genel gelişme kanunları, bu yeni ve özel biçimlerde açık olarak belirir.

Dünya pazarında tek bir uluslararası ortalama kâr haddinin oluşamayacığını, aksine değişik ulusal ortalama kâr hadlerinin (ve değişik ulusal üretim fiatlarının yanyana bulunacağını ispatlamak için Marx, kapitalizm tarihinin de pek açık olarak gösterdiği gibi, sermayelerin ulaslararası hareketsizliğinden yola çıkar. Bu gerçek ise, yüksek teknolojilere sahip ülkelere, az gelişmiş ülkelerle yaptıkları ticaretten artık kârlar elde etme olanağını verir (2).

Kendisinin kabul etmediği Ricardo'nun «mukayeseli masraflar» teorisinin aksine Marx, sermayenin bu uluslararası hareketsizliğinin mutlak bir kanun olmadığını da söyler. Büyük emperyalist güçlerin kendi ülkelerindeki muazzam sermayelere nazaran, küçük de olsa gene de belli bir uluslararası sermaye hareketi vardır. Birinci Dünya Savaşı öncesinde, emperyalizmin klasik döneminde sermaye daha çok büyük güçlerin kontrolü altındaki, sömürge ve yarı sömürgelere akmış ve böylece oldukça özel bir uluslarası işbölümü yaratmıştır. Buna göre, «üçüncü dünya» emperyalist ülkeler için hammadde ve gıda maddeleri üretmekte ihtisaslaşmıştır. Ama o zamanlar bile, «üçüncü dünya» dan sayılmayan ülkelere de önemli ölçüde sermayeler ihraç edilmiştir. (Örneğin: Fransa ve Belçika sermayesi Rusya'ya, Alman sermayesi Avusturya-Macaristan'a, Avrupa — özellikle İngiliz — sermayesi ABD'ye v.b.) (3 a). Ve bu sermaye, bu ülkelerde sadece demiryollarının, limanların ve hammadde kaynaklarının klasik finansmanına ve yabancı şirketlerin hisse senetlerinin satın alınmasına (portföy yatırım — bu özellikle Amerika'daki İngiliz sermaye yatırımlarının tipik biçimidir) değil, ayrıca önemli imalat sanayilerinin de (özellikle Rus demir-çelik endüst-

risi) kurulmasına hizmet etmiştir. Ama bu tip sermaye akımı, toplam sermaye ihracının küçük bir parçasını teşkil ediyordu ve bu yüzden o dönemde haklı olarak uluslararası sermaye hareketinin ikincil derecedeki bir özelliği olarak kabul ediliyordu.

Bundan sonra iki dünya savaş arasında, Amerikan sermayesinin Almanya'ya yoğun bir şekilde akımı başladı. Bunun etkisi 1929-1933 dünya krizinde son derece yıkıcı olmuştur. Her ne kadar o zamanlar, bu sermaye akımı daha çok kamu teşebbüslerine açılan krediler, kısa vadeli borçlar şeklinde ve az miktarda dolaysız sanayi yatırımları şeklinde olmuşsa da, ABD sermayesinin Alman imalat sanayinde önem kazanmasının, **Opel** tesislerinin **General Motors** tarafından ele geçirilmesi gibi örnekleri de aynı dönemde oluşmuştur (3 b).

Sermayenin yoğunlaşması ve merkezileşmesi özellikle ikinci Dünya Savaşından sonra büyük ölçülere ulaştı. Fakat bu gelişmenin ana hedefi, artık az gelişmiş ülkeler değil, aksine gelişmiş endüstriyel ülkelerdir (4). Bu gelişmeyi yanlış yorumlamamak için, bu sürecin dört ayrı biçimini dikkatlice ayırdetmek gerekir.

a) «Ulusal» sanayinin yabancı bir gücün sermayesi emrine tam olarak girdiği durumlar vardır. Bu tip yabancılaşma, «ulusal» burjuvazinin kendi devlet gücünü, çıkarlarını yabancı güce karşı korumada kullanamadığı bir güçler dengesinin sonucudur. (1945 sonrası Almanya ve Japonya'da görülen ama bu ülkelerde sonradan yarıda kalan) (5). Bu tip bir gelişme sonuna kadar sürerse, bir zamanların bağımsız emperyalist güçleri Brezilya ve Yunanistan'da olduğu gibi acı bir biçimde yarı-sömürge haline dönüşürler.

b) Eğer bu eğilim ilk başlarda kesilir ve yalnızca ekonominin marjinal dallarında bir yabancı egemenliği doğurursa, o zaman, yabancı sermaye sızmasından sözedilir ama, ekonomik ve politik güçler dengesinde önemli bir nitelik değişimi sözkonusu değildir. Amerikan sermayesinin kontrolü altında olan sektörlerin — petrol, kompüter, bazen petro — kimya, araba lastiği, telekomünikasyon araçları ve uçak yapımı — stratejik önemi Amerikan sermayesinin toplam sermaye içindeki oranından çok daha fazla olmasına rağmen (6), günümüzde birçok Avrupa ekonomisine Amerikan sermayesinin sızışı buna bağlıdır. AET komisyonunun bir araştırması, 1965'de Amerikan firmalarının AET bölgesindeki girişimlerinin AET'deki toplam kompüter üretiminin % 80'ine, otomobil üretiminin % 24'üne, sentetik lastik üretiminin % 15'ine ve petro-kimya üretiminin % 10'una sahip olduklarını göstermiştir (7).

İsviçre gibi sermaye bakımından çok zengin olan bir ülke bile, Amerikan yatırımları önemli ölçüde artmıştır. 1950'de 25 milyon dolar olan bu yatırımlar 1965'de 670 milyona, 1966'da ise 1,2 milyara çıkmıştır. [İsviçre'deki Amerikan yavru şirketlerinin sayısı Ikinci Dünya Savaşı öncesinde elli iken 1955'de 400'e 1966 sonunda da 640'a yükselmiştir (8). Şurası ilginçtir ki Fransa Almanya ve Ingiltere'deki tüm ABD dolaysız yatırımlarının % 40'ı üç dev şirketin elindedir. Bunlar; General Motors, Ford ve Standard Oil New Jersey (Esso) dir.]

c) Endüstri ülkelerinde, eğer tek bir yabancı ülke sermayesinin egemenliği değil de, değişik ulusal sermayelerin belli biri öne çıkmadan, şirketlerin ortak olarak birarada yaşaması söz konusuysa, şu durum

ortaya çıkar: Bir, ya da birçok ekonomi tek bir emperyalist gücün egemenliği altında değildir, aksine sermayenin **uluslararası birleşmesinin** yeni bir görünümü ile karşı karşıyayızdır.

d) Son olarak da sermayenin yoğunlaşma ve merkezileşme süreci, genel olarak «ulusal sermayeler» çerçevesinde kısıtlanabilir. Yani şimdiye kadarki ekonomi kitaplarında yazıldığı gibi klâsik bir gelişim gösterirler.

Önceden de belirttiğimiz gibi, ilk varsayım en azından Batı Avrupa için geçersizdir. Batı Avrupa'nın endüstrileşmiş bütün ülkeleri, ABD sermayesi tarafından satın alınmış ya da alınacak durumda değildir (9). Günümüzde sermayelerin uluslararası rekabetinin keskinleşme döneminin doğurduğu yoğunlaşma ve merkezileşme süreçleri, Batı Avrupa'da diğer üç şekilde belirmektedir. Büyük şirketlerle ilgili üç örnek bu üç sürecin göstergesi olarak alınabilir.

Fransız **Machines Bull** şirketi ile İtalyan kompüter şirketi **Olivetti**'nin Amerikan tröstü **General Electric** tarafından emilmesi, Amerikan büyük sermayesi lehine olan uluslararası sermaye yoğunlaşmasına bir örnektir. Avrupa foto sanayinin iki devinin birleşmesi (Belçika'nın **Gevaert** ve Almanya'nın AGFA şirketleri), ya da yeni çelik tröstü **Hoogovens Ijmuiden** (Hollanda) — **Dortmund Hörder Hütten Union** (Almanya) — **Hoesch** (Almanya, belli bir ülkenin egemenliğinde olmayan uluslararası sermaye bütünleşmesine örneklerdir. Ve son olarak, iki büyük İtalyan kimya tröstünün **(Edison** ve **Monte-Catini),** [birleşmesi ve onlarla devlet tröstü ENI'nin kimyasal kesiminin de katılması], üç Fransız çelik tröstünün **(De Wendel, Sidélor** ve

Mosellane de Sidérürgie), ya da iki Alman çelik trös-tünün **(Thyssen** ve **Hüttenwerke Oberhausen)** birleş-meleri [başka bir Alman çelik devi olan **Mannes-Man** da sonradan bunlarla bir işbirliği anlaşmasına girmiş-tir.] uluslararası rekabetin baskısı altında oluşan ser-mayenin ulusal çapta yoğunlaşmasına örnektir.

Amerikan politikacıları, iktisatçıları ve işadamları, sermayenin uluslararası yoğunlaşmasının ilk iki tipi arasındaki farkı gizlemeye çalışmaktadırlar. «Tekel-ci Kapitalizm» (10) adlı kitaplarında Baran ve Sweezy, çok uluslu şirketler kavramını ilk kullananın David E. Lilienthal olduğunu göstermektedirler.

Kısa bir süre önce Amerikan tekeli IBM'in Av-rupa Bölümü başkanı Jacques Maisonrouge, Brük-sel'de bir konuşma yaptı. Bu konuşmasında «çok uluslu şirketler'in, «çok uluslu sermayeleri» kontrol-leri altına alması, ama bu şirketlerin değişik ülkeler-deki şubelerinin yönetimini o ülke vatandaşlarına vermeleri gerektiğini dile getirdi (11).

Burada «çok ulusçuluk» kavramı, aşağı yukarı, biçimsel olarak kullanılmıştır. IBM, **Standard Oil of New Jersey** ve **General Motors,** hepsi şu anlamda «çok uluslu» dur: Hisse senetleri düzinelerle ülkede-ki borsalarda alınır satılır, şubeleri dünyanın büyük bir kısmına yayılmıştır **(Jersey Standard'ın** ürünleri 100'den fazla ülkede satılmaktadır. Elliiki ülkede 175 yavru şirket bu şirketin kontrolü altındadır). Şubeleri bulundukları ülkenin vatandaşlarına yönettirilirler ve bazen kârların çoğu dış ülkelerden gelir (fakat çoğu kez bu son durum büyük Amerikan Oligopolist trös-tlerin çoğu için geçerli **değildir)** (12). Fakat yukarda sayılan tröstlerin belli bazı Amerikan finans grupları

(Burada **Watson** ailesi ve arkasındaki **Morgan** grubu, **Rockefeller** ve **du Pont de Nemours** grupları) tarafından kontrol edildiği şüphe götürmez bir gerçektir (13).

Avrupa'nın burjuvazisi açısından bakıldığında, Batı Avrupa'nın önemli üretim tesislerinin Atlantiğin bu ya da öteki yakasından kontrol edilmesi hiç de önemsiz değildir. Bu, onun kendi davranışlarında ulusal, ya da ahlâki motiflerin belirleyici olduğundan değildir. Onun için anavatan, sermayenin toplandığı yerdir. Paranın ise vatanı yoktur.

Fakat Atlantik, uzay çağında bile halâ geniştir. Öte yandan, kontrol edilen sermaye bir gecede değersizleşebilir, hattâ terkedilebilir. Avrupa'lı kapitalistler sermayelerinin yarıdan fazlasını Atlantiğin öte yakasına yatırsalar ve böylece uluslararası bir risk dağılımını sağlasalar, o zaman Avrupa milliyetçiliğini rafa kaldırabilirler. Ama maalesef Amerikan «çok ulusçuluk» kavramı, tam bir karşılıklığa dayanmıyor.

Buna göre Batı Avrupa'da yatırılmış olan sermayenin kaybı, Batı Avrupa'lı kapitalistler için her ne kadar yok olmaları demek değilse de, ana servetlerinin kaybı demektir. Bu yüzden kendi sermaye yatırımlarını emniyete almak ve korumak için kendi öz devlet güçlerine ihtiyaçları vardır. Ama bu devletleri kontrol edebilmeleri için de bu sermayeyi kontrol edebilmeleri gerekir. Ve son olarak da, sırf kendi öz varlıklarını sürdürebilmek için kendi üretim araçlarının Atlantiğin öte yakasından abartılmış bir kontrolüne karşı çıkmalıdırlar (14 a). (*) Fransa'daki 1968 Ma-

(*) İngilizce baskıda buradan köşeli paranteze kadarki bölüm yoktur.

yıs olayları devrim krizi ve Ağustos'da Çekoslavakyanın işgali, Avrupalı kapitalistlerin şu kanısını kuvvetlendirdi: Varlıklarını sürdürme açısından gerekli kararları birkaç saat kadar kısa bir zaman içinde bile alabilecek bir devlet gücüne sahip olmaları, artık bir ölüm-kalım meselesidir.

Bu sebeplerden Batı Avrupa sermayesinin **yönetici kadrolarının** uluslararası sermaye yoğunlaşmasının mümkün üç şekli karşısında tarafsız olmadığı bir gerçektir. Ama bu gerçek, bundan böyle kaderlerini herhangi bir Amerikan şirketine bağlamış olan ve bu ekonomik birleşmelerini «Atlantik Birleşmesi» ideolojisiyle ortaya koyan belli grupların varolduğunu tabiî ki ortadan kaldırmaz. Bu yönetici kadroların «ulusal sermaye birikimi» ya da «sermayenin uluslararası birleşimi» sorunlarına karşı olan tavırlarını artık, bu biçimlerden hangisinin (Amerikan ve kısa bir gelecekte Japon sermayesine karşı) dünya pazarlarındaki rekabet yeteneklerini daha çok arttıracağı belirleyecektir.

[«Süper-Emperyalizm» halâ ufkun ötesindedir. Batı Avrupa kapitalizminin belirleyici katları, bu yüzden sermayenin uluslararası yoğunlaşmasının üç mümkün şekline karşı kayıtsız değildirler. Elbette bu, kaderlerini Amerikan şirketlerine bağlamış olan ve bu ekonomik bağı «Atlantik Birliği» ideolojisi ile dile getiren belli grupların varlığını yok saymaz. «Ulusal sermaye yoğunlaşması» ile «sermayenin uluslararası birleşmesi» arasında bir tercih yapmak durumunda kaldıklarında, bu belirleyici katlar, dünya pazarında Amerikan sermayesine ve yarın da muhtemelen Japon sermayesine karşı rekabet yeteneklerini arttıracak bir hesaba göre tutum alacaklardır.

Uluslararası rekabet, sermayenin ululslararası yoğunlaşmasının ardındaki başlıca itici güçtür. Bir ulusal pazarı kontrol eden oligopolist tröstler, geniş bir sermaye fazlasına sahiptirler. Çünkü aşırı yüksekliktekı tekel kârlarını, kendi pazarlarının monopolcü yapısını alt üst etmeden ülke içinde yatıramazlar. Böylelikle üç neden, onları uluslararası yayılmaya sürükler.

Bu nedenlerin birincisi, işlemlerinin ölçeğini büyüterek ve dünya çapında ülke içinde kendisine elverişsiz getirileri zorla saf dışı etme amacıdır. General Electric, kompüter dalının Machines Bull ve Olivetti şirketlerini ele geçirerek Avrupa'ya yayılması IBM'le girişilen rekabette atılan bu tür bir adımdır.

Ikinci amaç, ülke içinde mümkün olmayan bir uluslararası işlem boyutuna ulaşmaktır. Böylelikle yabancı şirketlerle etkili bir rekabet sağlanabilecektir. Örneğin Pechiney Fransa'da 450.000 ton alüminyum üretmektedir. Fransa pazarında ABD'den ALCOA (bir milyon ton üretim), Kanada'dan ALCAN (o da bir milyon ton üretiyor) ya da yine ABD'den Reynolds ve Kaiser (800.000 ton üretiyorlar) gibi başlıca rakipleriyle rekabet edemez. Bu yüzden Pechiney ABD, Batı Almanya ve Japonya'da fabrikalar kurmaya çalışmaktadır.

Nihayet bir üçüncü amaç da bir yabancı rakip şirketi ele geçirmektir. Böylelikle rakibin uluslararası pazarın tekelci yapısını bozması engellenecek, ya da başka yabancı rakiplere karşı savunma engelleri çıkarılmış olacaktır. Agfa-Gevaert birleşmesi ve Fiat-Citroen birliği bu örneğe uymaktadır.

Bundan ötürü, Stephen Hymer uluslararası ser-

maye hareketini kârlılık ve faiz oranlarındaki farklılıklara tepki ile açıklayan marjinalist teoriye saldırmakta tamamen haklıdır.

Bu teoriye göre Sermaye, bol bulunduğu ülkelerden kıt bulunduğu ülkelere akmaktadır. Hymer «Oligopolistik stratejinin» etkisine ve «kârları dünya çapında azamileştirme» çabalarına önem tanımakta haklıdır (14 b.) Ama değişik ulusal ücret oranlarının, yakıt ve hammadde maliyetinin ve yerel üretkenliğin bu «azamileştirme» üzerindeki etkisinin, başka bir deyişle farklı ülkelerde farklı kârlılık oranlarının bulunmasının önemini ihmâl etmekte haksızdır. Doğru, bu tayin edici bir öneme haiz bir faktör değildir. Ama, yine de tekel stratejisinde önemli yeri olan bir faktördür. (14 c).

1) Bu merkezi, Paris-Amsterdam-Münih ve Paris-Münih-Cenova üçgenleri oluşturmaktadır. AET'nin az gelişmiş kısımları, bu üçgenlerin dışında kalmaktadır. (Orta ve Güney İtalya, Güney-Batı Fransa ve başkaları gibi.)

2) Marx'ın daha üretici ve daha yoğun emeğin, daha az üretici ve daha az yoğun emekle değiştirilmesinin sonucu olduğunu söylediği bu artık kârlar, sadece mamul maddelerle hammaddelerin klâsik mübadelesinden değil, aynı zamanda ve daha çok makina ve ulaşım araçlarının hafif sanayi ürünleriyle, hattâ yüksek teknolojili imalât sanayileri ürünlerinin daha geri teknolojili imalât sanayileri ürünleriyle değiştirilmesinin bir sonucudur. Bu gerçek, uluslararası sermaye hareketinin son yirmi yılının anlaşılmasında en önemli noktadır.

3a) Prof. A. J. Brown, 19. yüzyıl sonunda ABD'deki toplam sermayenin % 4-5 kadarının yabancı ellerde olduğunu tahmin etmektedir. (bkz. «Introduction to the World Economy» Londra 1966, s. 110)

3b) İkinci Dünya Savaşından önce Avrupa'daki dolaysız Amerikan yatırımları için bkz. F. A. Southard's American İndustry in Europe, Boston, 1931.

4) Avrupa kıtasının büyük bir kısmının Nazi emperyalizmi tarafından işgalinden hemen sonra Alman sermayesi, işgal altındaki bölgelerde önemli sanayi kollarında üretim araçlarını ele geçirmeye çalışmış ve bu gelişim ancak Nazi emperyalizminin yenilgisinden sonra geri döndürülmüştür.

5) Bu tip siyasî şartların yardımıyla yabancıların eline geçişe iyi bir örnek olarak, Phoenix-AG Hamburg şirketinin ABD şirketi Firestone tarafından emilmesi gösterilebilir. Alman Bundesbank'a (Merkez Bankası) göre 1964 sonunda Batı Alman ekonomisindeki toplam yabancı sermayenin miktarı 3 milyar dolar, yani tarım sektörü hariç, toplam sermaye miktarının % 15'i civarındadır. 1931 ortalarında ise Milletler Cemiyeti rakamlarına göre 6 milyar Reich Mark'tır bu rakkam. Bu oran; taşıt imalâtı, büro makineleri kesimi ve petrol sanayinde çok daha yüksektir. Ve bu yabancı sermayenin hemen hemen yarısı Amerikalıların elindedir.

Bundan başka Almanya'da benzer bir birleşme de **Machiness Bull** ve **General Electric** arasında olmuştur. Radyo ve televizyon fabrikası **Kuba İmperial** de **General Electric** tarafından emilmiştir. **Relirwereke** (dev bir deterjan şirketi) **ABD Proctor and Gamble** şirketi tarafından satın alınmıştır. Kısa bir süre önce de Amerikan **Gilette** şirketi meşhur **Brown AG**'yi 200 milyon marka satın almıştır ve bu gün bu yüksek kaliteli elektrik araçları üreten şirketin hisse senetlerinin % 85'i **Gilette**'nin elindedir. İtalyan Ulusal Ekonomi ve Çalışma Bürosu (C.N.E.L.) geçenlerde yabancı ellerdeki İtalyan sanayi sermayesinin % 14 oranında olduğunu ve bundaki Amerikan payının ise % 5,7 olduğunu açıklamıştır. Buna göre, büyük İtalyan işletmelerinin 1/4'ü yabancı, 1/8'i de Amerikan kontrolü altındadır.

6) Francesco Magistrelli ve Guglillmo Ragozino İtalyan «Problemo del Socialismo» dergisinin beşinci sayısından dokuzuncu sayısına kadar süren AET'deki Amerikan yatırımları ile ilgili bir dizi yazıda (Kasım-Aralık 1965, Temmuz-Ağustos 1966,) bu verileri doğrulamaktadırlar. ABD şirketlerinin ya da yavru firmaların AET'deki yıllık yeni yatırımlarının miktarı 1958'de 228 milyon dolarken 1965'de 908 milyon dolara fırlamıştır. Bu sekiz senenin toplamı, 5 milyar dolara varmaktadır. Özel şahısların yatırımları da sayılırsa Batı Avrupa'daki toplam Amerikan yatırımları, 1958-1966 arasında 7,5 milyar dolar olarak hesap edilmektedir. Büyük İsviçre Bankası, **Union de Banques Suisses** yönetim kurulu başkanının tahminine göre Avrupa'daki toplam yatırımlarının miktarı 1966'da 17,5 milyar dolar civarında: bunun % 69'u dolaysız yatırımlar, % 16'sı hisse ve borç senetleri mülkiyeti ve % 15'i de banka mevduatı şeklindedir. Fakat bunun % 32'si özel şahısların elinde bulunmaktadır. (Bkz. «L'Europa des Affaires» Jean Meynaud et Duson Sidjänski, Paris. 1967 s. 75). 1958-63 arasında 3000'den fazla Amerikan şirketi AET bölgesinde yavru şirket açmış ya da mahalli firmaları ele geçirmiştir.

7) Avrupa içi rekabet de yabancılaşma eğilimi göstermektedir. Bu, yerli sermayenin önemli katkısı olmadan bir ülkede yabancı şirketlerin kurulmasında ve daha çok hafif sanayi alanında gözükmektedir. Meynaud ve Sidjänski, gıda maddeleri, gi-

yim ve tekstil sanayinden buna örnekler vermektedir. (Bkz. Age s. 20-21.)

AET'deki gayri safi sermaye üretiminde ABD'nin dolaysız yatırımlarının katkısı 1958'de % 4,5'dan, 1964'e % 6,3'e çıkmıştır, İtalya ve Benelux ülkelerinde ise % 10 civarındadır. İngiltere'de ise imalât sanayinin yıllık toplam yatırımlarında Amerikan yavru şirketlerinin payı % 16'ya ulaşmıştır. (Bkz. «Les İnvestissement Etranger en Europe» Fernand Braun s, 189 ve Dr. Niels Grosse «Amerikanische Direktinveztitionen in Europa».)

8) «Le Monde» 30 Nisan 1968.

[Raffineries du Rhône, Gallen'de Stoffel, Cenova'da La Schape (tekstil), Buren ve Universa-Geneve (saat) gibi İsviçre firmaları da bu yakınlarda Amerikan şirketleri tarafından ele geçirilmiştir.]

9) Bir de istisna var: **Kanada.** Burada, modern bir endüstri gücü endüstriyel üretim araçları varlığının mutlak çoğunluğunun yabancı ellere, ABD'ye geçtiğini görmüştür. Araştırılması gereken ilginç bir alan da **İspanya**'dır. Bu ülke, son on yılda yabancı sermayenin at oynattığı bir alan olmuştur. Amerikan, Fransız, İngiliz, Alman ve hatta Japon çıkarlarının ustaca rekabeti İspanya'nın belli bir gücün egemenliği eline geçirmesini engellemiştir. Son beş yılda İspanya'ya bir milyar dolar yabancı sermaye yatırılmış, bunun % 30'u gayrı menkul ve arazi alımlarına gitmiştir. 300 büyük Amerikan şirketinden 173'ü İspanya'da şubelere sahiptir. (Arturo Lopez Munos ve José Garcia Delgado «Crecimiento criss del capitalismo espanol», Madrid 1968. [Bilbao'da bir petrol refinerisini inşa etme plânı birbiriyle rekabet eden beş konsorsyumun ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Fransız-İngiliz, İngiliz-İspanyol-Amerikan, İspanyol ve İtalyan-İspanyol-Amerikan (Financiel Times 29 Haziran 1968).]

10) Paul A. Baran ve Paul M. Sweezy «Tekelci Kapitalizm» s. 235 Doğan Yayınları.

11) «L'Echo da la Bourse» Brüksel 11 Ekim 1966

12) Bunun gerçekten böyle olduğunu gösteren örnekler **Jersey Standard**'ın yanında **Socony Mobil, National Cash Register, Singer Sewing Machines** ve **Burroughs** gibi şirketlerdir. **Eastman Kodak Caterpillar Tractor, International Harvester, Corn Products, Minnesota Mining and Manufacturing**'de ise yabancı payı % 30-50 arasındadır. Kârlarının çoğunu yurt dışından sağlayan bazı Avrupa firmaları da vardır: **Philips, Bayer** (cirosunun %62'si) **Höchst, British Oxygen v.b.**

13) «Çok uluslu şirket» kavramını Prof. Jacques Houssiaux etraflı ve derin bir şekilde incelemiştir ((Bkz. L'Enterprisse et l'Economie en XX. siècle» Paris 1966 cilt I s. 291-328). Fakat bize göre gerçek olaylar bu incelemeden daha da açık dillidir. IBM ve **General Motors** tipindeki şirketler gibi daha çok mekezileşmiş tipteki şirketler **(du Pont de Nemours) de ABD'**-deki «belirleyici» hisse sahipleri tarafından merkezi bir şekilde yönlendirilmektedir, hiç değilse stratejik açıdan en önemli kararlar ABD'de alınmaktadır.

14 a) Abartılmış bir kontrol diyoruz. Batı Avrupa sermayesinin hiçbir sorumlu çıkar temsilcisi -General de Gaulle bile- Avrupa'daki Amerikan sermaye yatırımının tümüne temelden karşı çıkmamıştır. Böyle bir tavır alış, Avrupa burjuvazisinin çıkarlarına karşı olacaktır; çünkü o zaman önemli teknolojik bilgiler Avrupa'ya girmeyecek ve Amerikan patent alanında sıkı bir şekilde tekelleşecektir. (Bkz. J. J. S. Schreiber Amerika Meydan Okuyor).

14 b) Stephen Hymer (1965 Haziranında Yale'de tamamlanıp, 1968 yılında Sorbon hukuk fakültesinde bir seminerde tartışılan makale).

14 c) Teknolojik ilerlemenin kârlı minimum işletme ölçeğinin sermaye yoğunlaşması eğilimi üzerindeki etkisine dair daha fazla ayrıntı için dördüncü bölümün başına bakınız.

ULUSLARARASI REKABETTE ABD GİRİŞİMLERİNİN GÖRECE ÜSTÜNLÜĞÜNÜN NEDENLERİ :

Uluslararası rekabet savaşında ABD bugün hâlâ, Batı Avrupa şirketleri karşısında önemli bir görece üstünlüğe sahiptir. Bunun en önemli nedeni, ABD'nin yüksek ücretlere rağmen, birim başına düşük maliyet fiatları sağlayabilmesidir. Gerek işletmelerin büyüklüğü (herşeyden önce sermaye miktarı bakımından), gerekse sahip olunan ve gittikçe gelişen teknolojik liderlik, ABD şirketlerine yüksek bir verimlilik düzeyi kazandırmıştır.

Elimizde Kuzey Amerika ve Batı Avrupa işletmelerinin büyüklük dereceleri hakkında geniş döküman bulunmaktadır. Bunlardan Amerikan şirketlerinin gerçek durumları açık olarak ortaya çıkmaktadır. AET **Sanayi-İşverenleri Birliği**'nin (UNICE) bir raporundan bazı verileri aşağıya aldık:

— 1964'de kapitalist dünyanın 100 büyük şirketinden 65'i Amerikan, 11'i İngiliz ve 5'i Japon'du. Sadece 19'u AET bölgesindendi.

— AET'nin en büyük otomobil üreticisinin **(Volkswagen)** ürettiği her otomobil için, ABD'nin en büyük otomobil üreticisi beş otomobil üretmektedir. Oysa, AET'nin toplam oto üretimi ABD'ninkinin % 70'i kadardır.

— Amerika'nın en büyük çelik tröstünün yıllık cirosu, AET'deki en büyük çelik tröstünün cirosunun 3,5 katıdır.

— En büyük 20 Amerikan şirketinin toplam ciroları, AET'nin Gayrı Safi Millî Hasılasına eşittir. En büyük beş ABD şirketinin toplam cirosu ise İtalya'nın Gayri Safi Millî hasılası kadardır.

— Kapitalist dünyanın en büyük 500 işletmesi arasında, AET'nin en büyük şirketi **Philips,** Eindhoven (Hollanda) ancak 33. sıradadır. Almanya'nın en büyük şirketi Volkswagen 34'üncü, Fransa'nın en büyük şirketi Rhône-Poulence 74'üncü, en büyük Belçika şirketi **Petrofina** ise ancak 140'ıncı sıradadır.

— **General Motors'**un cirosu, en büyük 13 Alman şirketinin toplam cirosuna eşittir (1a).

Aynı çevreler şuna da dikkati çekmektedir: Amerikan şirketlerinin baştan beri Avrupa şirketlerinden daha büyük çaplı olmasından başka bir de şu vardır: Sermayenin yoğunlaşması, ABD'de, Avrupa'dan çok daha hızlı oluşmaktadır. 1954-58 arasında ABD'de 4400 sanayi şirketi birleşmesi olurken, bu tip birleşmelerin sayısı AET'nin ilk dört yılında (1958-62) ancak 1000'in üstündeydi (1b).

ABD işletmelerinin büyük çapları hem daha yüksek toplam kârlar, hem daha yüksek kâr oranları (yani tekelci fazla kâr), hem de daha yüksek ölçüde bir iç-finansman olanağı sağlamaktadır. Bu yüzden, Avpa şirketlerinin borçları, ABD şirketlerininkinden daha yüksektir. Bu ise sanayideki kâr oranları arasındaki açığı daha da arttırmaktadır.

Tabii ki, bu tip açılmalarda belli hedeflere yöne-

lik bir kampanya söz konusudur. UNICE'nin ve diğer işveren birliklerinin asıl amacı bir «Avrupa Milliyetçiliği»nin oluşmasından çok, Roma Antlaşmasının, sermayenin yoğunlaşmasını ve ekonomik gücün tekelleşmesini zorlaştıran hükümlerini (2) yumuşatmak, ya da kaldırmaktır. Büyük sermaye tarafından AET Komisyonuna bu hükümlerin etkisiz bırakılması ve hattâ hiç kullanılmaması için sürekli bir baskı yapılmaktadır. AET yetkililerinin bu baskı sonucu yavaş yavaş bu isteklere yer verecekleri düşünülmelidir.

ABD şirketlerinin büyük çaplılığının, üstün sermaye güçlerinin, yüksek kârlarının ve sermaye piyasasına daha ucuz girme olanaklarının onlara nasıl daha modern ve pahalı donatımları elde etme olanağı sağladığına en iyi örnek kimya endüstrisidir. Üstelik kimya endüstrisi, Almanya ve İngiltere'nin araştırma çalışmaları bakımından en çok önem verdikleri ve başarılı oldukları alandır. Bu sanayii dalında Amerikan İşletmeleri dünya kimya endüstrisinin (Doğu Bloku dahil) toplam cirosunun % 20,5'ini kontrol edebilmektedir. ABD'de bu iş kolunda çalışanların sayısı, 880 bin iken, AET'de bir milyondur. Buna göre kişi başına düşen ciro, ABD'de AET'dekinin % 225'idir. AET kimya endüstrisinin araştırma ve geliştirme harcamaları ABD şirketlerinin ancak üçte biri kadardır. AET şirketlerinin net kârları cirolarının % 4'ü kadarken, bu rakam ABD şirketlerinde % 8'dir.

1965'de Amerikan kimya sanayinin net yatırımlarının % 25'inin dış ülkelerde gerçekleşmesi hiç de önemsiz değildir. ABD kimya şirketlerinin bu **dış** yatırımları Alman ve İngiliz kimya sanayilerinin **toplam** yatırımlarından daha fazlaydı.

ABD şirketlerinin büyük çapı ve büyük sermaye güçleri, bu şirketlerin son zamanlarda eriştikleri teknolojik liderliği açıklayan faktörlerin en önemlileridir. Bu şirketler, araştırma ve geliştirme için Batı Avrupalı rakiplerinden çok daha büyük harcamalar yapabilmektedirler. Ama bu, günümüzdeki teknolojik liderliğin tek nedeni değildir. Bu konuda, başka iki faktörün de önemli payı vardır: ABD'nin muazzam askerî harcamaları ve Batı Avrupa'nın en iyi bilim adamlarının ABD'ye gittikçe artan sayıda göç etmeleri.

ABD'de 1940'dan beri gördüğümüz sürekli bir silâh sanayi, çağdaş Amerikan kapitalizminin birçok değişmiş özelliğini açıklar (3). **Kapitalist olmayan** bir blokla olan silâhlanmadaki bu sürekli yarışmanın en önemli sonuçlarından biri de, eskinin emperyalistler arası çelişmelerinden farklı olarak, Sovyetler Birliği'ndeki silâh sanayine yatırılan sermayenin gerekli kullanılışının yarattığı şüphelerin bir önemi olmamasıdır. Bilimsel keşif ve icatlar, teknolojik devrim ve endüstriyel yenileşmeler bu ülkede artık **büyük ölçüde** eşzamanlı kılınmıştır (4). Bunun sonucunda da ABD'de silâh sanayi, kendi varlığını sürdürmek için daha önceki dönemde yatırılan sermayelerin yeterli olarak kullanılıp kullanılmadığına bakmadan teknolojik ilerlemenin bu temposuna uymaya zorlanmaktadır. Fakat bu, silâh sanayiindeki sermayenin kullanılması sorununun bu artan soyutlanışının (ya da daha doğrusu; özel mülkiyetin ve özel kârların sürmesine rağmen silâh sanayiindeki yatırım masraflarının artan sosyalizasyonunun) sivil sektöre, yani bütün kapitalist ekonomiye yayılması anlamına gelmez. Sivil sektörde, sermayenin kullanım sorununun teknolojik ilerlemeyi nasıl frenlediğine en iyi örnek atom enerjisi endüstrisi-

dir. ABD bu alanda askerî amaçlarla kullanma açısından yıllardan beri önde olmasına rağmen, atom enerjisinin sivil kullanımında ancak üçüncü sıradadır.

Ama gene de silâh sanayiindeki araştırma ve üretimin bir «yan üretimi» olarak birçok bilimsel teknik buluş ve yeniliklerin sivil sektöre de geçtiği ve böylece sürekli silâhlanma ekonomisinin teknolojik ilerlemeyi belirgin olarak hızlandırdığını unutmamak gerekir. Bu, özellikle kimya ve elektronik sektörleri için geçerlidir.

Bilimsel icat'la, bunun endüstriyel değerlendirilmesi arasındaki zaman farkını Jean-Jacques Servan-Schreiber aşağıdaki tabloda (5) gösteriyor:

Fotoğraf için	112 yıl	1727-1839
Te'efon için	56 yıl	1820-1876
Radyo için	35 yıl	1867-1902
Radar için	15 yıl	1925-1940
Atom bombası için	6 yıl	1939-1945
Transistör için	5 yıl	1948 1953
Entegre devre sistemleri için	3 yıl	1958-1961

Sürekli silâh ekonomisi, öte yandan ABD'de, devletin araştırma ve geliştirme harcamalarının finansmanına gittikçe artan ölçüde katılmasını da birlikte getirmektedir. Fransız «Patronat Français» dergisi, 1962 yılı için bu katılmayı şöyle hesaplamaktadır: ABD'de % 64, Almanya'da % 40, Belçika'da % 37 ve Hollanda'da % 30. Fakat nükleer silâh üretiminde bulunan iki Batı Avrupa ülkesi için bu oran daha yüksek: Ingiltere'de % 64, Fransa'da % 69 (6).

ABD şirketleri Avrupa'daki rakiplerine nazaran iki önemli üstünlüğe sahiptirler: Bir kere daha zengin olduklarından, araştırma için daha çok harcayabilirler; ikinci olarak da, bu amaçla devletten Avrupalı rakiplerinden çok daha fazla yardım alabilirler. Bu, onların kompüter, laser ve bilimsel araçlar (bu sonuncu alanda teknolojik açık, kompüter endüstrisindekine göre daha da önem taşır) gibi alanlarda teknolojik liderliğe sahip olmalarını açıklar.

Kısa bir süre önce İngiliz profesörü Titmuss (Nisan 1967 başındaki «National Conference on Social Walfare» kongresinde) ve «Manchester Bilim ve Teknik Koleji» ikinci başkanı Lord Bowden (7), bilim adamlarının ABD'ye göçetmesinden üzüntüyle sözetmişlerdir. Prof. Titmuss'a göre, 1949'dan beri 100,000'i aşkın doktor, bilim adamı ve teknik personel ABD'ye göçetmiştir. Bu göç ABD'ye eğitim masraflarından 4 milyar dolarlık bir tasarruf sağlamış ve dünyanın geri kalan kısımlarına bu miktarda bir kayıp verdirmiştir. ABD'de yıllık doktor sayısı artışının % 20'si yurt dışından gelmektedir (8). Sadece İngiltere, son yıllarda doktor, mühendis ve teknik üniversite mezunlarından % 10'unu Amerika'ya kaptırmıştır. AET komisyonuna göre, altı AET üyesi için bu oran toplam % 15 civarındadır. Bu rakamlar ABD'nin gerçek kazancını ve Batı Avrupa'nın gerçek kaybını olduğundan az göstermektedir. Eğitim masraflarının tasarrufundan başka üretim araştırmalarının sağladığı kârlar da buna eklenmelidir (9).

Bu göçün ana nedenleri tabiî ki bugün ABD'nin bilim adamlarına, doktorlara ve ünlü teknisyenlere sağladığı yüksek ödemeler ve daha elverişli araştırma olanaklarıdır (10). Öte yandan bu göçün ekono-

mi-politiği; kârın, sermayenin ve zenginliğin yoğunlaşmasının tipik örneğini verir. ABD yabancı eğitim «sermayesi» kullanarak kendi sermayesini tasarruf etmekte, bunu üniversitelerin gelişmesi yerine, laboratuvarların ve araştırma merkezlerinin açılmasında kullanmaktadır. Böylece Amerikan ekonomisinin teknolojik alandaki liderliği gelişmekte ve Amerikan işletmelerinin fazla kârları artmaktadır. Bunun sayesinde bu şirketler araştırmacılarına daha yüksek ücretler ödeyebilmekte, bu da Batı Avrupa'dan bilim adamlarının daha çok sayıda göç etmesini ve Amerika'nın daha fazla eğitim «sermayesi» tasarruf etmesini doğurmaktadır...

Sonuç rakamlarla verilebilir: 1962'de ABD'de kişi başına düşen araştırma masrafı 93,7 dolardır. Bu rakam İngiltere'de 33,5, AET'de ise sadece 20 dolardır. Aynı yıl ABD'de tüm çalışanların binde 10,4'ü bilimsel araştırmada çalışmaktaydı. Bu işle uğraşanlar İngiltere'de binde 6 iken, AET'de binde 4'ün altındaydı. 1965'de toplam araştırma ve geliştirme masrafları ABD'de 13,4 milyar dolarken, İngiltere, İsveç ve İsviçre dahil bütün Batı Avrupa'da 5,8 milyar dolardı. Hammadde fiatlarıyla bilim adamlarının maaşlarının Avrupa'da daha düşük olmasından dolayı Avrupa'da araştırma amacıyla harcanan her dolar, ABD'dekinden daha verimlidir. Bu yüzden bu rakkamlar dikkatli yorumlanmalıdır. Ama Gayrı Safi Milli Hasılaya olan oranlar alınırsa — 1963-64'de ABD'de % 3,3 Avrupa'da %1,5 — nitelik farkı apaçık ortaya çıkar. Şunu da eklemek gerekir ki; Avrupa ekonomisindeki ABD şirketlerinin şubelerinin gittikçe artması, teknolojiler arasındaki «uçurumu» daha da büyütmektedir. Çünkü ABD şirketlerinde, toplam araştırma har-

camalarının büyük bir kısmını ana şirkette toplama doğal eğilimi vardır.

Amerikan ve Batı Avrupa endüstrileri arasındaki teknolojik ilerleme farkının açtığı bu uçurum, basitçe bu iki endüstrinin farklı büyüklerine bağlanamaz. Her iki fark da (yani büyüklük ve teknolojik farklar) birbirini etkilemekte ve böylece ABD girişimlerinin uluslararası rekabette kazandıkları üstünlüğü daha da arttırmaktadır. İleri teknoloji sonucu daha büyük sermayeli ABD girişimlerinin aynı zamanda çok daha değişik bir «sermayenin organik bileşimi» (11) sağladıkları (yani ücret ve maaşlara daha az ve makine, donatım ve laboratuvarlar için daha çok para harcayabildikleri) düşünülürse bu gerçek daha iyi anlaşılır. Bu ise sermaye merkezileşmesinin ABD şirketleri lehine ve Batı Avrupa şirketleri aleyhine daha hızlı bir gelişimini doğurmaktadır.

İşte bu gelişim, Amerikan şirketlerinin teknolojik tekelciliğinden doğan fazla kârları (12) açıklar ve Avrupa'daki ABD şirketlerinin ABD'de kazandıklarından (13) ve aynı zamanda Batı Avrupa şirketlerinin Avrupa'da kazandıkları kârlardan daha yüksek kârlar elde etmeleri gerçeği üzerindeki sis perdesini de aralar. Bu gene, ABD şirketlerinin Avrupa'daki genişlemeleri için gerekli sermayeleri **Avrupa sermaye piyasasında** nasıl kolaylıkla elde ettiklerini de açıklar. 1962-66 arasında ABD şirketlerinin şubeleri Avrupa'da 22,5 milyar dolar yatırım yapmışlardır. Bunun 2,2 milyarı yerel iç finansmandan, 5,5 milyarı amortismandan, 9 milyarı da Avrupa sermaye piyasasından alınan borçlar ve Avrupa bankalarından alınan kredilerle sağlanmıştır. Demek ki ABD'den gelen sermaye ancak dörtte bir kadardır (5,8 milyar). Hatta **Ford**'un

bütün şubeleri, net yatırımlarının tümünü Avrupa'dan finanse etmeyi başarmışlardır (14).

Batı Avrupalı iş adamları ve bankalar, AET makamları ve ulusal devletlerin hükümetleri bu durumun pekâlâ bilincindedirler. Bunlar, uluslararası rekabetin gün geçtikçe zorlaşan koşulları altında daha üstün işletme ve şirket çaplarıyla daha üstün rekabet yeteneği kazanmanın, bir ölüm kalım meselesi olduğunu bilmektedirler. Meslek kuruluşları, ulusal ve uluslararası sanayi ve iş adamları birlikleri, ulusal iktisatçılar, politikacılar, bakanlar ve AET makamları tarafından iş adamlarına durmadan birleşme çağrıları yapılmaktadır. Ama şu sorun hâlâ cevapsızdır: Ulusal şirketlerin birleşmesi ABD tröstleriyle eş büyüklükte kuruluşlar doğurabalir mi? Ekonomik mantık, bu soruya açık nedenlerden dolayı «Hayır,» cevabını vermektedir.

Kısa bir süre önce yayımlanan «Amerika Meydan Okuyor» kitabında Servan-Schreiber, uzun bir süredir büyük sermaye çevrelerinde savunulan görüşleri ustaca «Avrupa Şirketleri» açısından popülize etmektedir. Servan-Schreiber, eski ABD savunma bakanı Mc Namara'ya dayanarak, gündemde olanın bir «teknolojik uçurum»dan çok, bir «organizasyon ve iş idaresi uçurumu» olduğunu savunmaktadır. Ayrıca, ABD şirketlerinin üstün rekabet gücünün nedeninin üstün sermaye zenginlikleri olduğunu tartışmaktadır. Onca sorun yalnızca yüksek zekâ ve daha iyi orgonizasyon sorunudur (15). Ama, meseleyi böyle koyması, onu sayısız çelişmelere sürüklemektedir. Kendi kitabında bile, kendi savlarını çürütmeye yeterli veri vardır.

Üçüncü endüstriyel devrimin eşiğindeki büyük bilimsel icatların çoğunun ABD'li değil de Avrupalı bilim adamları tarafından yapılmış olması dikkat çekicidir. Bu yalnızca bilindiği gibi Atom enerjisinin kullanılmasında değil, ilk delikli kart sistemi ve mekanik bilgi-işlem süreçleri için de geçerlidir. Nitekim, ikincisi ilk kez İkinci Dünya Savaşı'nın ortasında Almanya'da geliştirilmiştir. Buna göre, yaratıcı zekâ Avrupa'da da eksik değilmiş gibi görünmektedir.

Endüstriyel yenileştirmeler alanında da Avrupa ABD'den hiç de geri değildi. Atom enerjisini sanayie uygulamada İngiltere ABD'den çok öndeydi. Avrupalı şirketler, (özellikle **Philips**) ABD şirketlerinden önce değilse bile onlarla aynı zamanda elektronik beyinler üzerine deneyler yapıyorlardı. 1967'den şirketi **Westingshouse** yetmiş yıllarında dünya pazarına çok şeyler vaadeden «hızlı reaktör» ü yapan İngiliz atom araştırmacılarını, bu alandaki kendi geriliğini kapatmak için kendi bünyesine almayı denedi (16 a). [Şunu da kaydetmeliyiz ki, Batı Almanya da nükleer enerji santralları ihraç etmeye başlamış ve bunlardan ilkini 1968'de Arjantin'e yollamıştır. Batı Almanya'nın **on yıllık bir süre** içinde seri halde üretilebilecek olan hızlı reaktörleri 1980'lerin altın yumurta yumurtlayacak tavuğu olacak gibi görünmektedir. Gelecek yıllarda bu alanda Batı Almanya ile ABD arasındaki rekabet kızışacaktır (16 b). Amerika'nın büyük ölçüde liderliği elinde tuttuğu bilimsel araçlar alanında bile (başlıca kapitalist ülkelerin 1965'deki toplam üretimlerinin % 65'i), 1960 ile 1965 arasında yıllık büyüme oranı Batı Almanya'da % 12,4, Japonya'da % 13,8, **İngilte'de % 23,5, İsveç'de % 34,5** iken ABD'de sadece % 6,5 olmuştur. 1966'da Amerika'nın başlıca ye-

di rakibi olan Almanya, Japonya, Ingiltere, Isveç, Fransa, Italya ve Belçika'nın toplam ihracatları ABD'-ninkini çoktan aşmıştı.]

ABD şirketlerine kompüter endüstrisinde önemli bir üstünlük sağlayan, onların üstün sermaye güçleri ve yüksek kârları sayesinde önemli risklere girebil-me olanaklarıydı. Ve modern teknoloji böyle riskleri gerektirmektedir (IBM şirketi, elinde verimliliği konu-sunda hiçbir garanti olmadan son kompüter serisinin geliştirilmesine dört yıl içinde 5 milyar dolar yatır-mıştır. Bu deneye hangi Avrupa şirketi girişebilirdi?) Bu sayede laboratuvarları geri kalmış bile olsa, patent leri, buluşları ve teknisyenleri satın alabiliyorlardı (16 c). Silâh sanayinde çalışan şirketler için devletin verdiği kâr garantisi ise geri kalanı yapıyordu. De-mek ki, ABD şirketlerinin üstünlüğünü açıklayan şey bazı karanlık «Hayâli» güçler değil, Marx'ın yüz yıl önce bulduğu sermayenin rekabeti, birikimi ve yoğun-laşması kanunlarıdır. Klaus-Heinrich Standake'nin koyduğu gibi bir «yenileştirme açığı»ndan sözetmek yanlış değilse de, bunun sadece şu özel anlamda kul-lanılması gerekir: Batı Avrupa kapitalizmi, sanayide yenileştirmeleri hızlandırmak için gerekli zihni ve tek nik olanaklara kesinlikle sahip olmakla birlikte, çoğu kez bu iş için gerekli mali kaynakların sıkıntısını çek-mektedir (17).

1a) Prof. Joe S. Bain «International Differences in Industrial Structure» 1966 New-Haven-Londra; kitabında eski ama ilginç karşılaştırmalar yapmaktadır.

1b) Ancak yakın zamanlarda İngiltere'deki şirket birleşmelerinin sayısında dikkat çekici bir artış görülmüştü (The Times, 29 Ocak 1969); Amerikan bankalarının İngiltere'deki rollerinin büyük ölçüde artışı da bununla ilintili bir olaydır.

2) Roma Antlaşması 86. maddesiyle sadece pazar hâkimiyetlerini kötüye kullanan şirketlere karşı ve bu kötüye kullanma üye ülkeler arasındaki ticareti etkilediği ölçüde engellemeler göstermektedir. Buna karşılık, anlaşmanın EGKS ile ilgili 66. maddesi, rekabeti önleyen ve EGKS'nin amaçlarına ters sosyo-ekonomik sonuçlar doğuran pazara hakim şirketlere karşı engellemeler getirmektedir.

(EGKS: Montanunion, Avrupa kömür ve çelik birliği. Ç.n.)

3) Silâh ekonomisinin ABD ekonomisine olan etkileri üzerine ayrıntılı belgeler vardır. Bunlardan sadece bazılarını sayıyoruz: Frad J. Cook, «Juggernaut, The Warfare State», «The Nation» dergisi 20 Ekim 1961; C. Wright Mills, «The Power Elite», New York 1957, 9. bölüm; Theodor Prager, «Wirtschaftswunder oder keines?» 8. bölüm; Fritz Vilmar, «Rüstung und Abrüstung in Spaetkapitalismus» Frankfurt 1965. [Michael Kidron, «Western Capitalism since the War» Londra 1968. Bu bağlam içinde şunu hatırlatmakta yarar var. Troçki ABD'nin silâhlanmasının, ortaya çıkışının kesin tarihini bile kestirecek kadar ustaca bir tahminde bulunmuştur. 18 Ocak 1926 tarihindeki bir konuşmada şöyle demiştir: «Gelecek onbeş yıl boyunca Birleşik Amerika ilerlemeye devam ederse, bu Avrupa'nın zararı pahasına olacaktır.. Ve ABD, ilerlemesini köstekleyen engellerle karşılaşırsa ne olacaktır?

O zaman Amerikan militarizmi sınırsızca gelişecektir. çünkü önlenen iktisadî kuvvetler, bu tür çıkış yollarını deneme ve bulma zorundadırlar.» Troçki'nin bu konuşmasından ondört yıl sonra, 1928 - 1933 iktisadî krizinin ve himayeciliğe yaygın bir şekilde geri dönüşün Amerikan emperyalizminin 'barışçı' yayılışına koyduğu kısıtlamaları takiben 1940 yılında, bu militarizm gelişti. Troçki'nin bu tahminin ne denli esinli ve dikkate değer

olduğunu değerlendirebilmek için ABD'nin o zaman sahip olduğu «barışçı» itibarın sağlamlığını hatırlamak gereklidir. Bu öngörü, ciddi olmakla birlikte burjuva bakışlı bir iktisatçı olan Josef Schumpeter'in anıtsal hatasıyla karşılaştırılmalıdır. Schumpeter kapitalist ülkelerin en ilerisi olan Birleşik Amerika'nın en ufak bir emperyalist eğilimi olmadığını iddia ederek marxist emperyalizm kuramının yanlışlığını «göstermişti». (Josef Schumpeter, İmerialism and Social Classes, Basel Blackwell, Oxford 1951.)]

4) Büyük ölçüde eşzamanlı kılınmıştır diyoruz. Toplumsallaştırılmış bir ekonominin ideal modelinde tam bir eşzamanlama olurdu. Ama Sovyet ekonomisi böyle yetkin bir model değildir. Bu ekonomi, (Lenin'in demiş olacağı gibi) bürokratikçe deforme edilmiş ya da (Trotkçi ya da Oscar Lange'nin demiş oldukları gibi) bürokratikçe yozlaştırılmış bir ekonomidir. Bu, yetkin modelde ortaya çıkmayacak türden olan çelişkilerin kaynağını meydana getirmektedir. Böylelikle Sovyet sanayiinde plânlama ve yönetim sistemi, Stalin'in zamanında olduğu gibi bugün de fabrika yöneticilerinin maddî çıkarları gereği teknolojik yerleştirmeleri yavaşlatmaya yöneltmektedir. Sovyet iktisatçıları bu gerçeğin tamamen bilincindedirler. (bkz. Ernest Mandel, «La réform de la planification soviétique et ses implications», Les Temps Modernes, Haziran 1965).

5) Jean-Jacques Servan-Schreiber: «Amerika Meydan Okuyor» Sander Yayınları s. 72

6) «Patronat Français» Kasım 1965.

7) Lord Bowden, «İnflation scientifique et fuite cereaux», Les Temps Modernes, Mayıs-Hazirán 1968.

8) Batı Avrupalı bilim adamları, doktorlar ve teknisyenlerin ABD'ye göçüyle, eğitim «sermayenin» bu uluslararası merkezileşme süreci tabii ki sona ermemiştir. Aynı zamanda, Asya'lı bilim adamları da paralel bir şekilde Batı Avrupa'ya, özellikle İngiltere ve Fransa'ya akın etmektedirler. Bunun, yukardaki göçün olumsuz etkisini karşıladığını söyleyebiliriz. İngiliz doktorlarının ABD'ye göç ettiği ölçüde, İngiliz sağlık hizmetlerindeki

doktor ihtiyacı giderek Hint'li, Afrika'lı ve Batı-Hint adalı doktorlar tarafından karşılanmaktadır (Commonwealth kökenli hemşirelerin adedi çok daha fazladır.)

9) Baran-Sweezy'ye göre («Tekelci Kapitalizm» s. 125'deki tablo), ABD'deki malî olmayan şirketlerin araştırma ve geliştirme harcamaları 1953'de 3,5 milyar dolardan, 1962'de 12 milyar dolara çıkmıştır. Bu harcamaların makina ve donatım alımı harcamalarına oranı 1953'de % 15, 1962'de % 37'dir. Bu rakamlara kamu teşebbüslerinin yaptığı araştırma harcamalarını da (son on yılda ortalam yıllık 3,4 - 5 milyar dolar) katmak gerekir. Böylece makine ve donatım harcamalarının yarısı kadar olan bir toplam rakama ulaşılır. Amerikalı iktisatçıların son altı yılda ABD Gayrı Safî Millî Hasılasının artışının sabit fiatlarla % 50'sinin teknolojik ilerlemeyle ilgili olduğunu söylemeleri hiç de sebepsiz değildir.

10) ABD'nin ünlü «harika çocuk»larından biri olan William Douglas geçenlerde «Science et Vie» dergisine yazdığı bir yazıda, «beyin göçü»nün zihnin maddeye olan üstünlüğünün bir belirtisi olduğunu öne sürüyordu. Ama aynı makale, bilim adamları göçünün nedeninin yüksek maaşlar olduğunu da söylüyordu. Amerikan ekonomik sisteminin bu idealist savunucusuna göre zihni açan para cüzdanı olsa gerek.

11) Marxist ekonomi kuramında sermayenin organik bileşimi, değişmez sermayenin (yani hammaddelerin, makinaların, donatımın, binaların v.s.'nin meta değerine dönüşen değerleri) toplam sermayeye (değişmez sermaye ile değişen sermayenin, yani üretken işçi ve memurlarının toplamı) olan oranıdır. Kâr oranlarının eşitlenmesi sonucu modern kapitalizmde organik bileşimi yüksek olan sermaye toplam artık-değer'den teknolojik açıdan geri bir sermayeden daha fazla pay alır. (bkz. Claude Avain, «Les investissements étrengers en Europe, s. 248). Burada yazar, Fransız rakibinden dört misli sermaye yatıran, fakat kırk misli fazla kâr gerçekleştiren bir Amerikalı iş adamından sözeder.

12) Servan-Schreiber'e göre (Age) komplüter alanında patent ve lisanslara ödenen miktar, toplam cironun % 15'ini bul-

maktadır. [Nisan 1968 tarihli OECD Observer dergisine göre, ABD bütün dünyadaki patent haklarının tümünün % 50'sinden çoğunu, İngiltere % 13'ünü ve Batı Almanya da % 8'ini almaktadır.

13) Baran-Sweezy haftalık «U.S. News and World Report» dergisinin önde gelen endüstri patronlarıyla yapılan bir anketi özetleyen 1 Haziran 1964 tarihli özel bir raporundan şu alıntıyı yapmaktadır: «Dış ülkelerdeki kâr oranları ABD'deki aynı faaliyet alanlarındakinden daha yüksektir. Birçok şirketin kâr oranı dış ülkelerde Amerika'dakinin iki mislidir.» (Tekelci Kapitalizm s. 241-243). [20 Nisan 1963 tarihli Business Week'te de buna benzer bir rapor yayımlanmıştır. Batı Berlin Üniversitesinde master tezini Servan-Schreiber'inki ile benim Avrupa - Amerika rekabeti analizim arasında bir karşılaştırma yapmaya ayıran Heinz-Dieter Meier, bunu doğrulayacak ampirik veriler derlemiştir. 1960'da 35 büyük şirketin kâr oranları Amerika içindeki faaliyetlerinde % 9,2 iken, yabancı ülkelerdeki çalışmalarında bu oran % 14,2'ye ulaşmıştır. ABD Ticaret Bakanlığı'na göre, Avrupa'daki Amerikan yatırımlarının net kâr oranları 1955'de % 19'dan, 1964'de % 13'e düşmüş, ama 1960'ların ortalarına kadar ABD'deki imalât sanayiinin net kâr oranlarının oldukça üstünde kalmıştır (imalât sanayinde oranlar 1955'de % 15, 1959'da % 10 ve 1962'de % 12 idi).

14) Avrupa'daki dolar borçları sorunuyla ilgili olarak bkz. Paul Einzig, «Foreign Dollar Loans in Europe», Londra 1965. Avrupa'daki dolar üzerinden borç senetleri 1963'de 346 milyon dolarken, 1966'da 1,4 milyara, 1968'in ilk yarısında 1,66 milyar dolara çıkmıştır.

15) Servan-Schreiber (A.g.e. s. 41, 83, 158 v.s.), Amerikalı Kompüter uzmanı John Diebold Mc Namara'yla aynı kanıdadır. Ortaya koyduğu «Organizasyon» sorununa göre, Avrupa'da özellikle delikli kart analizinde uzman «ara kadrolar» eksikliği vardır. ABD'de bu tip 156,000 uzman vardır ve bu sayı 1970'de 470,000'e çıkacaktır. (Le Monde 15/16 Ekim 1967)

16a) «The Economist», 18 Kasım 1967; «The Sunday Times», 19 Kasım 1967.

16b) «L'Echo de la Bourse», Brüksel. 13/14 Ekim 1968; 27 Ağustos 1969.

16c) İcatların ve teknik yenileştirmelerin büyük bir kışmı hâlâ ABD'de orta büyüklükte işletmelerde gerçekleştirilmektedir. Rosa Luxemburg'un elli yıl önce açıklamış olduğu gibi, buraları birer deneme alanı olarak işe yaramaktadır. Başarı kesinleştiğinde bu şirketler tekelci firmalarca sadece devralınmaktadır. Aşırı merkezkaç tekniğinin babası Hollandalı profesör Kistemarker bu şirketlerin özellikle bilimsel araçlar alanında ABD'nin ilerlemesindeki çok önemli rollerini vurgulamıştır (Het Parool, 30 Kasım 1968).

17) Klaus-Heinrich Standke'nin «Europa-Archiv» dergisinin 1967/16. sayısında, Avrupa ile ABD arasındaki «teknolojik uçurumu» üstüne yazdığı makale bu konu ile ilgili önemli bir bibliyografyaya sahiptir. Özellikle C. Freeman ve A. Young'ın «The Research und Development Effort in Western-Europe, North America and the Soviet Union», Paris, OECD 1965, bu bibliyografyanın verdiği önemli bir eserdir.

AET'DE ULUSLARARASI SERMAYE BİRLEŞMESİ

Sermayenin merkezileşmesi zorunluğu, rekabetten doğmaktadır. Batı Avrupa'lı iş adamları, Marx'ın önceden söylediği şekilde (1) davranmaktadırlar. Avrupa içinde uluslararası sermaye birleşmesi doğrultusunda olan baskı, tek bir ulusal devlet içindeki sermaye birleşmesi yönünde işleyen baskının çok üstündedir.

Belli sanayi kollarında, verimli bir üretim sağlamak için gerekli yatırımlar o kadar büyüktür ki, tek bir AET ülkesindeki sözkonusu daldaki bütün firmalar beraberce bile bu sermayeyi bulamazlar. Bu durumda uluslararası birleşme, yalnızca üretebilmek için bile **mutlak** bir önşarttır.

Bunun için bazı basit örnekler; ses duvarını aşan yolcu uçakları sanayi, uzay sanayi ve uzay haberleşme araçları sanayinden verilebilir. İlk alanda, yalnızca Fransız-İngiliz ortak projesi Concorde'un benzer ABD ve SSCB projeleriyle rekabet şansı vardır. İkinci ve üçnücü alanlarda ise ELDO ve ESRO projeleri bütün Batı Avrupalı kapitilist güçlerin ortak çabasını berektirmektedir, sadece Ortak Pazar üyesi olanların değil.

Barışçı amaçlar için nükleer enerji üretimi de or-

ta vadede Batı Avrupa'da ulusal düzeyde verimli olamayacağa benzemektedir. «Avrupa Atom Merkezi» istekleri şimdiden belirmiştir.

Atom enerjisi endüstrisindeki ilerleme göstermiştir ki, üretim güçlerinin gelişmesi kapitalist özel mülkiyetin çerçevesini çatlatmaktadır; hiç bir kapitalist ülke devlet yardımı ve devlet finansmanı olmadan kapitalist özel girişim düzeyinde kendi atom enerjisini sağlama olanağına sahip olamazdı. Şimdi de, uçak ve uzay sanayileri, üretim güçlerinin kapitalist özel mülkiyetin ve aynı zamanda ulusal devletin çerçevesini kırmak zorunda olduğunu ortaya koyan genel geçer kanunun doğruluğunu göstermektedir. Devlet finansmanı ve uluslararası işbirliği olmadan Batı Avrupa'da ses duvarını aşan uçaklar ve suni peykler imal edilemez.

Tekniğin ilerlemesi, Batı Avrupa'da verimli üretim için uluslararası birleşmelerin **mutlak** önşart olduğu durumları şüphesiz çoğaltacaktır. Ama bu durumların yanında, bugün daha çok uluslararası birleşmenin yeterli çaptaki şirket ve işletmelerin kurulması için mutlak değil, daha çok görece bir önşart olduğu durumlar önde gelmektedir.

Uluslararası sermaye bütünleşmesine yönelen **görece** zorunluluk şurada yatmaktadır: Belirli bir pazar büyüklüğü veri olduğunda sayıları durmadan artan bir sürü sanayi dalında ancak bir, ya da birkaç firma kârlı bir düzeyde üretimde bulunabilirler. Açıkça Ortak Pazar'ın bu sanayi sektörlerinde dört-beş büyük şirkete yeri yoktur. Servan-Schreiber bu konuyla ilgili olarak elektronik endüstrisinin en son tekniğini — mikro devreler ya da entegre devre sistemleri — ör-

nek göstermektedir. Bu tip sistemler de, verimli bir üretim için gerekli minimum kapasiteyi 1 milyon olarak hesaplamaktadırlar. Buna göre Avrupa'da bu alanda yalnızca tek bir şirketin yaşayabileceği açıktır; o da ancak yetmişlerin ortasından sonra verimli hale gelebilecektir (3).

Bunun geçerli olmadığı dallarda, yani iki ya da üç işletmenin yan yana olabilecekleri dallarda bile, birçok ülkenin en büyük şirketlerinin işbirliği ve birleşmesinden doğan kolaylıklar açık olarak göstermektedir ki, bu birleşmeler olmadan ABD şirketleri ölçüsüne ulaşmak ve bunlarla rekabet yeteneğini kazanmak da olanaksızdır.

Bu yüzden sermaye birleşmesi eğilimi, artık pratikte hayatiyet kazanmaya başlamıştır. Önceden verdiğimiz foto aletleri ve çelik dallarındaki örneklerin yanı sıra, başka şirketlerin birleşmesine birçok örnek verilebilir. Ayrı ayrı ülkelerin büyük finans gruplarının dolaysız birleşmesine örnek olarak iki finans grubunun; Belçika **Empain** grubuyla, Fransız **Schneider** ve **Banque d'Indochine** grubunun birleşmesinin özel bir önemi vardır (4).

Çeşitli Batı Avrupa bankaları ve finans grupları arasında gelişen birleşmelere birçok örnek verilebilir. Altı Fransız ticari bankası diğer Avrupa finans gruplarıyla karşılıklı işbirliğine gitmiştir: **Rotschild Bank, Fiat** fabrikalarını elinde tutan **Copfa** grubuyla; **Cofinidus** grubuyla; **Worms-Bank** İtalyan **Bolsa** grubu ve İngiliz **Bank of Scotland** ile; **Banque de Paris et des Pays-Bas** Güney Afrika altın üretimini elinde tutan **Anglo-Amerikan Oppenheimer** grubuyla; **Neuflize, Schumberger, Mallet et Co.** Bankası Alman **Bankhaus**

Delbrück und Co. ile; ve **Union européenne industrielle et financière** İngiliz **Mariane-Midland** grubuyla. Belçika **Banque de Bruxelle,** Fransız **Banque d'Indochine,** İtalyan **Banco de Commerciale Italiana,** İspanyol **Banco Espanol de Credito,** İngiliz **Hambro Bros** bankaları ile bir Alman ve Hollanda bankası beraberce **Interlease** firmasını kurmuşlardır. Bu şirket, Avrupa çapında endüstriler arası donatım ve makina değiş tokuşunu ve ödünç verme tekniğini örgütlemektedir. **Euro-Finance** tröstü ise Belçika **Société Général,** Batı Alman **Deutsche Bank,** İtalyan **Banco Commerciale Italiana,** İsviçre **Crédit Suisse** ve bir Hollanda bankası tarafından ortaklaşa kurulmuştur.

1958'de kurulmuş ve «yatırım fonları» nı gerçekleştirmiş olan ve aynı zamanda finans analizi ve dolaysız yatırımlarla uğraşan **Eurosyndicat** AET bölgesindeki altı büyük bankanın işbirliği sonucu ortaya çıkmıştır: **Berliner Handelskesellschaft, Mediobanca** (Milano), **Banque Lambert** (Brüksel), **Pierson, Heldring en Pierson** bankası (Amsterdam), **Crédit Cimmercial de France** (Paris ve **Compagnie Financière** (Paris). 1967'de özellikle Avrupa döviz borsalarında faaliyet göstermesi ve «Avrupa» şirketlerinin finansmanını amaç edinmesi için **Société financière européenne** kuruldu. Kurucuları şu bankalardır. **Dresdener Bank** (Alman), **Banca Nazional del Lavoro** (İtalyan), **Algemeene Nederlandse Bank** (Hollanda), **Banque National de Paris** (Fransız), **Barclays Bank** (İngiltere), ve **Bank of America** (ABD), **Banque européenne de Crédit à moyen terme** (Avrupa orta vadeli kredi bankası) ise su bankalar tarafından gerçekleştiriimiştir: **Deutsche Bank** (Almanya), **Crédit Lyonnais** ve **Société Générale de Banque** (Belçika), **Amsterdam - Rotterdam Bank**

(Hollanda, **Banco Commerciale Italiana** (İtalyan), **Midland Bank ve Samuel Montagu and Co.** (İngiliz).

[Belirli önemli sigorta şirketleri işbirliği antlaşmaları yapmışlardır. Bunlar: Groupe de Paris (başlıca özel Fransız şirketi), Allianz-Muchner (en önemli Alman şirketi) ve British Commercial Union (İngiliz) dur. İkinci büyük Belçika bankası Banque de Bruxelles'in yönetim kurulunda Avrupa'nın sayılı bankerlerine yer vermiştir. Bunlar arasında; İngiliz Barclays Bank, Fransız Crédit Lyonnais, Hollanda Mees ve Hope Bankası ve İsviçre'nin Union des Banques Suisses'i temsil eden bankerler bulunmaktadır.]

Avrupa bankalarının ve finans gruplarının gelişen sermaye birleşmesi eğilimi, en keskin olarak 1968 Martında **Deutsche Bank, Amsterdam-Rotterdam Bank Midland Bank** ve bir İtalyan bankasının beraberce **Société Générale** tarafından kontrol edilen Belçika **Belgian American Banking Corp.** ve **Belgian-American Bank and Trust Company** ile birleşme kararı almasıyla ortaya çıktı. Böylece bu bankalar ABD bölgesindeki en güçlü Avrupa bankası haline geldi. Bu arada, bu iki bankanın isimleri de özel olarak **European-American Banking Corporation** ve **European-American Bank and Trust Company** olarak değiştirildi.

Birçok AET ya da Batı Avrupa ülkeseinde aynı sanayi kollarındaki önde gelen şirketlerin geniş işbirliğinin gittikçe artması da önemlidir. Büyük Fransız kimya şirketi **Rhône-Poulance,** Alman **Bayer** şirketi ile sıkı bir işbirliğine girmiştir. [Başka bir Alman kimya devi olan Farbferke Hoechst firması da Fransa'nın ikinci büyük büyük eczacılık şirketi Roussel UCLAF ile yakın ilişki içinde çalışmaktadır. Fransız Compag-

nie Française des Pétroles firması ile Alman Huels şirketi (şimdi Bayer tröstünün elindedir) Le Havre'de ortaklaşa bir polietilen tesisi inşa ettirmektedirler.]

Alman NSU şirketi, aynı zamanda İtalyan **Maserati** şirketini de satın almış olan Fransız **Citroen** şirketi ile yeni tip bir motorun geliştirilmesi için işbirliğine gitmeyi kararlaştırmıtır. Uluslararası rekabete dayanabilmek için **Citroen**, İtalyan FİAT şirketinin kendi işletmesine büyük bir sermaye katmasına boyun eğmiş ve böylece **Citroen-FİAT** şirketi Avrupa'daki en büyük sermaye birleşmesini gerçekleştirmiştir.

Kısa bir süre önce **Bayer, Badische Anilin, Farbwerke Hoechst** (Alman **IG-Farben**'in üç mirasçısı); Fransız **Kuhlmann** ve **Progil** şirketleri, Belçika **Petrochine** ve Hollanda **Naptachemie** şirketleri etilen ve etilen ve propilenoksid ürünleri için beraberce bir ihracat şirketi; **Glycolex AG** kurmuşlardır. Alman **Winterhall AG** ve Fransız **Potasse et Engrais Chimiques** şirketleri beraberce Alsas/Mühlhausen'de bir amonyak ve suni gübre tesisi kurmaktadır.

Alman **Osram**, Holanda **Philips** ve sonradan biri Amerikalılar tarafından satın alınmış olan iki Fransız şirketi, beraberce Belçika'da en modern teknikle donatılmış bir ampul fabrikası kurmayı kararlaştırmışlardır. [Hollanda'nın sentetik tekstil AKU ile Belçika'nın kimya şirketi UCB, Belçika şirketinin kendi ülkesindeki Fabelta sentetik tekstil fabrikasının Hollandalı ortağına, buna karçılık Holanda şirketinin de kendi ülkesindeki sellüoid fabrikasını Belçika şirketine devretmesi konusunda anlaşmaya varmışlardır.]

Isviçre **Brown-Boveri** ve Alman **Krupp** şirketleri birlikte bir atom reaktörü kurmaktadırlar. Fransız

Forges et Ateliers du Creusot ve Alman **Hanomag** şirketleri birlikte Avustruya'nın **Austro-Fiat** şirketinin hisse senetlerinin çoğunu ele geçirmişlerdir. Belçika ACEC ve Fransız C.G.E. ve bir Hollanda kablo fabrikası beraberce Belçika'da yeni bir kablo fabrikası (CODECA) kurmuşlardır. [Fransız uçak yapım şirketi Dassault, Hollanda ve Belçika'daki benzer şirketler olan Fokker ve Sabca ile ilişkidedir. Bunlar aynı zamanda Fiat ile iki motorlu sivil jet uçağı yapmaktadırlar. Almanların Dornier şirketi ile birlikte de bir askeri talim uçağı imâl etmektedirler.]

Siemens ve Bosch'un Almanya'da birleşip buzdolabı pazarını ele geçirmesinden sonra bu alandaki en büyük rakipleri AEG-**Telefunken** Italyan buzdolabı yapımcısı **Zanussi** ile ortak bir şirket kurmaya ve böylece elektronik aletler pazarındaki yerini korumaya karar verdi.

[Büyük sivil mühendislik projeleri için açılan uluslararası ihalelerde yarışanların neredeyse tümü uluslararası konsorsiyumlardır. Italyan Impregilo grubu (Fiat tarafından desteklenir, eskiden Vatikan'ca kontrol edilen Immobiliare inşaat şirketi deişin içindedir), Fransız Citra grubu ile işbirliği yaparak arka arkaya Türkiye'de Fırat üzerindeki Keban Barajı, Peru'da Mantaro barajı ve Pakistan'da Indus üzerindeki Tarbela barajı ihalelerini kazanmıştır. Ilkinde karşılarında bir Ingiliz-Amerikan rakip, ikincisinde bir Ingiliz-Alman konsorsiyumu ve üçüncüsünde bir Alman-Isviçre birliği bulunmaktaydı.]

Burada sözkonusu olan, kesinlikle rastlantısal bir gelişme değildir. Gerek işveren birlikleri, gerekse AET makamları bu tip uluslararası birleşmelerin ge-

reğini kabul etmekte ve bunun daha da hızlanmasını istemektedirler. AET sanayi işverenleri üst kuruluşu UNICE Nisan 1965'de AET komisyonuna bir muhtıra vermiştir. Bunda AET bölgesinde uluslararası şirketlerin birleşmesini kolaylaştıran kanun değişiklikleri istenmektedir. Ayrıca sanayi işletmelerinin çapının genişletilmesinin AET komisyonunun başlıca amacı olması gerektiği de açık olarak belirtilmektedir. Benzer bir muhtıra da 1966 yazında verildi. Uluslararası Ticaret Odası da Ekim 1965'deki bir açıklamasında, uluslararası şirket birleşmelerinde kolaylık gösterilmesini istedi. 1967 sonunda, Alman İşverenler Birliği üst kuruluşu başkanı Prof. Siegfrield Balke ve Fransız İşverenler Birliği CNPF başkanı Ambroise Roux «Avrupa Şirketleri» kurulmasını arzu ettiklerini aynı günlerde belirttiler.

Bu tip «Avrupa Şirketleri»nin kurulması, çoğu kez karmaşık ticaret ve finans hukuku sorunlarını ortaya çıkarmaktadır. Bunlar şimdilik çözülmekten çok uzaktır (5). Şirketler hukuku her AET ülkesinde değişiktir. Almanya ve Hollanda'da da yerli şirketlerin yabancı şirketler tarafından ele geçirilmesi yasaklanmıştır (6). AET komisyonu, AET düzeyinde yeni bir «Avrupa Şirketleri» statüsü kurmak istemektedir. Başkaları, özellikle Fransız çevreleri, bir uzlaşmadan yanadır; bunlar her üye ülkenin ulusal hukuğuna «Avrupa Şirketketleri» nin kurulmasını sağlayacak eş anlamlı kanun maddelerinin konmasını öne sürmektedirler. Her iki durumda hukuğun («Toplumsal üstyapı» nın) nasıl er geç ekonomik gerçeklere (üretim ilişkilerine, «toplumsal altyapı» ya) uymak zorunda olduğuna çok iyi bir örenktir (7).

«Avrupa Şirketleri» sorunu, ayrı «ulusal» ve «u-

luslararası» ticaret hukuklarının yanyana oluşması tehlikesini de içinde taşımaktadır. Fransız hükümeti, bunu Avrupa çapındaki şirketlere **niceliksel** minimum sınırlar koyarak saf dışı etmek isterken, Almanya ve AET, komisyonu da, yalnızca (uçak yapımı v.s. gibi) belli dallarda üretim yapacak Avrupa şirketlerine izin verecek **niteliksel** sınırlardan yanadır (8).

«Avrupa İşletmeleri» yolunda tek engel hukuki değildir. Bundan başka, karmaşık bir patent hakları sorunu ve altı üye ülkenin değişik vergi kanunlarının doğurduğu sorunlar vardır. Bütün bu sorunlar bir çarkın dişleri gibi içiçe geçmekte ve meseleyi bütün olarak halletmeden tek tek sorunların çözümlenmesi, neredeyse olanaksız olmaktadır.

Tarihsel açıdan bakarsak, Ortak Pazar'ın kurulması Batı Avrupa'da **kendinden önce gelişen** sermaye birikiminin bir sonucuydu. Uzun zamandan beri, önemli üretim güçlerinin gelişmesi o eski ulusal devletin dar çerçevesi içinde boğulma tehlikesiyle karşı karşıyaydı. Özellikle Almanya örneğinde bu kesinlikle ispatlanmıştır; muazzam Doğu'ya yayılma denemelerinin iki kez iflas etmesinden sonra, Batı-Almanya'nın üretici güçleri bugün artık barışçı-ticaret yollarıyla Batı'ya doğru yayılmayı ve böylece kendisini dar ulusal sınırların kısıtlanmasından kurtarmayı denemektedir. Batı Avrupa burjuvazisi, geniş bir serbest ticaret alanının örgütlenmesiyle kapitalist üretim tarzı ve ulusal burjuva devletinin arasındaki bu çelişmeyi hiç olmazsa geçici ve kısmi olarak çözmeyi denemektedir.

Ama AET'nin kuruluşu, aynı zamanda **onun varlığından dolayı kendiliğinden oluşan** sermayenin ye-

ni bir yoğunlaşma sürecinin **motorudur** da. Daha büyük ve düzenli bir pazarın kurulmasıyla rekabet ve onun doğurduğu sermayenin yoğunlaşması ve merkezileşmesi de keskinleşir. Daha büyük bir pazar — Amerikan sermayesiyle olan yarışmadan bağımsız olarak bile —, daha büyük üretim birimlerine, sermaye bütünleşmelerine ve üretim alanları ile ulaştırma araçları seçiminde daha büyük rasyonelliklere olanak tanır.

Gerek Avrupa şirketlerinin ve değişik ülkelerin şirketlerinin birleşmesinde olan kanuni engellerin halâ çok olması, gerekse 1958-64 arasındaki yüksek kojonktürün «uzun dalga» lığının daha büyük verimlilik ve rasyonelliğe olan ekonomik **zorlamayı** yaratmamış olması, AET'nin kurulmasının yukarıda sayılanları beklenilen ölçüde gerçekleştirmesini önlemiştir (9). Ama yüksek konjonktürün bu «uzun dalga» sının alçaldığı, kâr oranlarının düştüğü ve gelecekte Amerikan rekabetiyle tehdit edildiği ölçüde AET'de büyük sermayenin, sanayinin kuruluş yerlerini belirleme sorunlarında ulusal ve toplumsal açıdan bağımsız hareket edeceği zaman yaklaşmaktadır. Artık yalnızca yüksek verimlilik önemli olacaktır.

Almanya'daki son bunalım buna iki çarpıcı örnek vermiştir. Büyük kimya şirketleri Antwerpen liman bölgesini Avrupa kimya endüstrisinin başkenti ilân etmek istemekteydiler. (Örneğin BASF şirketi genel merkezini buraya taşımayı tasarlayacak kadar işi ileri götürmüştür). İkinci olarak, büyük Alman çelik şirketleri (genel «deniz yolları-çelik sanayi» eğilimine uygun olarak) üretim merkezlerini giderek daha çok Hollanda kıyısına taşımak eğilimindedirler. Tabiî ki her iki durumda da henüz gerçekleşme sözkonusu de-

ğildir. Bunun için, Avrupa çapında bir ticaret hukukunun gerçekleştirilmesinden sonra bile, daha birkaç yıl geçebilir. Ama bu örnekler bize tarihsel gelişimin yönünü göstermektedir; henüz embriyon halinde bile olsa bir eğilimi göstermekte ve aynı zamanda bu gelişimin yönünün hangi **güçlü karşı eğilimleri** meydana çıkaracağını da açıklamaktadır.

Bu karşı eğilimler, yalnızca bilincin geri kalmasıyla ilgili genel tarihsel yasa değildir. Bilincin geri kalması denince sınıfların ve ulusların kollektif bilincinin genellikle toplumsal-ekonomik gerçeğin gerisinde kalması anlaşılır. Sözünü ettiğimiz somut durumda bu, Batı Avrupa'da sayısız burjuva ve küçük burjuva çevrelerin kendi sınıfsal çıkarlarına ters olmasına rağmen daha halâ ulusal düşünce tarzı içinde olmalarında görülür (10).

Bundan başka, burjuvazi açısından bakıldığında Batı Avrupa'da kapitalizmin son onbeş yıldaki mucizevi, ama geçici pekişmesinin çok sayıda sosyal ve ekonomik eğilimlerin kıl payı bir dengelenmesiyle belirlendiği gerçeği vardır ortada. Ama bu kıl payı denge, kapitalist büyük endüstrinin AET bölgesinde radikal bir rasyonelleştirilmesiyle her an bozulabilir.

Ekonominin AET'de, «eski sanayi dalları» üzerine kurulu olduğu bölgelerde (Belçika'da Wallania, Kuzey Fransa ve Fransa'da Loire sanayi bölgesi, İtalya'da Cenova ve Trieste) ekonominin yapısal krizleri bugün bile ağır toplumsal çalkantılar yaratmaktadır. Bunlar bir genel greve (Belçika 1960/61) ve bir yerel ayaklanmaya (Trieste 1965) (11) yol açmıştır. Benzer bir yapısal buhran, şimdi Almanya'da Ruhr havzasında söz konusudur. Eğer bu eğilim şiddetlenerek, ge-

lişirse, AET'deki kapitalizmin bütün toplumsal dengesi yıkılabilir. Salt ekonomik rasyonellik ilkesini savunanlara karşı bu çeşit politik toplumsal tahliller getiren büyük burjuvazinin bazı çevreleri, demek ki hiç de «gerici» değil, aksine belli bir anlamda büyük burjuvazinin toplumsal **toplu çıkarını** mali ve sanayi çevrelerinin bazı atılganlarından daha etkili bir şekilde savunan kişilerdir.

Ama gene de, burada son kertede sözkonusu olan, kapitalistlerin toplumsal açıdan daha yumuşak ya da daha patlamalara gebe taktikler arasında seçim yapması değil, objektif bir çelişmedir. Bu çelişmenin çözüm yolları — büyük kapitilasitlerin sınıfsal durumları açısından bakıldığında — devlet faktörü işin içine girince görülebilir.

1) «Rekabet... yarışan sermayelerin sayısına doğru, büyüklüğüne ise ters orantılı olarak sürer ve her zaman birçok küçük kapitalistin yokolmasıyla, bunların sermayelerinin bir kısmının muzaffer kapitaliste geçmesiyle, bir kısmının da erimesiyle son bulur. Ayrıca, kapitalist üretimle birlikte yepyeni bir güç oluşur; Kredi sistemi. Kredi sistemi, başlangıçta birikimin sinsi ve sınırlı bir yardımcısıdır. Görünmez ipliklerle toplum yüzeyinde küçüklü-büyüklü yaygın bulunan para kaynaklarını bireysel, ya da şirket şeklindeki kapitalistlere çeker. Ama bir süre rekabetçi savaşta yeni ve yenilmez bir silâh olur. Sonunda da sanayinin merkezileşmesinin dev bir sosyal mekanizması haline dönüşür. Merkezileşmenin iki güçlü aracı, rekabet ve kredi sistemi, kapitalist üretim ve birikim geliştiği ölçüde gelişir.» (Karl Marx Kapital cilt I, s. 636).

2) ELDO projesi bir Avrupa roketi **(Europe I)** kurmak için yapılmaktadır. İlk aşama İngiltere, ikincisi Fransa, üçüncüsü ise Almanya tarafından gerçekleştirilmektedir. İtalya bu projeye bir deneme peykiyle, Belçika bir kontrol sistemiyle, Hollanda ise bir Uzak-ölçme sistemiyle katılmaktadır.

ESRO projesi, bilimsel bir uydu yapmak için plânlanmıştır. Aynı zamanda, haberleşme amaçları için kullanılacak olan bu peyk, on ülkenin üye olduğu Avrupa Uzay Araştırmaları Örgütü tarafından finanse edilmektedir. 8 Mayıs 1967 tarihli Londra «Times» gazetesine göre ESRO'nun finansmanına katılan on ülkenin payları şöyledir: İngiltere % 25, Almanya % 22,56, Fransa % 19,14, İtalya % 11,7, İsveç % 5,17, Belçika % 4,42, Hollanda % 4,24, İsviçre % 3,43, ve Danimarka % 2,21. % 2,26 payı olan İspanya, bu sıralamaya koyulmayan onuncu ülkedir. ELDO ve ESRO projeleri bugünlerde bunalım içindedir. Bu konuya ileride değineceğiz.

3) Servan-Schreiber, «Amerika Meydan Okuyor», s. 146.

4) Avrupa çapında **uluslararası** sermaye birleşmesinin yalnızca AET bölgesiyle sınırlı kalmadığı açıktır. Prof. Meynaud ve Sidjanski («L'Europe des Affaires», s. 64), İsviçre **Nestlé** ve İskandinav **Marabou-Freia** grubunun ortaklaşa gerçekleştirdiği soğutma araçları şirketi **Findus International**'den sözetmektedir.

İsviçre kimya şirketi CİBA ise, Fransız **Lumière** firmasını ele geçirdikten sonra, İngiliz ICI'nın katılmasıyla İngiliz foto makinaları şirketi **İlford**'u elde etmiştir. Fotomakinaları sanayi tamamıyla uluslararası sermaye birleşmeleri tarafından kontrol altına alınmış gözükmektedir. Çünkü, **Agfa-Gevaert** ve **CİBA-İlford** birleşmelerinden başka, İtalyan **Ferrania** firması da Amerikan **Minnesota-Mining and Manufacturing** şirketi tarafından elde edilmiştir.

5) Fransız gazetecisi Paul Fabra «Le Monde»da çıkan bir dizi yazısında (29 Haziran 1965'den itibaren), Avrupa çapında şirketlerin kurulmasındaki güçlükleri mizahî bir şekilde incelemektedir. Aynı gazeteci «Le Monde»un 20/21 Kasım 1965 tarihli sayılarında «Avrupa Ticaret Hukuku»nun gerçekleştirilmesi konusunda şimdiye kadar elde edilen başarıları çok yetersiz bulmaktadır. [Bu konuda yazılan son İngilizce kitap Edward Wall' undur. «Europa: Unification and Law, Harmondsworth, 1969.

6) «Bulletin économique de la Société Génerale de Banque», Brüksel Haziran 1966 sayısı.

7) AET komisyonunun «Avrupa Ticaret Şirketlerinin kurulması hakkında» adlı bildirisi 3 Mayıs 1966'da komisyon üyesi von der Groeben tarafından bir basın toplantısında okunmuş ve 4 Mayıs 1966'da «Le Monde»da aynen yayımlanmıştır.

8) «The Economist», 14 Ekim 1967; «L'Echo de la Bourse» 29 Kasım 1967; AGEFİ 16 ve 19 Kasım 1967.

9) AET'nin kuruluşunun 10. yılı dolayısıyle kaleme alınan bir yazıda **Banque Lambert** AET bölgesinde istenen merkezileşme hareketinin şimdiye kadar yeterli derecede başarılı olmadığını söylüyordu.

10) Avrupa burjuvazisi içinde farklı çıkar gruplarının olduğu gerçeği, gözden uzak tutulmamalıdır. Küçük ve orta çaplı işletmeler, uluslararası sermaye birleşmesine karşı düşmanca tavır almaktadır. Bunda devletin artan müdahalesinin yarattığı korkunun da payı vardır. (bkz. M. Duverger, «Le Monde» 29/30 Ekim 1967).

11) Aynı nedenlerden 1968 Haziranında Trieste sokaklarında yeniden barikatlar kuruldu.

AET'DE ULUSAL DEVLET-ULUSLARARASI REKABET VE ULUSLARARASI SERMAYE BIRLEŞMESI

Burjuvazinin devlete karşı olan tavrının zaman içinde temelden değiştiği, herkesin bildiği bir gerçektir. «Laissez faire-laissez passer» zamanları çoktan geride kalmıştır. Kapitalist ekonomi ve toplum düzeninin, devletin ekonomik hayata gittikçe artan sürekli bir müdahalesi olmadan varlığını sürdürebilmesi, bugün artık düşünülemez (a). Bu müdahale, yalnızca yukarıda anlatıldığı gibi sosyal reformlar ve sefaletin giderilmesi çabalarıyla (tabiî ki kurulu düzenin ve onu doğuran büyük kapitalist özel mülkiyetin sağlamlaştırılması ve korunması amacı içindir bu çabalar (1) toplumsal zıtlıkların yumuşatılmasına yaramaz, bundan başka büyük sermayenin önemli tabakalarının kârlarının doğrudan güven altına alınmasını da amaçlar. Başka bir yerde ispatlamayı denediğimiz gibi, devlet gitgide daha çok bu tekelci ve oligopolist tabakaların kârlarının dolaysız bir savunucusu olmaktadır.

Hem Kozmopolit dünya vatandaşı, hem de dikkafalı bir milliyetçi ve küçük Avrupa ülkeciliğini savunan kişi olmasının, çağdaş büyük kapitalist ruhunda yarattığı ikilik, somut bir çelişmenin yansımasıdır. Bu çelişme, nesnel gelişme eğilimleriyle, yeni sermaye

birikimi ve bütünleşmesinin zorlu bir şekilde değişen koşullarına kendilerini uydurmak için üretim güçlerinin artan bir kertede zorlanışıyla, kapitalizmi büyüyen ölçüde devletin doğrudan müdahalesine bağımlı kılan toplumsal güç ilişkileri arasındadır.

Bu çelişme, gerek objektif kökeni, gerekse çaresizliği açısından en iyi olarak General de Gaulle'ün Avrupa entegrasyonu ve Avrupa — Amerika rekabet savaşını yorumlamasındaki özel ideolojisinde ve yöntemlerinde görülür. De Gaulle'ün bu çıkışını, yaşlı bir insanın saçmalamalarına benzetmemek gerekir.

Kuşkusuz Gaullist Avrupa-ideolojisinin bazı yönleri, Fransız burjuvazisinin zayıflıkları ve özellikleri tarafından belirlenmiştir. Fransız sermayesinin kurumlar ve gümrük duvarları yardımıyla İngiliz, Japon ve Amerikan sermayesinin rekabetinden korunmaya, Alman sermayesinden çok daha fazla ihtiyacı vardır. O'nun Ortak Pazar sorununa yaklaşımı, başından beri Alman büyük sermayesinin tersine saldırgan değil, savunucu bir yaklaşım olmuştur. Ortak Pazar'ın bütün Batı Avrupa'ya yayılması ve hattâ bir «Atlantik Serbest Ticaret Bölgesi» nin oluşması düşüncesi Fransız büyük sermayesine ölüm korkuları yaşatmakta, oysa Almanya açıklanabilir nedenlerden (3) böyle bir düşünceyi olumlu karşılamaktadır. De Gaulle'ün saçma gözüken ulusal devletin ekonomik hayattaki rolüyle ilgili daha birçok düşüncesi, aslında belli bir gerçeğin rasyonelleştirilmesinden başka birşey değildir. Bu, Fransız kapitalizminin, İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki korkunç ekonomik ve toplumsal buhrandan yalnızca ekonomide önemli bir devletleştirilmiş sektörün yaratılmasıyla ve modern kapitalist koşulla-

ra göre bile çok ileri olan bir ekonomik programlama ile kurtulabilmiş olması gerçeğidir (4).

De Gaullizm'in bu özel Fransız yanlarından başka diğer AET ülkeleri burjuvazilerinde de yankı bulan iki genel yanı daha vardır. İlk olarak ideoloji, ABD'in politik-askeri yönetimine karşı olan pasif teslimiyetçiliği dünya kapitalist birliği içinde aşmayı ve aynı zamanda, aynı birlik içinde en güçlü rakip olan bu önemli müttefik ve koruyucu ile eşit duruma gelmeyi denemiştir. Bu, son onbeş yılda ekonomik alanda gerçekleşmiş olan değişiklikler sonucu, emperyalistler arası güçler dengesinin dünya politikasında ve askeri düzeyde yeniden düzenlenmesinin mantıki bir ürünüdür. Atlantik ittifakı içindeki buhran, ABD'nin bu ittifak içindeki politik-askeri üstünlüğünün kapitalist büyük güçlerin ekonomik güçler ilişkisine artık uymamasından doğmuştur. Almanya da dahil, Avrupa'nın **bütün** kapitalist güçlerinin nükleer silâhların kısıtlanmasına karşı direnmeleri, onların, iktisadi alanda yalnızca **görece** bir üstünlüğe sahip olan ABD'nin, askerî alanda **mutlak** bir üstünlüğünü kabullenme yönündeki isteksizliklerini dile getirmektedir.

İkinci olarak, De Gaulle ideolojisinin Brüksel'li AET teknokratlarına karşı duyduğu belli bir güvensizlik de, Batı Avrupa burjuvazisi içinde genel bir yankı uyandırmıştı. AET komisyonu henüz gerçek bir devlet değildir (5). Fakat, günümüz burjuvazisi kendi günlük çıkarlarını korumak için gene de gerçek bir devleti gerekli görmektedir. Ve bu yüzden de Avrupa burjuvazisinde, AET makamlarında henüz çekirdek halinde bulunan uluslarüstü güce karşı, ulusal devletin egemenliğini savunma eğilimi artmaktadır. Bu eğilim, bazen her devletin kendi burjuvazisi-

nin küçük çıkarları için yaptığı basit sahtekârlıklarda (herhangi bir yerde «kaybedilen» birkaç milyon dolar, başka bir yerde «yeniden kazanma» çabaları, v.s.), bazen de genel bir ilke halinde belirmektedir; **Euratom**'un eski başkanı Etienne Mirsch bunu «meşru geri dönüş» ilkesi olarak adlandırmıştı (6). Her seferinde de sorun, her ülkenin burjuvazisinin kendi ülkesindeki henüz sallantılı ve güven verici olmayan toplumsal dengeyi koruma ve mümkün olduğu kadar çok bunalım ve patlamaları, kendi «ulusal gerçeğinden» uzaklaştırma çabasıdır.

Gaullizm'in rasyonelliği işte bu kadar. Ama Batı Avrupa kapitalist ekonomisinin, denizin öte yakasındaki deve karşı elindeki başarılı bir koruma için gerekli potansiyel önşartı, AET ve Batı Avrupa içinde gelişen kaçınılmaz uluslararası sermaye merkezileşmesi ve birleşmesini tanımazlık ettiğinde, çözülmez bir çelişmeyle karşılaşır Gaullizm. ABD şirketlerine karşı salt Fransız (ya da salt Alman, İtalyan) sermayesi ile başarılı bir şekilde rekabet etmek, saf bir hayaldir. «Ulusal» üretim araçlarının yabancılaşmasına, yani «ulusal» şirketlerin başka AET ülkeleri şirketleriyle birleşmesine karşı çıkmak, yalnızca artan bir sayıda bu «ulusal» şirketlerin ABD şirketleri tarafından ele geçirilmesine yol açar.

Bu konuyla ilgili olarak, **Machines Bull** klâsik bir örnektir. Fransız elektronik endüstrisinin toplam kaynakları bile kompüter alanında ABD ile rekabet edecek güçte bir şirketin kurulmasına yetmez. Ancak en önemli Hollanda, Fransız, İtalyan ve Alman şirketlerinin birleşmesi böyle bir şirketi yaratabilir. Seçim: Şirket ya «Fransız» olarak kalacak, ya da «yabancılar tarafından ele geçirilecek», şeklinde ola-

mazdı. Seçim: «Şirket ya Avrupalı benzer başka eşlerle birleşecek, ya da Amerikalılar tarafından ele geçirilecek» şeklindeydi. De Gaulle'ün «uluslarüstü» olmaya karşı aldığı tavır, bugün Amerikan büyük sermayesine Batı Avrupa'da en iyi hizmet eden silâhtır (7).

Demiştik ki burjuvazi bugün, iç çelişmeler tarafından her gün daha fazla tehdit edilen özel mülkiyetin korunması için ekonomiye ve topluma devletin müdahalesine her an muhtaçtır. Ama burjuva devletinin hareket alanı, üretim güçlerinin ve üretim ilişkilerinin alanıyla uyuşmalıdır. Bir ülkenin en önemli araçları o ülkenin burjuvazisinin mülkiyetinde ise, ulusal devlet, büyük sermayenin uygun bir savunma aracıdır. Bu durum değişmeye başlarsa, sanayinin uluslararası birleşmesine yönelik bir eğilim artan bir hızla raya otururşa, o zaman ulusal devlet bu gitgide uluslararası kişilik kazanan büyük sermayenin çıkarlarını korumada, artık etkili bir araç olmaktan çıkar. Artık, yeni ekonomik - toplumsal gerçeğe uygun yeni bir devlet şekli gerçekleşmelidir. Bu, uluslarüstü Avrupalı kurumların tarihsel şansıdır. [Bu yüzdendir ki, Fransız büyük burjuvazisi 1969 ilkbaharında De Gaulle'ü başından atmıştır. Onun kişisel Avrupa anlayışı, sermayenin açık seçik çıkarlarını kösteklemekteydi çünkü.]

Başka türlü dersek: Bu kurumlar -en başta Avrupa Komisyonu- bugün yalnızca, kesinlikle belirlenmiş, karşılıklı garanti edilmiş ve ulusal devletler tarafından kıskançlıkla sınırlandırılmış bir egemenlik taşımaktadırlar. Bunlar, en iyimser anlamda dar bir **devletler birliği** gerçeğine uygundur, ama federal bir **üst devlet**'i temsil etmekten henüz çok uzaktırlar.

Fakat AET içindeki sermayenin uluslararası birleşmesi geliştikçe, büyük üretim ve dolaşım araçlarının önemli bir kısmı artık ulusal burjuvazilerin özel mülkleri olmaktan çıkar ve birçok Avrupa ulusunun kapitalistlerinin malı olursa, o zaman bu yeni özel laştırılmış özel mülkiyetin artık Fransız, Alman, İtalyan devletinin çerçevesi içinde etkili bir şekilde korunamayacağı açıktır. «Avrupa» sermayesi uygun bir yürütücü, garanti verici ve koruyucu araç olarak bir «Avrupa» burjuva devleti istemektedir. AET içindeki uluslararası sermaye birleşmesinin gelişmesi, bu, ya da şu «ulusal» sermayenin değil de, birçok, ya da bütün AET ülkelerinin büyük kapitalistlerinin malı olan şirket ve bankaların sayısının artması demektir. Ortak Pazar'da uluslarüstü **devlet organları** için gerekli maddî alt yapıyı oluşturan, işte bu süreçtir.

Bugün, bu sürecin henüz başında bulunuyoruz. AET'deki uluslarüstü organların şu andaki güçsüzlüğü ile ulusal hükümetlerin bu organlara yeni haklar tanınmasını engellemekten öte, hattâ bazen başarılı da olarak bu organlara Roma Antlaşmasının tanıdığı hakları bile vermemeye çalışmaları hep bu yüzden. Bugün beş AET ülkesinde sermayenin büyük bir çoğunluğu halâ ulusal ellerde (8); bugün Batı Avrupa'da «ulusal» büyük sermayenin ve «ulusal» devletin çağı henüz bitmedi. Bu yüzden, 1965 buhranının atlatılmış olmasına rağmen (9), AET'nin geleceğinin güven altında olduğunu iddia etmek için vakit henüz erkendir. Büyük sınav devresi daha geçmemiştir. İlerde bu sınavın başlama zamanıyla ilgileneceğiz.

Ama birşey bellidir: Amerikan rekabetine karşı koyma yolunda artan isteklilik, hiçbir şekilde yalnızca «özerk devletçi kapitalist güçlerce» değil, aksine

önemli Batı Avrupa şirketlerince de açığa vurulurken, bu istek, A E T içinde ağırlığı artan paralel ve yöndeş süreçleri oluşturmaktadır. Bunlar; sadece bir başlıca iktisadi eğilimin çeşitli ifadeleridirler. AET içinde artan uluslararası sermaye bütünleşmesini çeşitli yollardan dile getirmektedirler. Böylece bunlar, serbest ticaret bölgesi ön-aşamasından gerçek bir iktisadi entegrasyonun gelişmesine doğru AET'nin geçtiği bir geçiş dönemini temsil etmektedirler. Bu geçiş önlenir ya da tersine döndürülürse, bunun nihai sonucu AET'nin parçalanması ve iktisadi milliyetçiliğine, himayeci bir gümrük sistemine geri dönüş olur. Günümüzdeki şüpheli durum, ancak birkaç yıl daha sürebilir. Ama eninde sonunda bu durum, bu iki almaşıktan birinde son bulacaktır.

Bu, «uluslarüstü organların» sözcü ve üyelerinin Amerikan ajanları, ya da bir Amerikan komplosunun bilinçsiz aletleri oldukları gibi suçlamaların anlamsız olduğunu gösterir. Tarih, bu suçlamaların asılsız olduğunu ispatlamıştır. Kennedy zamanındaki, Cenevre'deki GATT görüşmelerinin yoğun son tartışmaları, Avrupa sermayesinin ortak davranışının (bu durumda, bu, yalnızca altı AET ülkesiyle sınırlıydı), Amerikan sermayesine karşı etkili bir rekabet savaşını nasıl oluşturduğunu ve AET'nin «uluslarüstü organları» nın bu ortak davranışı nasıl kolaylaştırdığını ve yönlendirdiğini (10) açıkça ispatlamıştır. Yalnızca ulusu aynı olan farklı sermaye çıkarları bu cepheyi zayıflatmaktadır. Ama uluslararası sermaye birleşmesi ortak çıkarlar yarattıkça, bu farklı çıkarları eritmekte, yok etmekte, en azından arka plâna itmektedir.

Gelişen uluslararası sermaye birleşmesi ile ulu-

sal sermayeye bağlı kalma eğilimleri arasındaki savaş, her «ulusal» sermayenin çeşitli kısımları, sanayi kolları ve finans gruplarının çıkar çatışmaları ile birçok durumda şüphesiz çakışacaktır. Bu çıkar çatışmasının üstünü örtmek için, değişik politik gruplaşmalardan, değişik ideolojilerden, değişik duygusal-ihtiras motiflerinden faydalanılacaktır. Zayıf ve pasif şirketler, özellikle az gelişmiş daha fazla büyüme olanağına sahip olmayan aile tipi işletmeler, genellikle ABD şirketleri tarafından satın alınmayı, ya da ele geçirilmeyi tercih edeceklerdir. Daha saldırgan, zengin ve dinamik Avrupa şirketleri ise, daha çok sayıda ve gitgide daha sık olarak Avrupa çapında işbirliği ve sermaye birleşmesi yolunu izleyeceklerdir.

Sonunda seçilecek almaşıklar şunlar olacaktır: Ya uluslararası sermaye birleşmesi eğilimi ABD sermayesi ile başarılı bir rekabeti sağlayacak şekilde gelişecek, ya da AET küçük-devletçiliğe ve iktisadi milliyetçiliğe geri dönüp parçalanacak (11) ve böylece ABD büyük sermayesi kaçınılmaz olarak kapitalist dünya sisteminin tek egemen gücü haline gelecektir.

Avrupa'nın önemli şirketleri, bu durumun çok iyi bilincindedir. Bu yüzden de, devlet müdahalesinin Avrupa çapında işbirliği alanında başarısız olduğu, ya da hükümetlerin anlaşmalarda verdikleri sözleri gerçekleştirmedikleri yerlerde derhal kendi başlarının çaresine bakmaya, kamu oyunu kendi istekleri açısından kullanmaya ve kendi insiyatiflerini kullanmaya çalışmaktadırlar. Uzay çalışmaları ve uzay haberleşme sistemleri örnekleri bu konuda önemlidir.

Avrupa'da uzay denemeleri ile ilgili ELDO ve ESRO projeleri, kökeni **Euratom**'daki buhrana bağlı olan bir buhran içindedir. Euratom'daki buhran ise, «meşru geri dönüş» ilkesinin bu projelere katılan çeşitli hükümetler tarafından katı bir şekilde uygulanmasından doğmuştur. İngiltere, Almanya, Fransa, İtalya, İsviçre, İsveç ve Hollanda'nın 150 şirketi **Eurospace** adı altında bir birlik kurmuşlar ve 1967 Kasımında Avrupa'da suni peykler aracılığıyla bölgesel bir haberleşme araçları sisteminin kurulmasını kararlaştırmışlardı. Avrıca Amerikan NASA benzeri bir «Avrupa Uzay Teşkilatı»nın kurulmasını ve bütün bunların 1969 sonuna kadar gerçekleştirilmesini istemekteydiler. Aksi halde, uzay haberleşme araçlarının bütün alanlarının yıllarca ABD egemenliğinde kalma tehlikesi vardı (12).

Euratom'daki buhrana rağmen 28 Belçika firmasının temsilcisi olan **Belgonucléaire,** Alman **Siemens-Interatom** grubu ve Hollanda **Neratoom** grubuyla beraberce bir «hızlı» nükleer reaktörün yapımı için anlaşmıştır. **Belgonucléaire,** öte yandan da çeşitli reaktörlerin satışı için İngiliz **Nuclear Power Groupe Ltd. ile işbirliği yapmaktadır (13). İngiltere'nin** Ortak Pazar'a girişiyle ilgili tartışmaların henüz bir sonuca bağlanmamış olmasına rağmen, Avrupa hava yolları güvenlik teşkilâtı **(Eurocontrol** Fransa'da, İngiliz **Marconi,** Fransız **Compagnie Internationale pour l'Information,** Alman **Standard Electric Lorenz** ve Belçika **Sait Electronice** tarafından birlikte otomatik bir veri değerlendirme merkezinin kurulmasını kararlaştırmıştır.

Önde gelen şirketlerin baskısının yönü açıktır: Bunlar kendi uluslararası insiyatifleriyle beraberce

uluslararası şirketler kurarak, ulusal hükümetlerin eylemlerinin ve kararsızlıklarının Avrupa ekonomisinin entegrasyonu yolunda doğurduğu tıkanıklıkları ve geri dönüşleri gidermeye çalışmaktadırlar.

Avrupa sermaye birleşmesinin yeterli olmadığı ve bu yüzden Amerikan şirketlerinin AET'nin kurulmasından Avrupalı şirketlerden daha çok yararlandığı alanlarda, Avrupalı şirketler bu çabalarını daha da arttırmaktadırlar (14). İster Luxemburg'da yerleşik holding şirketleri şeklinde olsun, ister Cenevre, Lozan ve Brüksel'de kurulan «teknik koordinasyon» merkezleri türünde olsun, ABD yavru şirketlerinin Batı Avrupa'daki merkezileşmelerini önleyecek engeller, ticaret yasalarında mevcut değildir. Batı Avrupa'da Amerikan bankalarının hızla çoğalması da bu merkezileşmeye (15) yardımcı olmakta ve ABD şirketleri Avrupa düzeyinde Avrupalı rakiplerinden daha etkin olabilmektedir. Böylece oluşan büyük mali güç, en önemli Avrupalı şirketleri bile tehdit eden projeler yaratabilmektedir. Sonradan vazgeçilen **General Motors**'un İtalyan **Fiat** şirketini ve bir Amerikan petrol şirketinin Belçika'nın en büyük şirketi **Petrofina**'yı satın alma çabaları buna örnektir. [Nihayet, General Motors'un bu Fiat'ı devralma girişimi Fiat ile Citroen'in birleşmesine yol açarsa, bu, De Gaulle istese de istemese de, çağın sadece bir belirtisi olacaktır.]

a) «Gelişme çizgimizdeki bu yeni dönemin önde gelen karakteristiği, devletten oynaması istenilen belirleyici roldür. Devlet desteği olmadan şirketler uluslararası rekabete girişemez.» (M. Huvelin, CNPF başkanı, Le Monde, 12 Kasım 1968).

1) Refah devletinin amaçları ile büyük sermayenin özel mülkiyetinin sağlamlaştırılması arasında çıkan her anlaşmazlık ve çelişmede, burjuva devleti son kertede daima sermayenin çıkarı yönünde karar alır. Bu temel eğilime günümüzden bir örnek gösterebiliriz: Bütün Batı Avrupa devletleri, refah devletinin temeli sayılabilecek olan tam istihdam amacını feda etmişler ve suni olarak yaratılan durgunluklarla, ücret artışlarının hızını yavaşlatmayı ve «çalışma disiplinini» yeniden sağlamlaştırmayı başarmışlardır.

2) Devletin büyük sermayenin kârına sağladığı bu garantinin çeşitli şekilleri için bkz. «Marxist Ekonomi El Kitabı» C. II, s. 227

Neo-Kapitalizmin iyi bir ideologu olan Jean-Jacques Servan-Schreiber «Amerika Meydan Okuyor» kitabında (s. 119), Avrupa'nın kıta çapındaki şirketleri «desteklemek ve sağlamlaştırmak için» federal bir devlete ihtiyacı olduğunu keşfediyor! Son günlerde İngiliz büyük sermayesi, hemen hemen bütün araştırma ve geliştirme harcamalarını devlete yüklemek amacıyla yoğun bir kampanya yürütmektedir. (Bkz. Prof. Blackett'in yazısı, «The Times», 26 Temmuz 1968). Çıkarına uyduğu sürece büyük sermaye hiç bir şekilde sosyalizasyona, yani harcamalarının ve zararlarının sosyalizasyonuna karşı çıkmaz.

3) Bunu açıklamak için Almanya ve Fransa'nın ihracat miktarlarını göstermek yeterlidir: 1955'de Fransa 4,8 milyar dolarlık, Almanya ise 6,1 milyar dolarlık mal ihraç etmiştir. 1967'de bu rakamlar Fransa için 11,4 milyara, Almanya için 21,7 milyara ulaşmıştı. Aynı yılda Almanya'nın ABD'ye olan ihracatı Fransa'nınkinin üç katıydı. Şu rakamlar daha da ispatlayıcıdır: 1966'da ABD 11 milyar dolarlık makina ve taşıt ihraç etmiştir. Aynı yılda Almanya'nın aynı alandaki ihracatı 9,2 milyar, Fransa'nınki ise 3 milyar dolardır. Bu arada Almanya'nın nüfusunun Amerika'nınkinin yalnızca üçte biri kadar olduğunu da unutmamak gerekir.

4) Bkz. Pierre Naville, «La classe ouvrière et le régime Gaullist», Paris 1964; Serge Mallet, «Le Gaullisme et la Gauche», Paris 1965.

5) Ama AET komisyonu gene de devletin ana ögelerinden birini, malî kuvveti ele geçirmek yolundadır. Mansholt'un Ortak Tarım Politikası plânıyla 1 Ocak 1972'den itibaren yıllık iki milyar dolarlık bir gelir sağlanmaktadır. Böylece, malî bakımdan üye devletlerin katkılarından bağımsız olma yolundadır. De Gaulle'ün her ne pahasına olursa olsun bu plânı engellemedeki amacı buydu. Zaten AET'deki 1965 yazı buhranını doğuran da, De Gaulle'ün bu isteğidir.

6) Etienne Hirsch, bu ilkeyi 25 Kasım 1966 tarihli «Le Monde»da çıkan bir makalesinde açıklıyor. İlkenin özü kısaca şudur: Her ülke Ortak Pazar'a verdiği paraları, kendi şirketlerine verilen ihaleler, ya da kendi ülkesinde yapılan harcamalar şeklinde geri çekmeye çalışmalıdır. Bu ilke Euratom'da ağır bir bunalım doğurmuştur. [Bu bunalım da Euratom'un 1968 aralığındaki nihai çözülüşüne yol açmıştır.]

7) De Gaulle'cü politikanın elektronik endüstrisinde iflası, politik — stratejik bir sonuç da doğurmuştur: Bu politika sayesinde büyük kompüterler alanında Amerikan tekeli sağlamlaşmış ve Washington en kuvvetli kompütör (Control Data 6600) in Fransa'ya girmesini geçici olarak engelleyerek, Fransa'nın Hidrojen bombasını imal etmesini yavaşlatabilmiştir («Le Monde», 20 Mayıs 1966).

Serge Mallet tarafından getirilen ve De Gaulle'ün, ABD sermayesi ile özel kapitalist alanların paylaşılması için yarışan, görece olarak özerk devlet kapitalizmi güçlerini temsil ettiğini savunan tez (bkz. «Socialisme et Technocratie», «Tribune Socialist» dergisi sayı 352, 14 Aralık 1967) bu açıdan bakıldığında, zorunlu olarak «devlet kapitalizminin» bu yarışmayı kaybedeceği sonucuna götürür. Mallet'nin tezi, bütün olarak bize tartışma götürür görünmektedir. İleride bu konuya yine döneceğiz.

8) Burada bir istisna vardır: Luxemburg. Luxemburg büyük sanayii (ARBED ve HADİR çelik işletmeleri), bir Luxemburg ve iki yabancı finans grubu (Fransız Schneider ve Bel-

çıka **Société Générale** grupları) tarafından kontrol edilmektedir. [Bu yakınlarda Schneider'in kontrolünü sağlayacak kadar hisse Eurpaix adlı bir Belçika grubunca satın alındığından, artık Belçika sermayesinin Luxemburg sanayii üzerinde kontole sahip olduğu ileri sürülebilir.

9) Bu buhranın AET'nin pekiştirilmesi için atlatılması gerektiği, zorunlu olarak ekonomik gerçekten çıkmaktaydı. Bu, vaktiyle tarafımızdan önceden tahmin edilmişti. Fransız büyük sermayesi, AET'nin parçalanmasını isteyemezdi. Başkanlık seçimlerinin ilk turunda De Gaulle kırbacın başında şakladığını duymuştu. Bundan kendisi için tek mümkün sonucu çıkarmasını bildi. Fransız büyük sermayesinin AET'ye bu bağlanışını anlamak için, AET'deki Fransız ihracatının 1958'den 1966'ya kadar dört misli arttığını, İtalya hariç bütün AET ülkelerindekinden daha büyük bir hızla büyüdüğünü bilmek yeter. 1958'de Fransa'nın AET ülkelerine olan ihracatı toplam ihracatının % 22,1'iydi. Bu oran 1966'da % 42'ye ulaştı.

10) Henüz maddî alt yapıdan yoksun olan «uluslarüstü organlar», bugün daha çok ideolojik bakımdan yönlendirici bir rol oynamaktadırlar. Bu, genellikle gerçek gelişim eğilimlerinin yanlış anlaşılmasını doğurabilir. Ama her kurum gibi bunlar da öncelikle kendi varlıklarını korumak ve sürdürmek eğilimindedirler. Bu da son kertede AET içinde uluslararası sermaye birleşmesinin desteklenmesi, yani Amerikan sermayesinin çıkarlarının korunması demektir. (Bunla ilgili olarak bkz. Avrupa Adalet Divanı başkanı Robert Lacourt'un 26 Ekim 1967'de Paris'de bir kollogyumda yaptığı konuşma. «Le Monde», 29/30 Ekim 1967).

11) Bu olanağın hiç de hayâli olmadığını görmek için Avrupa sanayiinin Kennedy zamanında öngörülen **«Amerikan satış fiatlarının»** kaldırılmasında, ABD ile olan rekabeti, ABD ürünlerine karşı koruyucu gümrükleri arttırmakla tehdit etmesini hatırlatmak yeter. İngiliz lirasının değerinin düşürülmesi de bazı Batı Avrupa güçlerinin tekrardan ekonomik milliyetçiliğe dönme tehlikesinin altını çizmiştir. Eğer Fransa ihracatındaki görece tıkanıklığı gideremezse, Frank'ı devalüe etmesi ve bunun da zincirleme olarak diğer ekonomilere yayılması, hiç de olanaksız değildir. Mayıs grevlerinden sonra Fransız hükümetinin aldığı

iyileştirme tedbirleri bu tehlikeyi göstermektedir. Aynı zamanda, Alman Mark'ının revalüe edilmesi için Bonn'a yapılan baskılar da artmaktadır. Ama bu gene de Frank'ın devalüe edilmesinin başka bir şekli olmaktan öteye birşey değildir.

12) AGEFİ, 16 Kasım 1967, «The Times», 13 Aralık 1967. ESRO'daki buhran, uzay sanayi alanındaki dört özel şirketin sıkı bir işbirliğine yol açmıştır: **Matra** (Fransa), **Ernio** (Almanya), **Saab** (İsveç) ve **Hawker-Sireley-Dynamics** (İngiltere). Bunlar Belçika konsorsiyumu **Belgospace** yardımıyla aldıkları ihaleleri elde tutmak için çaba göstermektedirler.

13) «La Libre Belgique», 23 Kasım 1967; AGEFİ 7 Aralık 1967. **Euratom**'daki buhranın en önemli göstergesi muhakkak ki, önceden plânlanan Alsas'da kurulacak Alman-Fransız nükleer enerji merkezi yerine, iki ayrı (ve ekonomik olmayan) nükleer merkezin kurulmasıdır (Fransızlar Alsas'da, Almanlar ise Baden'de).

14) Bu çifte paradokstur. Çünkü ABD şirketlerinin, AET bölgesinde bu kadar çok şube açmalarının ana nedenlerinden biri de, AET'nin dış gümrük tarifelerinin etkisini yok etme isteğidir.

15) «The Times», 8 Mayıs 1967 ve 13 Aralık 1967.

INGİLTERE'NİN AET'YE GİRMESİ ve BATI AVRUPA - KUZEY AMERİKA REKABETİ

Bütün bu anlatılanlardan, İngiliz büyük sermayesini istemeyerek de olsa, durumunu gözden geçirmeye ve AET'ye katılmaya karar vermeye zorlayan nedenler açıkça ortaya çıkmaktadır. İstemeyerek dedik, çünkü daha elli yıl öncesinde dünya egemenliğini iddia eden bir sınıfın, bağımsızlığını kaçınılmaz olarak kaybetmiş olmasını kendi kendine itiraf etmesidir sözkonusu olan.

Bu gelişmenin temelinde öncelikle İngiliz dış ticaretinde bir kaymanın varlığı yatar. Eski İmparatorluğun en son ürünü olan İngiliz Sterling bölgesi, bugün artık İngiliz ihracatının yayılmasına yetmemektedir:

İngiltere'nin pazarları (% olarak)

	1953	1962	1966
Sterling Bölgesi	47	33,9	31,4
Batı Avrupa	27	37,1	37,6
(Bunda, AET'nin payı)	(13,1)	(19,4)	(19)
Kuzey Amerika	12,4	14	16,7
Doğu Avrupa	2	2,8	2,9
Diğer Ülkeler	11,2	12,2	11,4

AET'ye olan ihracatın duraklaması, hattâ gerilemesi tehlikesi; Ingiltere'nin bütün sanayisinin geleceği için önemli bir tehdittir.

Öte yandan AET üyelerinin sermayelerinin birleşmesinden doğan ve Amerikan şirketleri ayarına ulaşmayı amaçlayan «Avrupalı» şirketlerin oluşması, dünya pazarlarında Ingiliz şirketlerine bağımsız alanlar bırakmama tehditlerini yaratmıştır. Bu, Ingiltere'nin AET'ye yönelmesinin önemli bir nedenidir. Çünkü, aksi halde Ingiliz şirketleri bu iki dev arasında ezilip kalacaktır. Burada Amerikalı gangsterlerin o eski ünlü sloganını kullanmamız zorunluluğu ortaya çıkar «If you can't beat them, join them!» (eğer onları yenemezsen, sen de onlara katıl!).

Shell, BP, ya da **ICI** gibi dünya çapındakiler hariç, Ingiliz şirketleri genellikle AET şirketleri büyüklüğündedir. 1000'in üstünde işçi çalıştıran büyük işletmelerin sayısının Ingiltere'de Almanya'dan yüksek olmasının nedeni genellikle, iç pazar için üretim yapan şirketlerde sermayenin yoğunlaşmasının Ingiltere'de daha ileri bir düzeyde olmasıdır. Ama özel olarak, sanayinin ihracata dönük üretim dallarını incelersek, o zaman daha 1961'de bu tip şirketlerin sayısının Almanya'da Ingiltere'den yüksek olduğunu görürüz (1). Üstelik o zamandan beri bu eğilim, daha da kuvvetlenmiştir.

1000'in üstünde işçi çalıştıran işletmelerin sayısı

	Almanya		Ingiltere	
	1954	1961	1954	1961
Bütün Sanayide	708	1045	1054	1206
Ihracat Sanayinde	571	854	689	814

EGKS tarafından yapılıp 10 Mart 1967'de açıklanan ve 1965 ciro'larına göre AET'nin ve İngiltere'nin en büyük sanayi girişimlerini inceleyen bir araştırmaya göre, en büyük elli girişim içinde 11'i İngiliz ve 21'i Alman; en büyük 90 şirket içinde, 19'u İngiliz ve 41'i Alman'dır. Daha 1954'de, Alman işletmelerinde emeğin verimliliğinin İngiltere'dekinden üstün olduğu ve bu farkın sonradan çok daha artmış olması da buna eklenmelidir. Sermaye yoğunlaşmasının İngiltere'de Avrupa'ya göre daha hızlı gitmesinden sonra, bu durumda bir değişme ortaya çıkmış olabilir. Fortune dergisinde yayımlanan yeni bir incelemeye göre 1967 sonunda en büyük 200 Avrupa ve Japon firmasından 53'ü İngiliz, 43'ü Japon, 25'i Alman ve 23'ü Fransızdır (2).

İngiliz şirketleri gene de, Amerikan şirketleriyle rekabette AET şirketleri ile büyüklük bakımından aynı **handikap**'a sahiptir ve tıpkı diğer Avrupa ülkelerinin şirketleri gibi bu **handikap**'ı kendi öz güçleriyle kapatmaktan yoksundurlar. Onlar için tek rasyonel çözüm, Batı Avrupa'da gelişen çeşitli «ulusal» sermayelerin birleşmesi sürecine katılmaktır. Ama AET'ye üye olmadan da, bu süreçte yer almak; yukarıda anlatılan, ekonomi ve devletin hareket alanları arasındaki zorunlu uygunluğun doğurduğu nedenlerden anlamsızdır. Bu, ancak İngiliz sermayesinin üzerinde kendi politik etkisinin olmadığı kanunî, vergi hukukuyla ve ticaret politikasıyla ilgili kısıtlamalara uyması sonucunu doğurur.

İngiliz büyük sermayesinin uzak görüşlü temsilcileri bu sorunların çok iyi bilincindedir ve İngiltere'nin AET'ye girişiyle ilgili tartışmalarda çok açık olarak fikirlerini söylemişlerdir. Kimya tröstü **ICI** «çaba-

larını Avrupa pazarında yoğunlaştırmak» istemektedir. Londra **Times** gazetesi, uçak sanayinde «Avrupa pazarı, İngiltere'nin iç pazarıdır» diye yazmaktadır (3). Bu tartışma, bilindiği gibi iki düzeyde sürmektedir: İngiltere'nin kendi içinde ve AET ülkeleriyle. Bu yüzden de AET'ye girilmesini savunanlar, sürekli sorunun her iki yanını da öne sürmektedirler: Bir kere İngiltere AET'ye girmekle kendi endüstriyel durumunu az ya da çok koruyabilecektir (yani kendi iç pazarının bir kısmını Avrupa'lı ortaklarına kaptırmasını, kıtadan elde edeceği kârlarla kapatabileceklerdir). Öte yandan, İngiltere Avrupa sermayesinin Amerika'ya rekabette güçlenmesine önemli bir katkıda bulunacaktır.

İngiltere'nin Ortak Pazar çerçevesindeki rekabet gücü, bugün birçok İngiliz sanayi dallarında mevcut oldukça yüksek koruyucu gümrükler yüzünden şüphesiz sınırlıdır. Bu gümrük duvarları, İngiltere'nin Ortak Pazar'a girmesiyle kalkacaktır. Ama, bunun karşısında teknolojik üstünlük, yüksek verimlilik, ya da düzgün organizasyon sayesinde rekabet gücü olan sanayi kolları da vardır. Değişik İngiliz makamları tarafından, çeşitli sanayi kollarının kesin analizleri yapılmıştır. Bunların sonuçları, birbirine uymamaktadır. Ama aşağı yukarı denebilir ki, kompüter sanayi, kimya sanayi, otomobil sanayi, elektrik ve tekstil makineleri sanayi, yünlü giyim ve plastik eşyalar sanayileri İngiltere'nin AET'ye girmesinden en çok yararlanacak olanlardır. Öte yandan ayakkabı, pamuk ve giyim sanayileri, maden işleme ve makine yapım sanayileri ile belki de çelik sanayii, bu işten zararlı çıkacak olanlardır (4). İngilizler büyük mağazalar ve gıda sanayiinde kârlı çıkabileceğe, elektrikli ev âletle-

ri (özellikle televizyon ve buzdolabı) alanında ise kaybedeceğe benzemektedir.

İngiliz büyük sermayesinin temsilcileri, kıtadaki gelecekteki ortaklarına, İngiltere'nin AET'ye girmesinin onlara kazandıracağı çıkarları her fırsatta hatırlatmaktadır. En büyük İngiliz tröstü **ICI**'ın başkanı Sir Paul Chambers 19 Ocak 1967'de Paris'te yaptığı bir konuşmada, İngiliz sanayinin ABD'nin dünya pazarındaki büyüyen etkisinden ne kadar rahatsız olduğunu önemle belirtti. Konuşmasında, bugün İngiltere'de satılan ilâçların % 75'inin Amerikan lisansıyla, ya da Amerikan şirketlerinin şubeleri tarafından imâl edildiğini de söyleyen Sir Chambers, İngiltere'nin AET'ye girmesinin Amerika'y'a Avrupa arasındaki teknolojik farkını azaltmaya yarayacağı sonucuna varıyordu (5).

Politikacılar, büyük sermaye tarafından önceden de lanse edilmiş bu düşünceye hemen sarıldılar. Başbakan Wilson, hemen bir «Avrupa Teknoloji Birliği» kurulması için teklifte bulundu. Şüphesiz bahsettiği şey, öncelikle bilimsel araştırma ve teknolojik gelişmenin finansmanı konusunda hükümetler arası bir işbirliği idi. Bu, yalnızca önemli ölçüde bilimsel araştırmaya bağlı sanayi kollarının, artık devlet yardımı olmadan düşünülemeyeceği gerçeğini gösteriyordu (6). Ancak Amerikan tröstlerinin bu alandaki gelişen gücünü son kertede yine de Avrupalı büyük şirketlerin kurulması sınırlayabilirdi (7).

Kompüter sanayi bu konuda iyi bir örnektir: Bugün AET'de kullanılan kompüterlerin % 90'ı [İngilizce baskıda % 80'i] Amerikan yapısıdır. Fakat önümüzdeki yıllarda kompüter pazarında tam bir «patlama» ve bu âletlerin Avrupa'daki sayısının üç-dört kat art-

ması beklenmektedir. **Machines Bull**'un Amerikan **General Electric** tarafından ele geçirilmesinden sonra, Fransız hükümeti dört ayrı şirketin birleşmesiyle rekabet gücüne sahip bir Fransız kompüter üreticisinin kurulması için 40 milyon dolarlık bir sübvansiyon vermiştir. Fakat bu, oldukça mütevazi bir çabadır. Amerikan şirketlerinin Batı Avrupa'daki tek potansiyel rakibi İngiliz kompüter endüstrisidir. Ama, çeşitli orta büyüklükteki şirketler şeklindeki bu sanayi de, rekabet savaşının keskinleşmesine dayanacak güçte pek değildir. [1962 ile 1967 arasında bu sanayinin İngiltere pazarındaki payı, Amerikan mamulü kompüterlerin istilâsı yüzünden % 80'den 945'e düşmüştür.] Ve bu yüzden de, 1970'lerin başında çeşitli İngiliz kaynakları (8), Amerika ile rekabet edebilecek güçte bir şirketin, ancak ortak bir Avrupa şirketi olacağı sonucuna varmışlardır. Aslında geçmişte, bu alanda da Fransız-İngiliz (hattâ Fransız-İngiliz-Hollanda-Alman) işbirliği için tartışmalar olmuştur. Bu girişim, **Machines Bull**'un Amerikalı'lara geçmesini belki önleyebilirdi, ama General de Gaulle'ün direnişi, bu işbirliğinin gerçekleşmesini önlemiştir (9).

Başka bir örnek de, daha fazla yolcu taşıyabilen, kısa mesafeli nakliye uçaklarıdır. Bugün, bu tip uçakların yapımında Amerikan şirketi **Lockheed** bir dünya tekeline sahiptir. İngiltere, Almanya ve Fransa birlikte benzer tipte, 300 yolcu taşıyacak bir uçak **(Airbus A 300)** geliştirmeyi denediler. **Lockheed** ise kendi tekelini korumak için, İngilizleri bu projeden soğutmaya çalışmaktadır. İngilizler katılmazsa, proje verimliliğini kaybeder ve gerçekleştirilemez. Projenin yaşaması, İngiltere'nin katılmasına bağlıdır (10).

Haftalık İngiliz dergisi «**The Economist**», kısa bir

süre önce İngiltere'nin bu hava otobüsü projesinden ve henüz kesinleşmemiş olan CERN için imâl edilecek bir nükleer araştırma aracı projesinden başka, Avrupa çapında gerçekleştirilecek daha en az 11 ortak projeye katıldığını hatırlatıyordu: **Concorde,** İngiliz-Fransız ortak savaş uçağı projesi Jaguar, Fransız-İngiliz helikopter projesi **WG-13,** ELDO, ESRO, **Eurocontrol,** NADGE (askerî hava trafiği kontrol sistemi), CERN, COMSAT (uluslararası uzay telekomünikasyon sistemi), Manş tüneli projesi ve Fransız-İngiliz roket projesi **Martel.** [Bu projelere ilâveten British Aircraft Corporation ve Messerschmidt-Bölkow tarafından yapılan İngiliz-Alman savaş uçağı Eurojet, uranyumu ultra merkezkaç yoluyla zenginleştirmek için İngiliz, Alman ve Hollanda projesi ve İngiltere, İtalya ve Batı Almanya tarafından ortaklaşa yaptırılan MRCA-75 çok amaçlı jet uçağı projeleri vardır]. İngilizlerin bu projelere katılma payları, toplam olarak 2,5 milyar dolar civarındadır (11). Bununla ilgili olarak, de Gaulle'ün İngiltere'nin Ortak Pazar'a girişini son veto edişine, birçok İngiliz makamının, bu projelerin **Concorde, Air-Bus** ve ELDO gibi en pahalı olanlarından vazgeçme tehdidiyle cevap verdiğini unutmamak gerekir (12).

Bu ortak projeler, kamu kesiminin insiyatifine bağlıdır. Bunun yanında, özel teşebbüs alanında da ortak İngiliz-Avrupa projeleri vardır. Banka ve finans alanındaki bu tip girişimlere değinmiştik. İngiliz-Hollanda şirketi **Shell,** İtalyan **Fiat, Fincantiere, Finsider, Finmare, Lloyd Triestino** ve **Assicurazioni di Trieste** şirketlerine Trieste ve Cenova limanlarına Güney ülkelerinden gelen meyvaların Avrupa'daki ticaretini merkezleştirmeyi teklif etti. Bu teklif 240 milyon mark değerinde 25 konteyner tipi gemiden oluşan bir filo-

nun kurulmasını öne sürmektedir (13a). [Elektronik sanayiinde Ferranti (İngiltere) ile Solvay (Belçika) arasındaki işbirliği aynı eğilimi yansıtmaktadır. Avrupa şirketlerinin kimyasal gübre ihracatı için kurdukları Nitrex karteli, üç İngiliz şirketi olan ICI, Shellstar ve Fisons'a benzer tekliflerde bulunmuştur. ICI, Alman şirketi Degussa ile birlikte silikonize dolgu maddesi üretmek için ortak bir firma kurmuştur. İki firmanın da sermaye katkıları yarı yarıyadır. Başlıca İngiliz otomobil fabrikası British Leyland, Renault ile bir işbirliği anlaşması imzalanmıştır; açıkça belli ki, bu Fiat - Citroen işbirliğinin yarattığı baskıya karşı koymak amacıyla atılmış bir adımdır.]

De Gaulle'ün İngiltere'nin AET'ye girmesine karşı çıkması, iki paradoksal unsuru kapsamaktadır. İngilizlerin AET'den uzak tutulmasıyla De Gaulle kendisini çok korkutan Batı Avrupa'daki «uluslarüstü güçlerin» hızlı gelişmesine karşı en güçlü potansiyel müttefiğini kaybetmektedir. Çünkü, ulusal bağımsızlık doğmasına bağlılık; Batı Avrupa'da başka hiç bir ülkede, bir zamanların güçlü İngiltere'sinde olduğu kadar kuvvetli değildir. Öte yandan, ABD'den bağımsız bir Batı Avrupa, İngiltere'nin teknolojik ve ekonomik katkısıyla muhakkak ki çok daha büyük bir yaşama ve rekabet yeteneğine sahip olacaktır.

De Gaulle'ün ABD ile İngiltere arasındaki özel ilişkilere ve İngiliz, ekonomisinin kendine has deniz yollarına bağlı kişiliğine önem veren düşünce tarzı, pek inandırıcı değildir. Çünkü, asıl önemli olan; İngiliz kapitalizminin, İmparatorluğun çöküşünden AET'ye katılma kararının alınmasına kadar süren bir geçiş devresinin içinde olmasıdır. De Gaulle bunu anlayamamıştır. İşte bu katılma kararı, bu kapitalizmin dün-

ya politikasındaki ilişkilerinin, kendi temel çıkarlarına uygun yeni bir devreye girmeye karar verdiğini göstermektedir.

Bu durumda sözkonusu olan, kendisine gençliğinde aşılanan milliyetçi değilse bile, katı ulusal devletçi ideolojinin şartladığı düşünce tarzını beğenemeyen, Elysée sarayındaki bir ihtiyarın ideolojik saçmalamalarıdır. Avrupa'daki Amerikan mevzilerinin zayıflamasına ve Batı Avrupa'da nükleer silâhların tekelinin Fransa'nın eline geçmesine dayanan, Fransa'nın Avrupa kıtasındaki politik egemenliği, De Gaulle'ün bu «büyük hayali», tabii ki İngiltere'nin AET'ye girmesini kaldıramaz. Ama ne ekonomik, ne de politik güçler ilişkisine uymayan bu «büyük hayal» tam bir ütopyadır. Bu yüzden de, De Gaulle'ün İngiltere'nin AET'ye girişini veto etmesi de, tıpkı bugün hemen hemen unutulmuş olan AET'nin gelişmesini durdurma ve geriletme çabaları gibi başarısız kalmaya mahkûmdur. Yapılabileceği tek şey, ekonomik ve fizyolojik gerçekler tarafından saf dışı edilene kadar uzun yıllar sürebilecek geciktirmelerdir. [Sonunda 1969 Mayısında ekonomik gereklilik nedenlerinden ötürü Fransız büyük burjuvazisi De Gaulle'ü başından atmıştır.]

Acaba İngiliz büyük burjuvazisinin yalnızca «Avrupalı Şirketler»e katılmayı değil de, yeni bir Batı Avrupa devleti kuruluşunun gerektirdiği kendi öz egemenlik haklarının bir kısmından vazgeçmeyi bile göze alacağı düşünülebilir mi? Bugün için bu soru tam bir fantazi niteliğini taşıyor. İngiltere ekonomisinin **Commonwealth**'e olan bağlılığı, henüz çok sıkıdır (13b). İngiltere deniz aşırı ülkelere, hâlâ Avrupa'ya ihraç ettiğinden % 50 fazla mal ihraç etmektedir. İn-

giliz burjuvazisinin düşünce ve duyguları, günümüz gerçeklerinden çok bu bağların etkisindedir.

Ama aynı zamanda henüz çekirdek halinde olan karşı eğilimi de görmek gerekir. 1958-65 arasında İngiltere'nin denizaşırı ülkelere olan ihracatı % 30 artarken, EFTA ülkelerine olan ihracatı ise % 116 oranında artmıştır. İngiltere, dünya imparatorluğu zamanındaki tercihli gümrükleri sayesinde elde ettiği eski mevzilerini yavaş yavaş kaybetmektedir. Hindistan artık tamamen elden çıkmıştır, Kanada ve Avustralya'da ise Amerikan ve Japon rekabeti acı bir şekilde bu mevzilere son vermektedir. Birçok Afrika ülkesinde ve Güney-Doğu Asya'da yeni bir sömürge devrimleri dalgası, İngiltere'nin elinde tuttuğu mevzileri tehdit etmektedir. İngiltere 1967'de Japonya tarafından Avustralya'nın birinci alıcısı olmaktan, AET tarafından da Nijerya'nın birinci satıcısı olamamaktan uzaklaştırılmıştır. Öte yandan, finans gücünün azalması «Süveyş doğusundaki» askerî harcamaların azaltılmasını, bu da zorunlu olarak eskinin bazı tercih edilen pazarlarıyla olan ilişkilerinin gevşemesini doğurmaktadır (13c).

Ekonomik mantık, İngiliz büyük sermayesini Avrupa'ya dönmeye zorlamaktadır. Bu zorlama, sonunda bütün ideolojik ve duygusal direnmeleri, hattâ Batı Avrupa «uluslarüstü» makamlarına karşı olanları bile kıracaktır. Ve bu, İngiltere'nin genişlemiş bir AET'de, Benelux ülkelerindeki (ve giderek İskandinavya'daki) geleneksel müttefiklerinin desteğiyle yönetici bir rol kazandığı ölçüde artacaktır. Sadece, sosyalist bir İngiltere, bu konuda değişik bir yol izleyebilirdi.

Bu ekonomik mantık, İngiltere'nin AET ile bü-

tünleşmesi yolundaki en önemli engeli — İngiliz lirasının uluslararası para birimi olmasının rolü ve bu rolün yarattığı kronik güçsüzlük — aşmaya yardımcı olacaktır. Gerçek bir Avrupa ekonomik bütünleşmesi, ortak bir Avrupa para birimi gerektirir. Gündemde olan sorun, İngiltere'nin AET'ye girmesinden önce «İngiliz lirasının tedavisi» değil, İngiliz kapitalistlerinin yetersiz ve zayıf olan sterling'den daha işlevsel bir uluslararası para rezervi rolü oynayacak yeni bir ortak Avrupa para birimine sterling'in katılmasını isteyip **istemedikleridir.**

1) Bkz. «National İnstitute of Economic and Social Research»ün dergisi sayı 38, Kasım 1966.

2) Bankalar, sigorta şirketleri ve büyük şirketler alanında İngiltere'nin hâlâ önde olduğu da unutulmamalıdır. Kapitalist dünyanın en büyük 200 şirketinden 28'i İngiliz şirketindeyken, yalnızca 17'si Alman ve 12'si Fransız şirketleridir.

Büyük İngiliz Şirketlerinin birleşmeleri, son zamanlarda artmıştır. İngiliz **General Electric Associated, Electrical İndustries** ile; **British Motors Cy, Leyland Motos Cy** ile; **National Provincial-Westminister** Bankası, **Barclays-Lloyds-Martins** bankası ile birleşmiştir. Bu son dev banka, dünyanın en büyük ikinci bankası olacak ve büyük şirketlere Amerikan bankalarından daha fazla kredi sağlayabilecektir.

3) AGEFİ 12 Ekim 1967, «The Times» 13 Aarlık 1967.

[Wilson hükümetinin Ortak Pazar konusu üzerindeki tutumunun değişmesi; başka nedenler arasında, İngiltere'nin İngiliz Uluslar Birliği Commonwealth'i özellikle hava savunması alanında kendi öz kaynaklarıyla savunma yeteneğinden yoksun olmasından ileri gelmektedir. (Bkz. Nora Beloff'un makalesi: «What Happened in Britain after the General said No», Pierre Uri'nin derlediği «From Commonwealth to Common Market» adlı kitabın içinde, Harmondsworth, 1968, s. 64-65). Bu anlamda, General De Gaulle'ün İngiltere'nin ABD ile «özel ilişkileri» hakkında söyledikleri, gerçeğin ancak yarısıdır. İngiliz emperyalizmini Ortak Pazar'a iten aynı nesnel nedenler, onu, askerî güçlerini de Avrupa kapitalizmininkiyle kaynaştırmaya zorlamaktadır.].

4) Bkz. Sidney Wells, «Trade Policies for Britain», Londra 1966; «The Economist» 19 Ekim 1966.

5) «Le Monde» 21 Ocak 1967.

6) Bilimsel araştırma alanında, Avrupa çapında işbirliğinin çarpıcı bir başarısı vardır: Cenevre'deki nükleer enerji araştırma merkezi; CERN.

7) Wilson, teklifini ilk kez Ocak 1967'de yaptı. Aynı yılın Kasım ayında, ünlü «Yedi Nokta Plânı»nı çıkardı. Bu plânda aynı zamanda, İngiliz işverenler birliğine, İngiliz sanayicilerinin «Avrupa» şirketlerine katılmasını hızlandırması için bir çağrı da vardı. [Bow Grubu, hemen ABD'ye beyin göçünü azaltmak için «düşünce ve bilim alanında bir Avrupa Ortak Pazarı»ndan yana olduğunu açıkladı. 2 Ekim 1969 tarihli The Times gazetesinde Christopher Layton şunları yazdı: «Gelecekteki yüksek hayat standartlarının anahtarını elinde tutan en ileri sanayi dallarında — kompüter, elektronik, nükleer enerji — İngiltere hâlâ önemli varlıklara sahiptir. Ama bunlar herşeyden önce Avrupa çapında bir özel ya da kamusal pazara ihtiyaç duymaktadır ve İngiltere'nin gelecek yıllardaki sanayi bütünleşmesinin kenarında kalmasıyla zararlı çıkabilirler.» (Aynı yazar bu konuda bir de kitap yazmıştır: European Advanced Technology, Londra 1969.)]

8) «Times»ın «Sity-Editor» ilâvesi, 27 Ağustos 1966; «The Economist» 21 Ocak 1967. 1968'in ortasında, en önemli üç İngiliz kompüter şirketi birleşti: **International Computers and Tabulators, English Electric Computers** ve **Plessey.**

9) 1969 Ekim ayı sonunda, «enformasyon değiş-tokuşu»nda yeni bir adım atıldı. İngiliz kompüter şirketi **Elliot Automation** ile Fransız şirketi **Compagnie Générale d'Automation,** bu konuda anlaştılar. En büyük Alman şirketi **Siemens,** kopüter satışlarını 1965-67 arasında üç misline çıkardı ve 1967-68 arasında ise bunu yeniden iki misli artırdı. Şimdi, Alman pazarının üçte birini elde tutmaktadır ve bu pay gittikçe artmaktadır. **Siemens**, Amerikan **RCA** şirketi ile ortaksa da, bu ortaklıkta belirleyici olan kendisidir. **Siemens,** Hollanda **Philips** ve İngiliz kompüter şirketiyle birleşebilseydi, **IBM** ve **General Electric**'in etkin bir rakibi olabilirdi.

10) «L'Echo de la Bourse», Brüksel 5 Aralık 1967.

11) «The Economist», 18 Kasım 1967.

12) «The Economist», 16 Aralık 1967. **Society of British Aerospace Companies** (özel teşebbüsün, İngiliz Hava ve Uzay şirketleri birliği) kamuoyuna açık bir bildiri yayınlayarak, bu tehdide karşı çıkmıştır.

13a) «The Economist», 24 Haziran 1967.

13b) Ama 16 Aralık 1967 tarihli Economist dergisinde kesinkes şöyle denmekte: «Kesin olan şu ki, uluslarüstü olmadığı takdirde, Avrupa gelişmesi iğreti kalacaktır.» Bu en azından İngiliz büyük sermayesinin bir kesiminin inancı gibi gözükmektedir.

13c) U.W. Kitzinger: The Politics and Economics of European İntegration, New York 1964, s. 191-192. Burada Muhafazakârların Ortak Pazar'a yönelirken beş aşamadan geçinildiğine değiliniyor. Bu beş aşama, şöyle sıralanabilir: Süveyş olayı, Blue Streak fiyaskosu, Macmillan'ın Paris doruk toplantısındaki başarısızlığı, 1961'de sterling için Avrupa bankalarının giriştiği kurtarma harekâtı ve AET'ye oranla İngiltere'nin iktisadî büyüme hızının daha düşük oluşu.

DÜNYANIN "ÖTEKİ" ÜLKELERİ ve BATI AVRUPA - KUZEY AMERİKA REKABETİ

Burada belirtmek isteriz ki, şimdiye kadar **kapitalist üretim tarzının objektif kanunlarından** ve kapitalist Batı Avrupa burjuvazisinin çıkarlarından söz ettik. Ama hiç bir zaman bu çıkarların Batı Avrupa'nın emekçi halklarının çıkarlarıyla uyuştuğunu iddia etmedik. Sermayenin tarihinde, her genişletilmiş merkezileşme süreci (yani son tahlilde, insan üretiminin genişletilmiş objektif sosyalizasyonu süreci) çelişmeli bir süreçtir. Büyük bir işletmede rasyonel bir plânlama yapılır. Ama bu yalnızca, büyük işletmeler arasındaki anarşiyi büyütmeye yarar. Bir tröst, ya da kartel içindeki bu rasyonel plânlama; geçici olarak bütün sanayi dallarına yayılır. Fakat aynı zamanda çeşitli sanayi dalları arasındaki eşitsiz gelişme ve karşılıklı rekabetteki rasyonelsizliği ve anarşiyi keskinleştirir. Kapitalizmde bir ekonominin ulusal plânda «düzenlenmesi» demek, aynı zamanda uluslararası rekabetin keskinleşmesi demektir. Uluslararası plânda bölgesel ekonomi entegrasyonu ise, dünya ekonomisindeki rekabet ve anarşiyi keskinleştirir.

Batı Avrupa kapitalizminin Kore Savaşından 1965 yılına kadar içinde bulunduğu uzun dönemli ekonomik şahlanma, AET'nin kuruluşunun bir sonucu değildir. Aksine, bu uzun yüksek konjonktür, AET'nin

kuruluşunu önemli ölçüde kolaylaştırmıştır. Yoksa bir tıkanıklık, ya da ekonomik buhran döneminde, üye devletler gümrük hadlerinin indirilmesini ve ekonomik egemenliklerinin bir kısmından vazgeçmeyi hiç de sağlayamazlardı. Bu yüksek konjonktür ile ABD ekonomisinin Kennedy'nin başa geçmesiyle başlayan yüksek konjonktüru, dünya pazarındaki ilişkileri tarihsel-patlayıcı gelişme farklılıkları şekline değiştirdi. Son onbeş yılda, «zengin» ülkeler gerçekten daha zengin olurken, «yoksul» ülkeler de gerçekten daha yoksul olmuşlardır. Bu gelişmeyi, istatistiki olarak şu sayılarda görebiliriz: Üçüncü Dünya'nın dünya ticaretindeki payı 1950'de % 31,3'den, 1963'de % 20,8'e ve hattâ 1967'de % 18,5'a düşmüştür. Eğer bundan petrol ticaretini çıkarırsak, az gelişmiş ülkelerin payı % 10'dan daha aşağıya bile düşer.

AET'deki üçüncü ülkelere karşı olan ortak gümrük duvarlarının Üçüncü Dünya ülkelerinin tipik sanayi mallarındaki (tekstil ve gıda sanayi ürünleri) ihracatını nasıl engellediğini uzun uzun ortaya sermeye gerek yok. Aynı şey, belli bazı Lâtin Amerika ve Asya ülkelerinin ihracatlarının, Fransa'nın etki alanı altında olan Afrika ülkelerinin tropik ihraç malları lehine ayırımcı tedbirlerle karşılaşmasında da geçerlidir.

Ama bu, AET'nin kendi ihracatına da etkide bulunmuştur. 1958'de az gelişmiş ülkeler, AET ihracatının % 27'sinin alıcısıydılar. Bu oran 1965'de % 15,7' ye düştü ve bunun da % 4'ü zaten bağlı ülkelere gitmişti. Başka türlü dersek: Eğer Çin'i de sayarsak, dünyanın üçte ikisi AET ihracatının ancak % 10'unu almaktadır. Sanayi ürünlerinin, sanayileşmiş uluslar arasında değiştirilmesi eğiliminin gelişmesi, kapitalist ekonominin emniyet sübabını, yani sanayileşmemiş

alanlara sanayi ürünleri ihracatını gevşetmekte ve bu da işin uzmanları tarafından huzursuzlukla izlenmektedir. Bu gelişme, burada fazla inceleyemeyeceğimiz, ama kapitalist üretim tarzının temel gelişim eğilimlerine uyan uluslararası düzeyde bir gelir ve zenginlik yoğunlaşmasının sonucudur.

Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Olaylar Bölümü'nün bir raporu, AET ülkeleri ile Üçüncü Dünya ülkeleri arasında ticaret için konulan ortak dış gümrük tarifelerinin sonuçlarını incelemektedir (1a). Buna göre, tropik hammaddeler alanında özellikle Almanya'ya muz ve odun ihracatı ile Benelux ülkelerine nebatî yağ ihracatı tehlikede görülmektedir. Kahve ihracatının da Fransa'nın etki alanında bulunan Afrika ülkeleri lehine azalması sözkonusudur.

[Ama bu ayırım, beklenen genel etkiyi yaratmamış gibi, gözükmektedir. 1958 ile 1967 arasında AET'nin bağlı (associate) üye ülkelerden yaptığı ithalât 1,5 milyardan 2,3 milyara yükselirken, aynı sürede öteki Afrika ülkelerinden yapılan ithalâtın değeri 1 milyardan 2,4 milyara yükselmiştir. Çin hariç, tüm Asya'dan yapılan ithalâtın değeri ise 1,8 milyardan 2,9 milyara çıkmıştır. Kahve, çay, kakao ve baharat ithalâtı 1958 ile 1968 arasında dört kat artmış ve bundan Nijerya, Tanzanya, Kolombiya ve Brezilya gibi ülkeler de en az Yaoundé Konvansiyonu'nu imzalayan ülkeler kadar yararlanmışlardır. Bundan dolayı da bu ülkelerin AET'ye karşı soğuklukları azalmış ve daha sıkı ilişkiler kurmak istemeye başlamışlardır. Bu yönde öylesine bir ilerleme kaydedilmiştir ki, eski İngiliz Uluslar Topluluğu ülkelerini Ortak Pazar'la bir bağlılık anlaşması içine sokma çabasına girişilmiştir (1b).]

AET'yle bağlılık anlaşması olmayan az gelişmiş ülkelerin, AET ile ticaretlerindeki kayıpları, şu rakamlarda görülebilir: Bu ülkelerin Fransa'nın kahve ithalâtındaki payları 1957-61 arasında % 34,2'den % 28,1'e, Benelux ülkelerinin kakao ithalâtındaki payları % 69,5'dan % 64,9'a, İtalya'nın odun ithalâtındaki payları % 93,7'den % 79,8'e ve İtalya'nın bitkisel yağ ithalâtındaki payları % 92,3'den % 78,3'e düşmüştür (2).

Özellikle buğday ihracatçısı büyük Fransız çiftçilerini koruyan «Ortak Tarım Politikası», üçüncü ülkelerden Almanya'ya yapılan gıda maddeleri ihracatına karşı kesin bir ayırım gütmektedir. Yalnızca Arjantin ve Uruguay'ın et, Kanada'nın buğday ihracatları değil, aynı zamanda Danimarka'nın yumurta, yağ ve İskandinav ülkelerinin deniz ürünleri ihracatı da bu ayırımın etkisindedir.

AET, az gelişmiş ülkelerinin tekstil ihracatlarını daha da fazla tehdit etmektedir. Çünkü, burada koruyucu gümrüklerden başka, bir de kontenjanlar vasıtasıyla nicel sınırlamalar kullanılmaktadır. 1960'da AET'nin tekstil ithalâtının yalnızca % 4'ü az gelişmiş ülkelerden gelirken, EFTA ülkeleri ithalâtının % 14'ü, ABD'nin ise % 22'si az gelişmiş ülkelerden gelmekteydi (3).

AET, muhakkak ki Afrika'daki bağlı ülkelerine artan miktarda krediler açmıştır. Ama bu krediler, daha çok AET ülkelerinin ihracata dönük sanayilerinin endüstriyel kalkınmasına yaramış, örneğin Batı Almanya bu sayede Afrika pazarında durumunu görece olarak düzeltmiştir. Bu kredilerin; az gelişmiş ülkelerin ekonomik gelişmelerinin hızlanmasına, gözle gö-

rülebilecek bir şekilde yardımcı olduğu ise söylenemez. Öte yandan, gerek ticaret, gerekse askerî yardım yollarıyla bu bölgedeki Amerikan etkisi de artmakta ve böylece iki önemli Afrika ülkesi (Fas ve Kongo-Kinshasa) Batı Avrupa'nın etki alanından Amerika'nın etki alanına kaymaktadır.

Eğer sorun AET ile bağlı üyeleri çerçevesi içinde değil de, dünya çapında ele alınırsa, sonuçlar daha belirgin olur. Batı Avrupalı güçlerin eski sömürge, ya da yarı sömürgelerinin bir kısmının Amerika tarafından ele geçirildiği şüphe götürmez bir gerçektir. Güney Vietnam, Endonezya ve Tayland'dan, Lübnan, Türkiye ve Yunanistan'a kadar birçok yerde Washington, Londra, Paris, ya da Amsterdam'ın mirasına konmuştur. Benzer bir gelişim **Commonwealth**'in «beyaz dominyonları»nda da gün ışığına çıkmaktadır. [Ortak Pazar'a bağlı olmayan Afrika ülkelerinden Almanya ve İtalya'nın yaptığı toplam ithalât gerçi 1958 ile 1967 arasında üç kat artmıştır, ama aynı dönem içinde bağlı ülkelerden yapılan ithalât da dört kat artmıştır. Bu rakamlar Batı Almanya'nın sadece Hindistan, Pakistan, Endonezya, Malezya ve Güneydoğu Asya'nın başka ülkelerinden yaptığı ithalâttaki % 50 artışla karşılaştırılmalıdır. Lâtin Amerika'da durum daha da açıktır. 1966'da ABD buraya 4,7 milyar dolarlık ihracatta bulunmuş, kapitalist Avrupa'nın ihracatı ise 2,9 milyar dolardan ibaret kalmıştır. Oysa 1938'de Lâtin Amerika'ya ABD ihracatının tutarı sadece 350 milyon dolar iken, kapitalist Avrupa'nınki 500 milyon dolara yaklaşmaktaydı.]

Bu gelişimin, Amerikan ekonomisinin rekabet gücü üzerinde, dış ülkelerdeki muazzam askerî harcamalar (Vietnam savaşı v.s.) ve bu angajmanın Ame-

rikan toplumu içinde yarattığı artan politik gerginlik gibi şüphesiz olumsuz etkileri de vardır. Ama Batı Avrupa ve özellikle İngiliz büyük sermayesinin çıkar alanlarının bu kilit noktalarının izole olması ve parçalanmaya başlamasıyla (Batı Avrupa ülkelerinin Arap ülkelerindeki petrol çıkarları ve İngiltere'nin Malezya'daki durumu düşünülebilir) güçler dengesi bu alanlarda ABD lehine dönmektedir. De Gaulle'ün sömürge devrimleri karşısında, ustaca zikzaklarla Batı Avrupa'ya politik sermaye kazandırma çabaları pek başarı şansı taşımamaktadır. İlk olarak bu tip zikzakların güç alacağı, yeterli bir ekonomik temeli yoktur. İkinci olarak da, dünyanın bu kısmındaki devrimci hareketlerin gelişen radikalleşmesiyle yarışacak güçte değildir.

Bu arada, Japonya'nın yeni bir dünya gücü olarak dikkatleri üzerine çeken çıkışı da benzer bir rol oynamaktadır. Bir kere, bu genç, teknolojisi kuvvetli, gelişmiş ve saldırgan sanayinin ihracat akını; en çok Amerika'nın değil, Avrupa'nın pazarlarını tehdit etmektedir. Bu, Japon ihracatının gemi yapım sanayisinin, transistörlü âletler ve optik sanayilerinin çarpıcı başarılarında açık olarak görülebilir. Çelik endüstrisinde bile Japon şirketlerinin baş rakibi Amerikalı şirketler değil, Batı Avrupalı şirketlerdir.

Bundan sonraki büyük ihracat akını da otomobil sanayini alt üst edebilir. Japonya, yılda iki milyon otomobil üretimi ile, dünya otomobil sanayinde İngiltere'nin elinden üçüncülüğü almıştır. Altmışların sonuna doğru ise, Almanya'nın dünya üretimindeki ikinciliğini tehdit eder hale gelecektir. Bu ihracat akını, Avrupa otomobil sanayinin durumunu iki şekilde tehdit

edecektir: Hem batı Avrupa pazarında, hem de Kuzey Amerika pazarında.

Öte yandan, Amerikan şirketleri Japonya'da şimdiye kadar kendilerine Avrupalı şirketlerin benzerlerini elde edemiyeceği kadar güçlü dayanak noktaları temin etmiştir. 1967'den beri Japonya, sermaye ithalini liberalize etmektedir ve kesinlikle denebilir ki, bu dayanak noktaları büyük Amerikan şirketlerinin hızla Japonya'ya girmesini kolaylaştıracaktır. Şunu söylemek yanlış olmaz sanırız: Amerika'nın Japonya'ya olan sermaye ihracının önümüzdeki beş yıl içindeki gelişmesi, geçen beş yıl içinde Avrupa'ya olan sermaye ihracının gelişmesiyle aynı hızda olacaktır. (3 b)

[Japon sermayesi gittikçe artan bir başarıyla, barışçı bir ticari yayılma ve kalkınma yardımları sayesinde 1945'deki askeri yenilgisiyle elinden çıkan mevzileri yeniden kazanmaya çalışmaktadır. Böylece Filipin'ler, Tayland, Güney Kore, Formoza, Malezya, Endonezya ve hattâ Avustralya gibi ülkelerde ABD'nin rakibi olarak ortaya çıkıp onu ticari bakımdan geri çekilmeye gittikçe artan bir ölçüde zorlamaktadır (Amerika'nın bu ülkelere yaptığı otomobil ihracatı hemen hemen Japonya'nın eline geçmiştir). Güney Kore, Tayland, Hong Kong, Singapur, Endonezya, Mallezya, Burma ve Seylan'da Japon ihracatının toplamı, Amerika'nınkinden büyüktür. Formoza ve Filipinler'de başabaş gitmektedir. Ancak Japonya'nın bu iki ülkedeki pazar payı ABD'ninkinden hızlı artmaktadır.]

Bu pazarlardaki Amerikan ihracat olanakları daralsa da, gene Amerikan şirketleri uzun süre Japon

ihracatından pay alacaklardır. Çünkü, birçok Japon sanayi şirketi, donatım ve makinelerinin büyük kısmını ABD'den almaktadır. Bu yüzden de, bu şirketlerin ihracatlarının artması, otomatik olarak Amerika'nın Japonya'ya olan ihracatını da artıracaktır. Şimdiye kadar benzer bir şey, AET ülkeleri ile ilgili olarak gerçekleşmemiştir.

Japonya'nın Asya ve Okyanusya ülkelerine olan ihracatı 1958'deki 1.138 milyar dolardan 1967'de 4.03 milyar dolara çıkmıştır. Aynı zamanda, Japonya'nın ABD'den ve Kanada'dan yaptığı ithalât ise 1958'de 1.358 milyar dolardan 1967'de 3,9 milyar dolara çıkmıştır. Amerika-Avrupa arasındaki rekabette Japonya'nın ABD için ne kadar imtiyazlı bir pazar olduğunu şu rakamlar çok iyi göstermektedir: Japonya 1967'de ABD'den 3,2 milyar dolarlık mal ithal ederken AET ülkelerinden bunun yalnız beşte biri kadar, yani 655 milyon dolarlık ithalât yapıyordu.

[Ancak Japon emperyalizmini basitçe Amerikan emperyalizminin bir uydusu olarak görmek yanlış olur. 1950'lerin başındaki Avrupa-Amerika ilişkilerinin örneği Japon-Amerika ilişkilerinde tekrarlanmaktadır. Japonların yabancı malları kopya ve taklit ettikleri bir süreden sonra artık onlar kendi teknolojik yeniliklerini geliştirmeye girişmişlerdi. (3 c)]

Kompüter alanında Japonya İngiltere'nin yanında ABD'nin ardından yarışı sürdüren tek ülke gibi gözükmektedir. Fakat uzun vadede bağımsız bir bilimsel araştırma ve teknolojik geliştirmeyle ve dünya çapındaki şirketlerle (4 a), Japon gelişmesinin dinamiği, Japon kapitalizmini ABD ve Batı Avrupa yanında eşit bir rakip haline getirecektir. Japon işçisi-

nin düşük ücret seviyesi; hızla batı seviyesine yaklaşan emek verimliliği ile Japon sermayesine önemli rakiplerinden daha yüksek artık değer, kâr ve birikim oranları sağlamaktadır. Böylece, kalkınma hızı, ortalamanın çok üstüne çıkmaktadır. Düşük ücret seviyesinin nedeni, «geleneksel» ekonomik sektörlerdeki büyük iş gücü rezervlerinin varlığıdır.

Doğu Bloku ülkeleri — hiç olmazsa sanayi ürünleri alanında — karşıt bir rol oynamaktadır. [Nasıl ABD'nin Japonya ile ticareti Batı Avrupa'nınkini çok aşmaktaysa, Batı Avrupa'nın da Doğu Bloku ile ticareti Amerika'nınkini aşmaktadır.] Doğu Bloku ülkeleri ile olan, özellikle stratejik mallardaki ticaretin, ABD hükümeti tarafından kanunlarla azaltılması ve Sovyet endüstrisinin donatımını modernleştirerek güçlenmesinin, Sovyet askeri potansiyelini de güçlendireceği korkusu, Amerikan burjuvazisinin kendini Sovyetler Birliği ile olan ticâretin gelişmesinden uzak tutmaya zorlamıştır. Her ne kadar son yıllarda, Doğu Bloku ile olan ticaret politikasında bazı değişiklikler yapılmış, tarafsız gözüyle bakılan Yugoslavya'ya kredi ve mal verilmesine başlanmış; Polonya ve Romanya'ya da Amerikan mallarının ihracatı artmışsa da, ABD-nin Doğu Bloku ile olan ticaretinin gelişmesi Batı Avrupa'nınkinden çok geridedir. Bu gerilik, Çin Halk Cumhuriyeti ile olan ticarette daha da büyükrtür. ABD ile Çin arasında bir ticaret hemen hemen yok denebilecek kadarken, Batı Avrupa sermayesi Sovyet-Çin ticari ilişkilerinin bozulmasından doğan olanakları anında değerlendirebilmiştir (4 b).

Büyük ABD şirketleri, kendileri için hiç de elverişli olmayan bu gelişmeyi engellemeye çalıştılar. Bunun için Washington hükümetini, Batı Avrupa'lı müt-

tefiklerine stratejik malların Doğu Bloku ülkelerine satışını durdurmaları için baskı yapmaya zorladılar. Aynı zamanda, ABD hükümetinden ihracattaki katı kısıtlamaların kaldırılmasını istediler. Bu konulardaki başarıları şimdilik pek az.

1958'den 1967'ye kadar AET'nin Avrupa'daki Doğu Bloku ülkelerine yaptığı ihracat 624 milyon dolardan 2.1 milyar dolara çıkmıştır. Aynı sürede bu ülkelere olan ABD ihracatı ise yalnızca 110 milyon dolardan 198 milyon dolara çıkmıştır. Tıpkı Japonya'nın ABD için olduğu gibi, Doğu Bloku da Batı Avrupa için imtiyazlı bir pazardır (5). Bu konu ile ilgili uygun bir örnek gene Doğu Bloku ülkelerine yapılan kompüter ihracatıdır. Sovyetler Birliğinin, endüstrisinin otomasyonunu git gide daha çok büyütme çabaları ve matematiksel tekniklerin (yöneylem (operational) araştırmaları ve doğrusal programlama) ekonomik plânlamasındaki kullanılışının artması yüzünden, sonyıllarda bu ihracatın önemi artmıştır. Doğu Bloku'na kompüter ihracatı bugün tamamiyle ABD şirketi IBM'in kontrolu dışındadır ve hemen hemen bütünüyle İngiliz elektronik endüstrisinin elindedir (6). Uzmanlara göre Sovyetler Birliği, Batı'dan beş yıl geride bulunduğu bu alanda toplam 10 milyar değerinde 12.000 kompütere ihtiyaç duymaktadır. Şimdilik pek görünürde olmasa bile, Japonya'nın bu alanda rekabete girmesi de beklenmektedir (7 a).

1966'ının ortalarından beri, Doğu Bloku Batı Avrupa için yalnızca imtiyazlı bir pazar olmaktan çıkmakta, Doğu Bloku devletlerinin ticaret politikaları Batı Avrupa'dan kısıtlı sermaye ithaline bile olanak tanıyacak bir noktaya yaklaşmaktadır. Koca işletmelerin uzun vadeli kredi ve uygun faiz koşullarıyla kurul-

makta olması, gerçek bir sermaye yatırımından sözetmeye olanak tanımamaktadır.

Bununla ilgili en önemli örnekler olarak; SSCB-de Togliattigrad şehrinde 875 milyon dolar değerinde büyük bir otomobil fabrikasının Italyan **Fiat** şirketi tarafından, Romanya'da bir otomobil fabrikasının, SSCB'de **Pirelli** şirketi tarafından altı sentetik lastik fabrikasının, Ingiliz **ICI** şirketi tarafından da birçok petrokimya tesislerinin kurulması söylenebilir. Yalnızca Batı Alman şirketleri tarafından şu anda Doğu Bloku ülkelerinde bir kısmı lisans hakları, bir kısmı kâra ortak olma şeklinde toplam 150 işletme kurulmaktadır. Ancak Amerikan şirketleri de, ikinci elden ihaleler yoluyla bu yatırım projelerinden yararlanmaktadırlar. Örneğin, Fiat'ın Totliattigrad işinden 20 milyon dolarlık iş üstlenmişlerdir.

[Bütün bunlardan şu sonuca varmak makul olur ki; dünya pazarı Amerika ile Batı Avrupa emperyalizmi arasındaki güç ilişkilerini temelden değiştirmemektedir. Batı Avrupa, Çin, Afrika, SSCB ve Doğu Avrupa'da hatırı sayılır ticaret avantajlarından yararlanırken, Amerika da Latin Amerika ve Güneydoğu Asyayı özel avlanma alanları haline getirmiştir. Aynı zamanda sterlin bölgesinin belirli ülkelerinin pazarlarında, payını arttırmaktadır. Iki taraftan da avantajları aşağı yukarı birbirine denktir. Bunun sonucu olarak da, büyük tekeller ve emperyalist güçler arasındaki belirleyici rekabet, Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da yer almaktadır.

Bu noktada çoğu kez unutulan, dünya pazarının en önemli sektörünün Birleşik Amerika'nın kendi iç pazarı olduğudur. Amerika'ya yapılan ithalâtın değe-

ri 1956'da 12,7 milyar dolardan 1968'de 34,7 milyar dolara yükselmiştir. ABD ulusal geliri ile karşılaştırıldığında, bu çok azdır, iç toptan ticaretin toplamının % 10'unu meydana getirmektedir. Bu nedenden ötürü de hızlı bir genişlemeye karşı hassastır.]

Batı Avrupa'da sermayenin birleşmesi, Japonyada sermaye yoğunlaşması devam eder ve bu bölgelerde üretim kapasiteleri Amerikan dev şirketlerininkiyle kıyaslanabilir sanayi devleri ortaya çıkarsa, bunlar başarılı fetihler için Amerikan iç pazarında salınabilirler. Çünkü eşit teknoloji ve üretkenlikle oynayabilecek bir kozları vardır: İşgücü maliyetleri Birleşik Amerikadakilere göre iki-dört kez daha düşüktür.

Şu an için Amerikan tröstleri, henüz büyüklüklerinin ekonomik olanaklarından ve önemli teknolojik üstünlükleri genel olarak emek maliyet yüksekliğini daha büyük verimlilikle kapatmalarına izin vermektedir (7 b). Ama bu ayrıcalıklar ortadan kalkınca, bu tehdit hemen bir gerçek haline gelecektir. Böylelikle Amerikan demir çelik sanayinin 1950'lerde ve 1960'ların başlarında modernleşmedeki başarısızlığı, Japon ve Batı Avrupa çeliğini şimdiden Amerikan iç pazarında rekabet edebilir duruma getirmiştir. Demir ürünlerinin ABD'ye ithali önem kazanmış olup iç tüketimde % 20'lik bir yer tutmaktadır. Otomobil sanayinde ithal malı araçların sayısı ilk kez 1968'de 1 milyonu aşmıştır. Belli sanayi sektörlerinde —dikiş makinaları ve yazı makinaları— Amerika'da 1960'dan bu yana satılmış tüm malların % 50'sinden çoğu, ülke dışından gelmiştir. Bu yabancı atılımın nedeni İtalyan, Japon ve Almanların bu alanlarda tesis etmiş oldukları teknolojik önderliktir. Buna benzer bir durum,

Japonya ile İsveç'in Birleşik Amerika'dan çok ilerde oldukları gemi yapımcılığında da vardır (7 c).

Sanayiin bazı sektörlerinde bu tehlikenin göz korkutucu bir hal almış olması, yoğun bir korumacı karşı saldırıyı harekete geçirmek için yetti. Uluslarası Demir ve Çelik Enstitüsü'nün 1968 ekiminde Los Angeles'de yapılan yıllık toplantısında, Birleşik Amerikaya yaptıkları ihracata gönüllü olarak bir kota tesbit etmeleri için Japon ve Avrupa demir çelik ihracatçılarına hatırı sayılır baskılarda bulunuldu (7 d). Nixon yönetimi; özelikle dokumacılık endüstrisiyle Amerikan pazarını «istilâ» edişle suçlanan Japonya'ya karşı, bu eğilimi yeniden güçlendirmiştir. Ancak uzun dönemde Amerikan emperyalizmi, himayecilikten kazanacağından daha fazlasını kaybedecektir. (Daha açık kesin söylersek, Avrupa ve Japonya'nın göstereceği tepkiden, yani himayeciliğe aynı yolla karşılık vermelerinden zararlı çıkacak sanayi dalları, dış ithalâtın tehdidi altıdakilere göre Amerikan iş çevreleri içinde daha büyük ağırlığa sahiptirler.) Şimdilerde bu korumacılık, ABD'deki yabancı sermayeye karşı yöneltilmektedir. Bu, Nixon yönetiminin Alaska petrol yataklarını sömürmek üzere British Petroleum ile Standard Oil of Ohio arasında tasarlanan birleşmeye karşı muhalefetiyle belirmiştir.

Bir korumacılık dalgası dünya kapitalizminin şimdiki doğrultusunu tümüyle değiştirmediği takdirde; Avrupa sermaye birleşmesinin görece başarısı, Amerika'nın toplumsal dengesinin temelini çürütmekte bir ana etken olabilir. Avrupa ve Japonya büyük şirketlerinin Amerikan iç pazarına hücumu klâsik kapitalist tepkiyi çağıracaktır. Gerçek ücretlerdeki artış geriletilmeye ve bir gelir siyaseti uygulatılmasına, başka bir

değişler ücretlerin indirilip sendika haklarının kısıtlanmasına çalışılacaktır. Bu, ABD beyaz işçi sınıfının sisteme karşı tavrını derinden değiştirecektir. 1960'ların ortalarından bu yana Amerikan işçileri için gerçek ücretlerdeki artışın — başlıca enflasyon ve artan vergiler yüzünden — birden son bulması, şimdiden sendikaların militanca tutumunda önemli bir yükselişe yol açmıştır. ABD'de grevler yüzünden ziyan olan yıllık saat tutarı, ortalama olarak 1960 ile 1965 arasında 19 milyondan 1966'da 25,5'e, 1967'de 42 milyona ve 1968'de 42,4 milyona çıkmıştır.]

1a) United Nations Departmend of Economic and Social Affairs: «World Economic Survey 1962, I, The developing countries in world trade», Birleşmiş Milletler, New York, 1963.

1b) Statistiques Mensuelles de la CEE, Série Commerce Extérieur, no. 4 ve 5, 1968; Dennis Austin, 'Britain, Commonwealth, Africa and the EEC', From Commonwealth to Common Market, derleyen Pierre Uri, Harmondsworth 1968 içinde; Y.W. Kitzinger, The politics and Economics of European İntegration, New York, 1964, s. 114-115.

2) A.g.e. s. 99

3a) Dünya Bankası başkanı George D. Woods, 24 Ocak 1967 de Paris'te, uluslararası gümrük tarifelerinin, az gelişmiş ülkelerin imalât sanayilerinde ciddi bir gerileme doğuracağını açıkladı.

3b) Japonya'ya sermaye ihracının liberalleştirilmesinin ilk yılı, Wall Street'in beklediği sonuçları doğurmamıştır. Japonlar ihtiyatlarını korumuşlardır. Ama ABD sermayesi, sızma yolunda bir büyük iş başarısı sağlamıştır. Chrysler ile Mitsubishi Ağır Sanayinin otomobil kısmı arasında anlaşma olmuştur.

3c) Bu konuda Far Eastern Economic Review dergisinin 8 Ağustos 1968 tarihli 32. sayısında bazı ilginç ayrıntılar vardır. Japonlar laser, nükleer tıp, elektronik ve ileri otomobil model çiziminde atılımlarda bulunmuşlardır. Japonların araştırma ve geliştirmeye harcadığı toplam para 1964'de 1 milyar dolardan 1968'de 1,7 milyar dolara çıkmıştır ve muhtemelen 1970'de 3,5 milyar doları bulacaktır.

4a) **Yawata** ve **Fuji Steal** çelik tröstlerinin birleşmesi, yılda 21 milyon ton çelik üretecek bir dev yaratmıştır. Bu ise Avrupa'nın en büyük şirketlerinin üretiminden daha fazladır. [En büyük Japon bankasındaki mevduat tutarı, en büyük Alman bankasındakinden fazladır. Dünyanın dev şirketleri arasındaki ortak iş görmelerden üçü Japonya'da olmaktadır. Shell ve Mitsubishi, Nagoya yakınında Yokkaichi'de bir petrokimya kompleksi kurmuşlardır. Péchiney ve Mitsui, Kyushu'da bir aliminyum tesisi inşa etmektedirler ve Texas Instruments şirketi de Sony ile birlikte entegre devreler (integrated circuits) yapmaktadır. Bu yakınlarda da Ford şirketi, Japonya'da otomatik vites kutusu

imâl etmek için ortak girişimde bulunmak üzere Nissan Motor ve Toyo Kogyo ile bir anlaşma yapmıştır. Kurulacak tesisin yarı hissesi Ford'da öbür yarısı Japon ortaklarda olacaktır.]

4b) 1967'de Çin Halk Cumhuriyeti ile kapitalist olmayan ülkeler arasındaki ticaretin gayri safi değeri 865 milyon dolar iken, Çin ile kapitalist ülkeler arasındaki ticaretin değeri 3,2 milyar dolardı. 621 milyon dolar ile aslan payı Japonya'da idi. Kanada Çin'e 170 milyon dolarlık buğday ihraç etti. Ortak Pazar'ın 408 milyon dolar tutarındaki ihracatını Almanya ile Fransa yarı yarıya paylaştılar.

5) Batı Avrupa'nın (AET ve EFTA ülkeleri) Doğu Blok'una olan toplam ihracatı 1967'de 3,2 milyar dolara ulaştı. Bunda ana payı % 26 ile Almanya ve % 16 ile İngiltere elde tutmaktadır.

6) Bkz. «The Economist» 24 Aralık 1966 ve 19 Ağustos 1967.

7a) «Le Monde» (22/23 Ekim 1967) da çıkan ilginç bir makale, SSCB'nin «Kompüter Devrimi»ni kaçırıp kaçırmadığını inceliyor.

7b) 1962'den bu yana Amerikan sanayi, ateşli bir «Araçları ve donanımları yenileme» dönemi yaşamıştır. Bu, 1962-1968 ekonomik canlılığın büyük ölçüde açıklayıcı bir nedenidir. Amerika'da 1960 ve 1966 arasında makinalı aygıt yapımı iki kattan fazla artarken, bu artış Batı Avrupa'da sadece % 60'da ve Japonya'da da % 70'de kaldı. Bununla aynı zamanda ABD otomatikleştirlimiş makinalı aygıt (delikli kartla kontrol edilen) yapımının hızlanmasıyla yeni bir teknolojik önderlik daha kazandı. Sanayinin bu dalında Amerikan üretiminin toplam değeri 1966'da 247 milyon dolara ulaştı. Batı Avrupa ve Japonya için aynı alandaki rakamlar sırasıyla 34,5 milyon dolar ve 2,7 milyon dolardır.

7c) Seymour Melman, Our Depleted Society, New York 1965, s. 48-56-7, 60-1.

7d) The Economist, 2 Kasım 1968; Far Sartern Economic Review, 30 Haziran 1968; The Times, 02 Kasım 1968.

BATI AVRUPA-KUZEY AMERİKA İLİŞKİSİ ve ULUSLARARASI PARA SİSTEMİNDEKİ BUHRAN

Uzun yıllardan beri, Fransız hükümeti Amerika'nın dış ödemeler bilançosundaki kronik açığı, Amerika'nın dünya ekonomisindeki ağırlığını ve özellikle Amerikan şirketlerinin Batı Avrupa pazarındaki etkisini sınırlamada bir silâh olarak kullanmaya çalışmaktadır (1). Bilindiği gibi bu kronik açık, pasif bir ticaret bilançosunun sonucu değildir. Dış ticaret bilançosu, aksine, son altı yılda 4 ila 7 milyar dolar arasında dalgalanan kronik bir ihracat fazlası göstermektedir. Ancak 1968'de bu fazla, büyük bir düşüşle bir milyara inmiştir. Dış ödemeler bilançosundaki açığın asıl nedenleri, özel sermaye ihracı ve özellikle dış ülkelerdeki askeri harcamalar ve devletin yardımlarına bağlıdır (2).

Prof. Jacques Rueff okulundan da etkilenen Fransız iktisat teorisyenleri, Amerikan ödemeler dengesinin bu açığını, biçimsel bir şekilde ABD'deki sürekli enflasyonun bir göstergesi olarak görmektedirler. Uluslararası para sistemi Altın-Değiştirme-Standard'ı üzerine kurulu olduğu sürece ABD, kendi ülkesindeki fazla satın alma gücüyle yabancı şirketleri satın alabilmektedir. Çeşitli merkez bankalarındaki dolar ve

sterling rezervleri, bunlara dayanılarak ulusal para hacmi genişletildikten sonra gene New York ve Londra'ya akıp, burada kısa vadeyle faizlendikten sonra ABD ve İngiltere gibi tek tek ülkelerdeki kredi ve para hacmini arttırdığından enflasyon dünya çapında yayılmaktadır. Bu enflasyon kısır döngüsü ve kısa vadeli Amerikan sermaye yatırımlarının ani geri çekilme tehlikesi 1929-1933 büyük buhranının tekrarlanması tehdidini birlikte getirmektedir. Kendilerine ters düşen bu gelişmeye karşı Rueff okulu ve onun etkisindeki Gaullism tek bir çare görmektedir: Altın sistemine dönüş. Böylece, Amerikan ödemeler bilançosundaki denge otomatik olarak yeniden kurulacak ve Amerikan büyük sermayesi Batı Avrupa'da fethettiği kalelerden bir çoğunu terketmek zorunda kalacaktır (3).

Amerikan ekonomisinin dünyadaki **mutlak egemenliğini** kaybettiği, en açık olarak para rezervleri alanında görülebilir. 1950'de ABD'nin elinde 22,8 milyar dolarlık rezerv varken, AET ülkelerinin rezervi 3 milyar dolardı. 1958'de Amerikan rezervleri 20,6 milyara düşerken, AET rezervleri 11,9 milyara çıkıyordu. Sonra da büyük değişim oldu. 1968'de Mart sonunda ABD rezervleri 21,5 milyar dolara ulaşmıştı. ABD rezervleri 1950 ve 1958'de sırf altından oluşmaktayken, bugün bu rezervlerin ancak % 70'i altındır. AET ülkeleri rezervlerindeki altın payı ise 1958'de % 57 iken 1968'de % 70'e çıkmıştır (4). Kâğıt altın olarak 1968 Aralığında Avrupa'nın elinde 15 milyar dolar, ABD'nin ise 10,5 milyar dolar değerinde bir toplam bulunmaktaydı.

Gaullist rejiminin «dolar enflasyonu»na ve bu enflasyonun yükünün uluslararası ödeme yollarının

yenileştirme yoluyla taşınmasına kesinlikle karşı çıkması, Uluslararası Para Fonu'nda artan bir gerilim doğurmuştur. ABD ve İngiltere ise sürekli olarak uluslararası ödeme yollarının geliştirilmesinden yanadırlar. Uluslararası para rezervlerinin, uluslararası ticaretten çok daha yavaş büyüdüğü bir gerçektir. Altın sistemine dönüşü savunanlar, buhranın nedeni; altın fiatlarının düşük olması sonucu, altın üretiminin çok yavaş gelişmesine bağlamaktadırlar (5). İngiliz ve Amerikalılar ise buna, buhranın nedeni altına olan fazla bağımlılık ve ödeme olanaklarının özerkliğinin yetersizliğidir, diye cevap veriyorlar. Uluslararası Para Fonu dahil bütün merkez bankalarının toplam rezervleri 1956'da dünya ithalâtının % 56'sı idi, bu oran 1966'da % 33'e düştü. Eğer özel durum nedeniyle ABD'yi hesaptan çıkarırsak, bu düşüş % 41'den % 30' a olur. Son zamanlarda, diğer AET ülkeleri tarafından da desteklenen Fransa, Amerika ve İngiliz ödemeler bilançosundaki kronik açık ortadan kaldırılmadıkça, ödeme araçlarına büyük çapta yeni eklemelerin yapılamayacağını savunmaktadır. Aksi durum, yalnızca dolar ve sterling enflasyonunu hızlandıracaktır.

Altın sistemine dönüşü savunanlara uluslararası ödeme araçlarının tehlikeli kıtlığı hatırlatıldığında, bunlar altının fiatının % 50 ya da % 100 oranında artırılmasının, bu sorunu uzun süreli çözeceğini söylemektedir. Böyle bir fiat artışının, bugün ABD'den çok daha fazla altına sahip olan Batı Avrupa'nın (1967 ortasında 13 milyar dolara karşılık, 21,5 milyar dolar) işine geleceği üzerinde burda durmayacağız. Ayrıca, böylelikle az gelişmiş ülkelerin likidite sorunları tamamen görmezlikten gelinmektedir.

Uluslararası Para Fonu'ndaki artan gerilim, para

konusundaki milliyetçiliğe dönüş sonucu kaçınılmaz bir uluslararası para anarşisi oluşturma tehlikesini oldukça artırmıştır. Fransa'nın kışkırtmaları ve saldırılarına Amerikan büyük sermayesi keskin misilleme tehditleriyle karşılık vermektedir. Dolara karşı spekülasyon daha da gelişirse, ABD önce doların altınla karşılanmasını kaldırma, sonra da ABD'den yapılan altın ihracatına ambargo koyma (1968'in ortalarından başlayarak, emperyalist ülkelerin önemli merkez bankaları pratikte doları altına karşı değişmeyi durdurunca, bu da bir gerçek haline geldi ve son olarak da altını tamamen para olmaktan çıkarma kararını alabilir, yani ABD bütün altın hazinesini bir anda dünya pazarına aktarabilir. Bu ise, ABD Uluslararası Mali Sorunlar Kongre Komisyonu başkanı Henry Heuss'a göre, altının onsunu 35 dolardan 6 dolara düşürebilir (6). Bu da günümüz koşullarında, dünyanın öteki bölgelerinde hızlı ve yeni bir dolar darlığı doğurur. Dolar darlığı savaş sonrası yıllarında kapitalist dünya ekonomisinin başlıca buhran kaynaklarından biriyken, ABD'nin pasif dış ödemeler bilançosu sonucu ortadan kalkmıştır. [Bu misilleme tehditleri sonuçsuz kalmamıştır. Fransa da dahil olmak üzere bütün emperyalist ülkeler, dolar üzerindeki baskıyı hafifletmek için özel çekme hakları denilen kâğıt altın sisteminin yaratılmasını kabullenmişlerdir.] Amerikalılar demektedir ki; doların değeri herhangi altın rezervlerine değil, Amerikan ekonomisinin muazzam üretim kapasitesine ve bu ekonominin her yıl iç ve dış dünya pazarlarında sürdüğü malların bolluğuna bağlıdır. Tartışma bu hızla sürerse, Avrupalılar, Amerika'nın bu altın ihracatına tek taraflı ambargo koymasına, Amerikan sermaye ve mallarının Batı Avrupa ülkelerine girişini kısıtlama tedbirleri almakla cevap verecekler-

dir. Ama bu da, gene koruyuculuk dönemlerinin geri gelmesine ve dünya ticaretinin hızla daralmasına ve genel bir durgunluğun yayılmasına yol açacaktır.

Bu sonuç, altın sistemine dönüş varsayılırsa daha da açık görülür. 1929-1933 arasında Batı ekonomisindeki buhran, bir konjoktürel gerileme dönemi ile ödeme bilançolarındaki açığın aynı zamana rastlamasının, altın sistemine dayalı hükümetleri kredi ve para politikalarının konjonktürü yükseltecek yerde alçaltacak şekilde işlemeye zorladığını trajik bir şekilde ispatlamıştır. Sonuç ise kaçınılmazdır: Hafif durgunluk yerine ağır ekonomik buhran. Rueff okulu profesörleri, otomatik işleyen altın sistemine dönmeyi ileri sürmekle tarihin çarkını Keynes-öncesi çağlara döndürmek istemektedirler.

Altın sistemine geri dönüşü savunanların bütün yanılgılarını incelemenin yeri burası değildir; biz burada yalnızca, bu tecrideki özellikle açık çelişmelere dikkati çekmek istiyoruz.

Rueff ve müridleri iddia etmektedir ki, altın standardına dayalı bir ekonomide, altın akışındaki azalış ülke içindeki talebin ve bununla birlikte fiatların düşmesini sağlayacaktır. Bu, ihracatı otomatik olarak artıracak, ödemeler bilançosunu dengeye getirecek ve istihdamı arttıracaktır. Ama öncelikle şunu unutmaktadırlar: Ülke içinde talebin düşmesi üretim kapasitesinin üretim ve kullanma düzeyini alçaltacak, bu ise modern tekelci kapitalizm koşullarının fiatlarının düşmesinden çok yükselmesine yarayacaktır. (Ingiltere'de 1966-67'deki Wilson dönemi enflasyonu buna iyi bir örnektir). Ikinci olarak unuttukları şey; ihracatın artmasının yalnızca fiata değil, aynı zamanda ih-

raç malının yapısına ve talep esnekliğine de bağlı olmasıdır. Üçüncü olarak unuttukları şey; dış ülkelerdeki talebin artmasının ihracat olanaklarına etkide bulunacağıdır. Demek ki, birçok ülkede değişik nedenlerden istihdam ve gelirlerde bir düşme olursa, en sıkı deflasyon tedbirleri bile ihracatın artmasını sağlayamaz. Altın sistemine dönüşü savunanlar, sanki hiç fazla üretim buhranları yok da yalnızca para buhranları varmış gibi davranıyorlar. Bu arada 1815'den 1914'e kadar geçen yüzyıl içinde, hep altın sistemi kullanılmış olmasına rağmen, bir çok derin ekonomik buhranlar olduğunu da görmüyorlar (7).

ABD'nin uzun yıllardan beri sürekli enflasyon içinde olduğu, tartışılmaz bir gerçektir. Ama şunu da görmek gerekir ki, Amerikan üretim mekanizmasının yürümesini ve büyümesini sağlayan da hükümetin, şirketlerin ve özel kişilerin bütçelerinin muazzam borçlanmasıdır (8). Finans politikasında ortodoksluğa her dönüş deneyi hızla zincirleme gelişen gerilemeler olmasa bile, en azından tıkanıklıklara yol açar. Ve eğer hâlâ altın sisteminde ısrar edilirse o zaman bu gerilemeler kaçınılmaz olarak ağır ekonomik buhranlara dönüşür (9a). Fakat ABD büyük sermayesi bugün bunu toplumsal-politik ve askeri-politik açılardan hiçbir şekilde kaldıramaz. Bu yüzden de Gaullist Fransa'nın önerdiği altın sistemine dönüş, saf bir ütopyadır.

[Şunu hatırlamada yarar var ki, altın değeri, son tahlilde onu üreten toplumsal olarak gerekli emeğin miktarınca belirlenen bir metadır, onun değerini «uluslararası likiditeye olan talep» belirlemez (9 b). Altın standardına genel bir dönüşün kendisi, altın için herhangi bir sabit «fiyatı» belirleyemez. Altının değeri metaların fiyatını belirleyecektir. Kuvvetle mümkün-

dür ki, emek saati üzerinden hesaplandığında, diyelim ki 1913, 1929 ya da 1938'e göre altının değeri metaların ortalama değerine oranla bugün çok daha yüksek olacaktır. Büyük olasalıkla altın madenciliğinin verimliliği, sanayinin öbür dallarının verimliliği kadar hızla artmamıştır. Ama bütün bunların anlamı belli malların altın dengi değerlerinin büyük ölçüde düşmüş bulunmasıdır. (Kapitalizm için ne büyük bir felâket!) Altın standardına dönmekten yana olan Rueff gibi kuramcılar bile paranın değerini tümüyle altın değerinin üzerine tesis etmeyi istemeyeceklerdir. Kâğıt paranın bol miktarda ortaya sürülmesi, kapitalizmin başka türlü atlatamayacağı altın değerindeki düşüşü örtmektedir. Rueff'in iki katına çıkartılmasını görmek isteyeceği «altının fiyatı» aptalca bir söz olup sistemin mahkûm olduğu sürekli enflasyonun hem bir kamuflajı hem de bir ifadesidir (9 c).]

Öte yandan, devletin ve özel sektörün borçlanmalarının sürekli olarak büyümesi, sürekli enflasyonun doların satın alma gücünü uzun vadede devamlı düşürmesi, özellikle uluslararası para ve ticaret sistemlerinde ağır ekonomik çalkantılara yol açacaktır. Söz konusu olan, modern kapitalizmin ekonomik durumundaki objektif bir çelişmedir: Doların Amerikan konjonktörünün temel direği olması ile aynı zamanda en önemli uluslararası ödeme aracı olmasını engellemek için onu üç yıl sonrasına ertelemek rasyonel olmayacağından Amerikan büyük burjuvazisinin bu çelişmeyi konjonktür yükseltici (yani enflasyoner) para politikasından vazgeçerek çözmeyi denemeyeceği muhakkaktır.

Gaullist çözüm, aynı zamanda Amerikan ekonomisindeki ağır bir buhranın Batı Avrupa ekonomisine

de derhal yıkıcı etkiler yapmaktan geri kalmayacağını da göremeyecek kadar rasyonellikten yoksundur. Burada gene, Amerikan ekonomisinin **mutlak** egemenliğini kaybetmesinden sonra **görece** ağırlığını da kaybedeceğini varsaymanın ne kadar yanlış olduğunu görüyoruz. ABD ekonomisi, bugün halâ uluslararası kapitalist sistemin en önemli sektörüdür ve bu sektördeki her sarsılma bütün sistemde en şiddetli sarsılmaları doğuracaktır. Böylece De Gaulle'cü siyaset salt bir şantaj değil ise, Fransız büyük burjuvazisinin belli bazı çevrelerinin üstünde oturdukları dalı kesme isteğinin bir ifadesi olmuştur (10).

Amerikan ekonomisine ,ödemeler bilançosundaki açığı kapatması yolunda yapılan aşırı bir baskının nelere yol açacağını gösteren ama hiç de Gaullist tezin lehine olmayan, bir örnek vardır. Önceden dediğimiz gibi, Amerikan ödemeler bilançosundaki açığın ana nedenlerinden biri öncelikle büyük Amerikan tröstlerinin yaptığı Amerikan sermaye ihracıdır. Şimdi ABD hükümeti, tröstleri ölçülü olmaya zorlamaktadır. Öte yandan, sermayenin değerlendirilmesi sorunu, bu tröstlerden Batı Avrupa'ya artan ölçüde yatırımlar yapılmasını istiyor. Bu zorluk, Amerikan tröstlerinin gerekli sermayeleri **Avrupa** sermaye piyasasından ele geçirmeleriyle ihtiyaçları doğrultusunda harika bir şekilde çözülmektedir. Başka türlü dersek: Amerikan tröstlerine Avrupalı şirketlerin elinden pazarlarını almak, ya da onları satın almak için sermaye ödünç verenler Avrupalı bankalardır. Ve Avrupalı bankalar bunu «Amerikancı» oldukları için değil, ama yalnızca Amerikan tröstleri onlara daha çok güvenlik, daha yüksek faizler veya kâr marjları verdikleri için yapmaktadırlar (11).

Uluslararası Para Fonu 1966 yılı raporunda, ABD şirketlerinin Avrupa şubelerinin 1962-1966 arasında beş yıl içinde 22,5 milyar dolar yatırım yaptıklarını ve bunun ancak 5,8 milyarının, yani dörtte birinin ABD'-den ihraç edildiğini hesaplamıştı. Bu rakamlar, «işletmelerimizi» satın alan «değersiz kâğıt dolarların» rolünün ne kadar abartıldığını gösterir. Avrupa merkez bankalarının elinde bulunan dolar ve sterlinlerin dünya çapındaki enflasyona olan etkisi de (Rueff-de Gaulle okulunun ana tezlerinde) aynı şekilde abartılmıştır. Prof. Dobert Mosse, 1958-1965 arasında New York ve Londra'da yeniden yatırılmış olan bu dolar ve sterlinlerin yalnızca 4 milyar dolar(yani toplam ABD para dolaşımının çok düşük bir yüzdesi) kadar arttığına dikkati çekmektedir (12 a). Bu miktarın içinde, dünya çapındaki enflasyonun kaynağını aramak oldukça anlamsızdır.

[Euro-tahviller 1958'de yavaş yavaş piyasada belirmeye başladı ve 1958-1962 döneminde 1,2 milyar dolarlık bir toplama ulaştı. 1963'den başlayarak büyük ölçüde önem kazanan bu tahvillerin toplam yıllık değeri sadece 1963 ve 1964 yılları için 1,2 milyar dolar oldu. «Faiz denkleme vergisi» Amerikan yavru şirketlerini Avrupa tahvil piyasasını kullanmaya cesaretlendirdi. Amerikan şirketleri büyük ölçüde borçlanmaya 1965'de başladılar ve bu borçlanma hâlâ artmaktadır. 1965'de 31 milyon dolar, 1966'da 439 milyon, 1967' de 527 milyon ve 1968'de 2 milyarı aşkın bir toplam. Bu piyasada özel şirketler tarafından 1963-1968 arasında çıkartılan 5,35 milyar dolarlık tahvilin yarısından çoğunu Amerikan yavru şirketlerinin çıkardığı tahviller teşkil etmiştir. (Aynı dönemde kamu kuruluşları da 4 milyar dolarlık bir borç daha almışlardır.)

Şu sıra Euro-tahvil pazarı, Avrupa sermaye pazarına giren sermayenin yarısını ele geçirmektedir (12 b).

Bu doğrudan tahvil çıkartmalara bir de Avrupa'daki Amerikan yavru şirketlerinin aldığı geniş banker kredileri de eklenmelidir.] Bu krediler 1965 yılı için bir milyar dolar olarak hesaplanmaktaydı. (13). 1966, 1967 ve 1968'de bu rakam, aynı yıllık düzeyde kalmıştır. Bu rakamlar göstermektedir ki Amerikan şirketleri Avrupa sermaye piyasasından son dört yılda toplam 7,5 milyar dolardan fazla para çekmişlerdir. Batı Avrupa sermaye piyasasının bu emilişinin uzun vadeli faiz hadlerinin yükselme, sanayi kâr oranlarının düşme, sermaye piyasasında darlık ve üretken yatırımların azalma eğilimlerini kuvvetlendirdiğini ve bunun böylece birçok Batı Avrupa ülkesinde günümüzde mevcut durgunluklarla bağlantılı olduğunu burada ayrı ayrı incelemeyeceğiz. Ameriakn merkez bankasının ABD ödemeler bilançosundaki açığı kapatmak için son yıllarda aldığı başka tedbirler de Batı Avrupa konjonktüründe benzer etkilerde bulunmuştur (14).

ABD-Ingiltere ile (gittikçe daha çok AET tarafından desteklenen) Fransa arasındaki uluslararası para sistemiyle ilgili çatışma, görüldüğü gibi salt akademik olmayıp, gerek uluslararası, gerekse Batı Avrupa konjonktürünün gelişmesine artan etkilerde bulunmaktadır. Dünya Bankası başkanının 1968 oturumunda kesin bir şekilde dile getirdiği gibi uzmanların, uluslararası biçimde birbirine bağlı olan uluslararası ödeme olanakları kıtlığı ve sermaye darlığının dünya ticaretinin büyüme oranlarında ani bir düşme oluşturup, uluslararası yüksek konjonktürün sonunu doğuracağı korkusu hiç de sebepsiz değildir. Uluslararası para

sistemindeki artan dengesizlik, sermaye ve kredi ihtiyaçları çoğu kez birçok ulusal para ve kredi piyasasının hacmini aşan ve bu yüzden büyük sermayeleri sürekli olarak bir ülkeden diğerine transfer eden «çok uluslu şirketlerin» varlığıyla sıkı sıkıya ilişkilidir (15). Batı Avrupa büyük sermayesinin uzak görüşlü çevreleri, bu konuda, ABD sermayesi ile ortak çıkarlarının olduğunu ve bu çıkarların uluslararası ödeme araçlarının giderek çoğaltılması ve uluslararası bir «merkez bankası parası» nın yaratılması yönünde olduğunu çok iyi bilmektedir. Bu, dolar ve sterlin'in durumundan bağımsız olarak uluslararası likidite durumunun düzeltilmesini sağlayabilecektir.

Robert Triffin'in «merkez bankalarının merkez bankasını» kurma ve bunun «dünya hesap parası» rolünü oynayacak, ama özel ekonomi içinde kullanılmayacak olan «merkez bankası banknot» nu dolaşıma sürmesi teklifi de aynı yöndedir (16). Bu teklifler son tahlilde yalnızca üretimin ve uluslararası haberleşmenin objektif sosyalizasyonunun uluslararası düzeyde artık altından bağımsız bir «dünya parasını» gerektirecek kadar ilerlemiş olduğu gerçeğin birer ifadesidirler. Ama «örgütlenmiş» modern kapitalizmin bu tip bir «dünya parası» yaratmak için rekabet koşullarını uluslararası düzeyde kapitalist sistemin genel dayanışması uğruna arka plâna atmayı başarıp başaramayacağı şimdilik bir sorudur.

ABD ve İngiltere muhakkak ki bu çözümden en çok faydalanacak olanlardır. Ama, bu çözüm uluslararası modern kapitalist sistemin tümü içinde konjonktür yükseltici etkide bulunacağından, en azından bütün sanayileşmiş kapitalist güçler bundan faydalanacaktır. Ama, böyle bir «dünya parası», «dünya enflas-

yonu» sorununu şüphesiz çözmeyecek, ileri bir tarihe erteleyecek ve uzun vadede bu sorunun patlayacağını daha da büyütecektir. Ama, 21. yüzyıla kapağı atıp atamayacağı hakkında daha kimsenin kesinlikle bir şey söyleyemediği bir toplum sistemi, en önemli ana sorunuyla ilgili uzun vadeli plânlar yapma lüksünü şüphesiz sağlayamaz. Bu sistem de tıpkı Fransız Devriminin soyluları gibi «benden sonra tufan» demek zorunda kalacaktır. Ve bu paralellik, daha bir çok konuda geçerlidir.

1) De Gaulle'ün «Amerikan Hegemonyasına karşı savaşta», her durumu nasıl sistematik olarak değerlendirmeye çalıştığını Kanada seyahati ve orada halkın Fransız kesimi karşısında yaptığı konuşma çok iyi göstermiştir. Ama diyalektik etkileşim ve bağlantılar kavramlarından ne kadar yoksun olduğunu da, Fransız kökenli Kanadalıların ayrılıkçılığını tahrik eden tutumu göstermiştir. Çünkü Kanada Konfederasyonunu zayıflatacak olan böyle bir ayrılık, Amerikan egemenliğini, Kanada'nın hem İngiliz hem de Fransız kesimlerinde objektif olarak arttıracaktır.

[Amerikan sermaye ihracı bu ülkenin ödemeler dengesindeki açığın nedeni mi yoksa sonucu mu? De Gaulle'cü rejimin savunucularının yapmış olduğu gibi soruyu bu şekilde koymak, çok uluslu şirketler çağında uluslararası sermaye hareketlerini çekip çeviren mekanizmayı yanlış anlamaya kendini mahkûm etmektir. Gerçekten Amerikan enflasyonu dursa ve ödemeler dengesindeki açık ortadan kalksaydı, sermaye ihracı muhtemelen teşvik edilmiş olurdu. Büyük Britanya İmparatorluğu bütün bir yüzyıl boyunca — Waterloo savaşından Saraybosna'da atılan kurşuna kadar — ödemeler dengesinde fazlaya sahipti, ama bu, onun dış ülkelere 4 milyar sterlinlik altın yatırmasını engellemedi (Michael Barratt Brown, After İmperialism, Londra 1963 s. 75). İşte bu ödemeler dengesi fazlası İngiliz sermayesine bu yatırımları enflasyonsuz finanse etme olanağını verdi].

2) Burada şuna da dikkat etmek gerekir: Amerika'nın net sermaye ihracı, 1968'de 5 milyar dolar iken, sermaye gelirlerinin ülkeye akışı 1968'de 4,8 milyar dolar olmuştur. Tıpkı Birinci Dünya Savaşı öncesinde İngiliz büyük sermayesinin bütün ihtişamıyle yaptığı gibi, bugün de ABD sermayesi geniş sermaye ihracını gerçekte yalnızca, önceden dış ülkelere yatırılmış sermayelerin faizleriyle finanse etme lüksünü tutmaktadır. Avrupa'ya olan sermaye ihracı düşerse, bu ABD'nin Avrupa'ya yatırdığından daha fazla sermayeyi oradan çekmesini doğurur. Bu ise, sömürünün olumsuz yanlarının keskinleşmesi, olumlu yanlarının ise kaybolması anlamına gelir. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları öncesinde, Hindistan'da ve günümüzde de Lâtin Amerika'da emperyalizme karşı çıkanların baş dayanakları da, işte bu global sermaye akımıydı (capital drain).

3) Bkz. Jacques Rueff, «De L'age de L'Inflation», Paris 1967.

4) Bu, bir ölçüde Fransa'nın dolara karşı bilinçli bir hareketini göstermektedir. **Banque de France**'ın toplam brüt rezervlerinin altın kısmı 1958'de % 71,43 iken 1967'de (Mart sonu) % 91,85'e çıkmıştır. Aynı tarihte, diğer AET merkez bankalarındaki toplam brüt rezervlerdeki altın payı ortalama % 78,11 idi. Ama, brüt rezervlerdeki altın payının 1958-1967 arasında Batı Almanya merkez bankasında % 46,04'den % 64'e ve İtalyan merkez bankasında % 50,7'den % 68'e çıktığı düşünülürse bunun sorumlusunun yalnızca Fransa'nın bilinçli politikası olmadığı görülür. Ayrıca, Amerikan para rezervlerindeki düşüşün kaçınılmaz objektif sonuçlarını da göz önünde tutmak gerekir. Bu durum, doların devalüasyonunun objektif risklerini attırmakta ve Batı Avrupa merkez bankalarını bu artan riski toplam rezervlerindeki altın miktarını büyüterek kapatmaya zorlamaktadır. Doların devalüasyonunun bu artan riskleri, hızla bir altına hücum eğilimi yaratmaktadır. Bu ise, ilk kez 1966'da o yıl üretilen 1,44 milyar dolarlık altının hiç bir parçasının merkez bankalarının eline geçmemesine, aksine kapitalist dünyanın merkez bankalarının toplam altın rezervlerinin 95 milyon dolar eksilmesine yol açmıştır. Dünya merkez bankalarının altın rezervlerindeki düşüş, 1967 ve 1968'de de devam etmiştir. Ruef-de Gaulle'ün altın fiyatlarının artırılması kampanyası, altına hücumu şüphesiz hızlandırmaktadır.

5) Kapitalist dünyanın altın üretiminin % 74'ünü elinde tutan Güney Afrika'nın Madenciler Odası başkanı R.S. Cooke 28 Haziran 1967'de altın fiyatları yükseltilmezse, üretim harcamaları her yıl sürekli arttığından, Güney Afrika altın madenleri üretiminin birkaç yılda bugünkü seviyesinin altıda birine düşeceğini açıkladı.

6) «L'Echo de la Bourse» Brüksel, 25 Kasım 1967. Doların böyle yalnızca kâğıt paraya dönüşmesinin, para olmayan altına olan gerçek talebi nasıl etkileyeceğini tahmin etmek zordur. Sanayinin ve mücevher ticaretinin yıllık talebi yarım milyar dolar civarında, yani yıllık altın üretiminin üçte biri kadardır. ABD dışındaki dolar talebi 30 milyar dolar kadardır ve bunun

yarısı özel mülkiyetin elindedir. Dünyadaki özel ellerdeki toplam altın miktarı ise 20 yılda 1 milyar dolar, yani yıllık altın üretiminden daha fazla artmaktadır. Demek ki, altın sürekli olarak merkez bankalarından özel iddihara akmaktadır. 1965-1968 arasında kapitalist dünyanın merkez bankalarının toplam altın rezervleri, 3,2 milyar azalmıştır. Böylece aynı sürede özel ellerde toplanan altın miktarı 7,5 milyar doları bulmuştur.

[Bunun önemli bir kısmı Amerikan kapitalistleri tarafından, Amerika'da özel altın alım satımı yasak olduğundan yabancı aracılar sayesinde geri satın alınmıştır. 1968 Martında altın için iki ayrı fiyatın yürürlüğe konulmasından sonra — merkez bankaları için bir fiyat, serbest pazar için başka bir fiyat olmak üzere — o günkü altın üretiminin büyük bir kısmı dünya para sisteminden uzak tutuldu. Ancak 1969 Ekiminde Amerikan malî otoriteleri, Güney Afrika'nın Batı merkez bankalarına yeniden satışa başlamasını uygun gördüler.]

7) Altın para dogmasına karşı iyi bir karşı çıkış için Bertand Wogaro'nun eski «La Monnaie et les systémes monétaires», Paris 1948 kitabına ve Robert Mossé'nin yeni çıkan «Les Problémes monétaires internationaux», Paris 1967, kitabına bakılabilir.

8) ABD'de toplam net özel borçlanmalar: 1945'de 140 milyar dolarken, 1963'de 753 milyar dolara çıkmıştır. Bu borçlar 1945'de özel sektörün gayri safi hasılasının % 78'ini oluşturmaktayken, bu oran 1963'de % 143 oldu. (Bkz. Harry Magdoff'un «The Socialist Register 1965»deki yazısı, Londra 1965). Özel net borçlanmalar 1956'da 965 milyar dolarken, brüt borçlanmaları 1000 milyar doları geçmişti.

9a) «Devlet bütçesinde ortodoksluk deneyi» Eisenhower devrinde bir yarı tıkanıklık doğurdu: Sabit fiyatlarla tüketici başına düşen harcama 1955'de 1723 dolarken, 1961'de 1,847 dolara çıktı. Yani yıllık: 1,2 artış gösterdi. 1957-58'de bir buhran oldu, arkasından da 1960-61'de. İki buhran arasındaki devre farkı, böylece üç yıla inmişti. 1957-58 buhranının ilk dokuz ayında sanayi üretimi % 13,1 (1929-30 dünya ekonomi buhranının ilk dokuz ayında % 15,9), dayanıklı tüketim malları için sipa-

riş toplamı ise % 20,1 (1929'da % 26,5) düşmüştü. Derhal yapılan enflasyoner para emisyonu — ve zaten çok olan devlet ve askerî harcamalar — ABD'yi yeniden 1929 durumuna düşmekten kurtardı. (Bkz. «Economic Report of the President, kogether with the Annual Report of the Council of Economic Advisers» Ocak 1962, Washington; Geoffrey Moore «Measuring Recession», Journal of the American Statistical Society», dergisinde Haziran 1956).

9b) Kendini Marksist sayan Victor Parlo bazen bunu unutuyormuş gibi görünmekte (Bkz. «La crise du systéme monétaire capitaliste», La Nouvelle Revue Internationale, no. 1: ve 11, 1968).

9) Fiyat, değerin parayla ifadesi ve altın da fiyatların standardı olduğuna göre «altın fiyatı» yalnızca altınla ifade edilebilir ve bu yüzden de anlamsız bir deyimdir. «Altının bir onsu 35 dolar değerindedir» formülü altının fiyatını ifade etmez, ancak bir kâğıt paranın, doların resmî değerini dile getirir. «Altın fiyatının iki katına çıkarmak», kâğıt paranın resmi değerini yarısına indirmek demektir. Zaten onun alım gücü 1934'den bu yana yarısından çok düşmüştür. Ama bu süreç bize bir ons altının değeri ile yüz kilo buğdayın, ya da bir ton çeliğin değeri arasındaki son 35 yıldaki ilişki hakkında hiçbir şey söylemez. Oysa bu ilişki bize emek saatiyle altının dolar üzerinden paritelerinde az, ya da fazla değerlendirildiğini söyleyebilen tek ilişkidir.

10) Mayıs 1968 olayları ve Kasım ayındaki mali kriz, Fransız ekonomisinin ne kadar yara almaya müsait olduğunu bir kez daha ispatlamıştır. Frank bir kaç gün içinde rezervlerinin dörtte birini kaybetmiş ve her iki seferde de yalnızca büyük emperyalist merkez bankalarının (özellikle ABD'nin!) dayanışmasıyla kurtulabilmiştir! Daha sonra da devalüasyon kaçınılmaz olarak tecelli etmiştir.

11) «Euro-dolar» (1965'de 10 milyar ve 1968 sonunda 25 milyar dolara yakın) Batı ve Doğu Avrupa'da merkez bankalarının ve özel sanayi ve kişilerin elinde bulunan dolarlardır. Özel şirketler bunları özel Avrupa bankalarında hesaplarına yatırırlar.

Bu bankalar da bu dolarları ya başka merkez bankalarına, ya Amerikan bankalarına, ya da şirketlerine borç verirler. Teknik bir söyleyişle Euro-dolar sisteminin ikili bir kökeni vardı. ABD'deki bankalardaki dolar mevduatlarına göre Euro-dolarlar daha yüksek faiz sağlamaktadırlar. Sonra, ABD bankalarının kendi imkânları bittiğinde, ek dolar kredileri alma imkânı olmaktadır. Böylece «Euro-dolar» sistemi gerçek bir uluslararası para pazarı yaratmış, ama aynı zamanda uluslararası kredi enflasyonunu körüklerken uluslararası para sisteminin karasızlığını ilerletmiştir. Bu durum, Batı Avrupa sermayesinde elde bulunan belli bir fazlanın, Amerikan banka sistemine kısa vadeyle borç verilmesi, ama bunun bu sistem tarafından uzun vadeli kârlar için kullanılması demektir. Bununla ilgili olarak: Bkz. Paul Einzig, «The Euro-Dollar-System» Londra 1967, ve **Bank for International Settlements**'in 38. yıl raporu, Basel 1968.) [Merkezi Londra'da olan Euro-dolar pazarının yaratılışı, oradaki bankalara sterlinin düşmesine rağmen uluslararası finansmancı rollerini oynamaya devam imkânını vermektedir. Geçmişte, dünya ticaretinin yarısından fazlası sterlinle finanse edilirdi: bugün bu oran üçte birin de altına düşmüştür. Euro-dolarları borç verenlerle alanlar arasında aracılık yaparak Londra'lı bankerler uluslararası para pazarının merkezinde bir yer tutmaya devam etmektedirler. Euro-dolar sistemi, Amerikan bankalarını da ülke dışında şubeler açma konusunda yüreklendirmiştir. Ülke dışındaki şube sayısı 1953'de 105 iken, 1966 Haziranında bu sayı 277'yi bulmuştur.]

12a) R. Mossé, A.g.e., s. 147.

12b) Euro, tahvillerin piyasaya çıkarılışı 1969'da düşme gösterdi. Toplam miktar 1968'de 3,3 milyar dolardan 1969'un ilk sekiz ayında 1,7 milyar dolara inmiştir. Bu düşüşün nedeni, 1969'un ilk yarısının sonlarına doğru özel ABD şirketlerinin tahvil çıkarışında büyük bir azalmanın oluşudur. Aynı zamanda Alman markı üzerinden çıkarılan tahviller, dolar üzerinden çıkarılanları aştı. Mark'ın genellikle beklenen revalüasyonunun açık bir yansımasıydı bu.

13) «La Libre Belgique» 19/20 Mart 1966. Avrupa emisyonlarıyla ilgili olarak bkz. «Le Monde» 20/21 Mart 1966; Servan-Schreiber (a.g.e. s. 32) Avrupa'daki Amerikan şirketleri ta-

rafından 1965 yılında ele geçirilen sermayeyi, 2 milyardan fazla olarak tahmin etmektedir.

14) Merkez bankalarının kredi daraltma politikası ile günümüzdeki durgunluk arasındaki ilişki üzerine daha fazla bilgi «The Economist» dergisinin 26 Kasım 1966 sayısında verilmiştir. Sermaye piyasasında genel bir daralmayla Batı Avrupa para piyasasında yüksek faiz hadleriyle belirlenmiş ve günümüzde «Euro-Dollar» ve «Euro-döviz»lerin doğurduğu artan bir likiditenin nasıl el ele gidebileceğini, buhranlar teorisi açıklamaktadır. (Bkz. «L'Echo de la Bourse», Brüksel 28 Haziran 1967).

15) Bununla ilgili olarak bkz. Michael Barratt-Brown: «Labour and Sterling» - The Institute of Workers Control, Pamphlet series no. 3, 1968 Nottingham.

16) Robert Triffin, «The World Money Maze», New York 1966.

AET'DEKİ ULUSLARÜSTÜ KURUMLARIN GELECEĞİ

AET'deki uluslararüstü kurumların geleceğinin son tahlilde; İngiltere, ya da öteki EFTA ülkeleri girsin girmesin, AET'deki uluslararası sermaye birleşmesinin çapı ile belirleneceğini gördük. Gene gördük ki, bu «uluslarüstü» makamların pekişmesinde -AET'nin gelişmesinde de olduğu gibi- sözkonusu olan düz bir süreç olmayıp, çelişmelerle dolu diyalektrik bir süreçtir. Bu süreçte uluslararası sermaye birleşmesinden yana olan çıkar gruplarıyla, buna karşı olanlar arasındaki gerçek savaş bu makamların geleceğini belirleyecektir. Ayrıca gene gösterdik ki, ulusal devletler, hattâ bazen kendi büyük kapitalist patronlarının dolaysız çıkarlarına karşı bile olsa kendi hak ve egemenliklerini kıskanç bir şekilde korumaktadırlar. Ancak, uzun bir çekişme ve bu ulusal devletlerin bünyesinde önemli ekonomik değişikliklerin oluşması sonucunda bunlar «uluslarüstü» makamlar lehine bazı önemli egemenlik haklarından vazgeçmeye zorlanır. Ve ister istemez buna razı olurlar.

Şimdi bu sorunu daha yakından incelemek, yani yeni bir Batı Avrupa devlet kuruluşuna yol açacak somut durum ve koşulları etraflıca ortaya koymak istiyoruz. Bunda çıkış noktası, önceden de defalarca belirtilen, devletin öncelikle büyük, sermayenin

çıkarına çalışan ekonomik bir işlev yerine getirme zorunda olduğu gerçeğidir. Bu yüzden de, ilk olarak bu işlevin gerçekleştirilmesindeki araçları geniş olarak incelemek gerekir.

İktisadi gelişmenin yayılıcı bir karakterde (1) bir «uzun dalga»sının içinde bulunduğumuz sürece, burjuva devletinin ana ekonomik görevi, klâsik şekilde para ve kredi yaratmayı ve alt yapının geliştirilmesini güven altına alarak yayılmayı desteklemektedir. Buna Batı Avrupa'da her ulusal kapitalist ekonominin özel yapısal isteklerine göre sanayide belli ölçüde dolaysız bir insiyatif de dahildir. Bütün ekonominin plânlanmasının -yani en önemli endüstri ve ekonomi dallarındaki yatırım plânlanmasının, üretim ve pazar tekniklerinin belli bir koordinasyonunun- genel bir desteklenişi de, yayılmaya yararlı olur. Kârlar garanti edilerek alınan ihracat arttırıcı tedbirler de benzer bir rol oynar. Bu tedbirlerin hepsi aritmetik bir toplamayla ulusal plândan AET düzeyine gelişletilebilir (2). Böyle bir konjonktürde daha fazlası da gerekli değildir, yani büyük sermaye için hayati önem taşıyan bir sorun yoktur ortada.

[Uzun yayılmacı dönemin sonuna yaklaştığı inancını destekleyen tezleri burada tahlil etmeye gerek yoktur. Bu konuda birkaç ilginç tez geliştirilmiştir. Özellikle Fransız Janossy, usta işçilerin yetiştirilmesindeki artan gecikmelere bu inancı dayandırmaya çalışırken, Michael Kidron, silâh harcamalarındaki nisbi düşüşe, ya da en azından tam istihdamı korumakta silâhlanmanın azalan kapasitesine bakmaktadır. Bu faktörler belli ölçüde bir öneme sahip olabilirler (2b). Ama bunlar neokapitalizm içinde bulunup da yayılmayı yavaşlatan faktörlerden sonra gelmelidirler. Bu bi-

rinci derecede önemli faktörler ise artan fazla kapasitenin sonucu, yatırım oranındaki düşüş, ortalama kâr haddindeki düşüş ve uzun vadede üretim potansiyeli ile etken talep arasındaki büyüyen açığı durmadan yaygınlaşan bir kredi enflasyonu ile kapatma olanaksızlığıdır.]

Ama yayılıcı karakterdeki «uzun dalga», tıkanıklarla dolu bir «uzun dalga»ya dönüşür, yıllık ortalama büyüme hızları düşer. AET'deki kısmi durgunluklar artar ve somut bir genel buhran tehlikesi ortaya çıkarsa, o zaman büyük sermaye, burjuva devletinden çok değişik isteklerde bulunacaktır. O zaman karşıdevresel (anticycle) buhran önleyici tedbirler ön plâna çıkacaktır. O zaman, Neo-Keynes'ciliğin horozu ötmeye başlayacaktır. Sorun; etken talebi artırmak, uygun vergi, finans ve para politikalarıyla ekonomiyi canlandırmayı sağlamak ve büyüme hızlarını yükseltmek olacaktır.

Burada derhal başlıca iki faktör ön plâna çıkar. Önce şu açıktır ki, AET bölgesinde ekonomik entegrasyon belli bir düzeyi aştıktan ve sermaye birleşmesi belli bir ölçüye ulaştıktan sonra, buhran önleyici etkin bir politika artık ulusal çerçeve içinde yürütülemez. «Avrupalı» Şirketler'e kâr düzeylerini korumayı, istihdamı düşünmemeyi ve üretimlerinin büyük bir kısmının elden çıkarmayı sürdürmelerini sağlayacak gerekli satın alma gücü ve para hacmi, artık ulusal devletin çerçevesi içinde gerçekleştirilemez. Bunlar -genişlesin genişlemesin- bütün AET çerçevesi içinde alınacak tedbirleri gerektirir.

Modern kapitalizmde her burjuva hükümet, bir durgunluk başlar başlamaz, ya da bir buhran tehdidi

olduğunda, derhal buhran giderici ya da durgunluğu durdurucu tedbirler almak zorundadır. Ekonomik durum ne kadar kötüleşirse, devlet ve hükümet insiyatifi ekonomik alanda o kadar önem kazanır. Eğer ulusal politik yapılara dokunulmaz ve bunlar değiştirilmezse, her devlette ve ulusal hükümette öncelikle kendi ekonomisini kurtarma eğilimi başgösterir. Bu yüzden de, durgunluğa karşı ulusal tedbirlerin, uluslararası koordinasyonu zor gerçekleşir, çünkü bunlar ekonomik milliyetçiliğin damgalarını taşımaktadır. Ve ulusal ekonomik milliyetçiliğin salt pasif bir yasaklanışı, aynı zamanda olumlu buhran giderici ve durgunluğa karşı siyasetlerle tamamlanmazsa, buhran hızlandırıcı bir karakter kazanır.

AET'de ekonominin plânlanmasının adım adım genelleştirilmesi de aynı yönde etki yapmaktadır. Ama ulusal düzeyde gittikçe gelişen bir ekonomik plânlama (devlet kesiminde gerçek plânlamanın bazı çekirdekleriyle) ile AET düzeyinde gittikçe gelişen ekonomik entegrasyon ve sermaye birleşmesi arasında (3) açık bir çelişme vardır. Bu çelişme, süreç içinde ancak iki sonuca götürebilir: Ya Avrupa ekonomik entegrasyonu geri dönüp adım adım ekonomik milliyetçiliğe (buhran dönemlerinde de koruyucu gümrükler sistemine) dönüşecek, ya da modern kapitalizmde bulunan (4) ekonomik plânlama eğilimi ulusal plândan AET düzeyine geçecek ve bu yalnızca aritmetik bir toplama şeklinde değil, yapıyı belirleyici şekilde olacaktır.

Bütün bu nedenlerden «Arupalı» şirketler, AET'deki ağır ekonmik buhran tehlikesini içinde taşıyan, keskinleşen genel durgunluk dönemleridir, AET düzeyinde buhran önleyici, durgunluğa karşı bir poli-

tika talep etmek zorunda kalacaklar; ekonomik siyasetin bu belirleyici sektöründeki karar alma yetkisini ulusal hükümetlerin elinden alıp, «uluslarüstü» AET makamlarına vermek eğilimini taşıyacaklardır.

[Fiat şirketinin başkanı Gianni Angelli bir İtalyan parlemento komisyonuna şunu anlattı: «Otomobil sanayine iktisadi plânlamayı sokmak istiyorsak, uluslarüstü bir düzeyde hareket etmeliyiz.»]

Ana faktörlerden biri bu. Öteki ise dolaysız olarak konjonktürel ve durgunluk karşıtı politikaların belli araçlarında bulunmaktadır. Bu araçlar; vergi, finans ve para politikalarından ibarettir. Buna göre etkili bir konjonktür politikası; effektif bir vergi, finans ve para politikası yönetimi gerektirir. Aynı zamanda gelişen Avrupa ekonomik entergrasyonu de AET üye ülkelerinde vergi, finans ve para eşitlenmesine, yani ortak vergi ve bütçe sistemleri ve ortak bir para yaratılmasına doğru bir eğilimi oluşturmaktadır. Eğer bunlar gerçekleşirse, o zaman AET'de ulusal düzeyde etkili bir konjonktür politikası tamamen imkansız olur, yalnızca «uluslarüstü» makamlarca yürütülecek bütün AET düzeyinde bir konjonktür politikası olanağı kalır.

Ortak bir Avrupa parası ve ortak bir Avrupa sermaye piyasası oluşturma çabaları, bugün birçok yerde göze çarpmakta. Gerek özel, gerekse resmi makamların bu konudaki birçok açıklaması burada sayılabilir. 1966 sonunda AET Bankalar Birliği yalnızca bir Avrupa finans piyasası istemekle kalmayıp, bundan başka öncelikle yukarıda anlatıldığı üzere Amerikan şirketlerinin borçlanma işlemiyle gelişen böyle bir kuruluşa yönelik spontane eğilimi de dile getiren bir bildiri yayınladı (5). Şunu da belirtelim ki, bu pi-

yasanın spontane oluşması büyük bankalar tarafından gerçekleştirilen uluslararası bir sendikanın ortaya çıkmasıyla yakından ilintilidir, yani bu gelişme uluslararası sermaye birleşmesinin belirli, erişilmiş bir düzeyine eştir ve bu birleşmenin bir üst düzeyini haber vermektedir.

Bir grup AET uzmanı, bundan birkaç hafta sonra başkanları Claudio Segré'nin adıyla anılan bir rapor hazırladılar. Bunda Batı Avrupa sermaye piyasasının oluşturulmasının şartları incelenmekte ve herşeye rağmen böyle bir piyasanın kurulmasının zorunluluğuna dikkat çekilmektedir (6a). Muhakkak ki, Segré raporu ulusal ekonomi politikalarının hedeflerinin, Avrupa sermaye piyasasının kurulması ile çelişmediğini vurgulayarak ulusal hükümetlerin gözünü boyamayı amaçlıyordu. Önemli olan diyordu rapor, daha sıkı bir işbirliğinin ve ulusal kredi politikaları araçlarının yeniden bir düzenlenmesinin gerçekleştirilmesidir. Ama yelin hangi yöne üfürdüğü açıktır.

[İki yıl sonra AET Komisyonu'nun asbaşkanı Raymond Barre, sorunu daha da açıklıkla ortaka koydu: «Sermayenin Ortak Pazar'ı, malların Ortak Pazar'ından geride kalmaktadır, çünkü Roma antlaşması bu noktada açık değildir ve üye devletler sermaye hareketliliğinin ulusal amaçlara ulaşılmasından taviz verilmesinden çekinmektedirler.» (6b)]

Nisan 1968 sonunda kamu kesiminin devlet üstü organı olarak Avrupalı şirketlerin kurulmasını hızlandıracak ve Avrupa'nın teknolojik alanda ABD'den geriliğini kapatacak bir Avrupa Yatırım Örgütü'nün kurulması teklif edildi.

Kasım 1968 sonunda Strazburg'daki Avrupa Par-

lamentosu, AET'de ortak bir sermaye piyasasının gerçekleştirilmesini üye devletlerin vergi, finans ve para politikalarının koordinasyonununu ve bütün üye devletlerde ödeme aracı olarak geçecek paraların (1ve 5 «Eurofranc»lık paralar) basılmasıyla, ortak bir Avrupa parasına doğru ilk adımın atılmasını karar altına aldı. Burada, o zamanki AET Komisyonunun üyesi Marjolin'in, Fransa'nın baskısıyla Strasburg parlamentosu üyelerinin federalist isteklerini bulandırma denemesi de ilginçtir; Gerçek bir para birliğinin şartı olan AET içinde tamamen serbest sermaye dolaşımı, üye ülkelerin ulusal bir para politikası yürütmelerini olanaksız hale getirecektir. Bundan kimsenin kuşkusu olmasın!.. (7).

Bu konuda fikir beyan eden yalnızca iki kişiden söz edeceğiz burada: De Gaulle'ün ve Pompidou'nun Maliye Bakanı (ve Fransız büyük burjuvazisinin baş sözcüsü) Valéry Giscard d'Estaing, Fransa'nın New York Ticaret Ateşeliğinde yaptığı bir konuşmada, serbest bir Avrupa sermaye piyasasının ve bir Avrupa parasının gerçekleştirilmesi isteğini belirtti (8). Belçika'nın ikinci büyük bankası **Banque de Bruxell'in** yönetim kurulu başkanı Louis Camu de AET içindeki ekonomik entegrasyonla para ve kredi konularındaki ulusal egoistlik arasındaki çelişmenin önemini belirtti. Ona göre bu çelişmeye kendiliğinden bir çözüm getirenler (yabancı paralarda ve muhasebe para birimleriyle hisse senedi ve tahvilat çıkarmak yoluyla) sonunda kamu otoritelerini Avrupa sermaye piyasasını kurma insiyatifini ele almaya zorlayacaklardır (9a).

Sıralamayı daha fazla sürdürmeye gerek yok. Büyük finans tarafından getirilen, büyük sermaye tarafından desteklenen ve politika alanında çeşitli akım-

lar tarafından savunulan kuvvetli bir eğilimin sözkonusu olduğu açıktır. [Dahası, hem durgunluğa karşı daha etkin bir siyasete duyulan ihtiyaç, hem de ortak bir sermaye pazarının zorunlulukları, kapitalist Avrupa'nın ekonomik ve herşeyden önce politik entegrasyonunda bir artışı gerekli kılmaktadır.

Daha AET kurulmadan önce yayımlanan bir incelemesinde Profesör Scitovsky, Avrupa'da sermayenin serbest ve etkin dolaşımı için gerekli şartlara işaret etmişti. Bunlardan biri, 1968-69 para karışıklıklarının da doğruladığı üzere, garantili ve istikrarlı bir değişim oranıydı. (Fransız frangının devalüasyonu ve Alman markının paritesinin iki hafta dalgalanması, bütün üye ülkeler arasında sabit pariteler gerektiren vergi ve destekleme fonlarına dayanan AET ortak tarım siyasetini temelinden sarsmıştır).

Bunun yanında uluslararası sermaye birleşmesinin istenmeyen toplumsal sonuçları, komşu ülkelerin sermayeleri artarken kendi sermayesi azalan ülkelerin burjuvazilerince uzun vadede üstlenilemez. Onun için ortak sermaye pazarı kavramının içinde «toplumsal maliyetleri» bütün Topluluğa yaymak gereği saklıdır. Bu da etkin bir uluslarüstü hükümet olmadan başarılamaz. Avrupa neo-kapitalizminin bugünkü durumuna göre, ortak bir sermaye pazarı ve bir Avrupa parası durğunluğa karşı bir siyaseti ve Avrupa çapında kamu hizmetlerini ve bir Avrupa istihdam siyasetini içermektedir (9b). Aynı zamanda böyle bir istihdam siyasetini yürütürken (kapitalist ekonomiyi Avrupa çapında rasyonelleştirme maliyetinin uluslararası sosyalizasyonu), Avrupa teknolojisini de ilerletecek bir Avrupa Yatırım Şirketi'nin kurulması için zaten bir talep vardır (9c). IRC'nin yöneticisi Charles Villiers,

Batı Alman Sanayi Sergisinin 18 Kasım 1969 tarihinde Batı Berlin'deki açılışında konuşarak dünya çapında rekabet edebilecek kadar büyük İngiliz-Avrupa sanayi girişimlerinin yaratılması için çağrıda bulunmuştur. Grierson ve Brooke Bilimsel Grişimler Şirketi adıyla bir ortakık kurarak, orta büyüklükte Avrupa firmalarının dünya pazarına girebilmeleri için mali yardım teklif etmişlerdir. İngiliz GEC tröstü yanında, İtalyan Agnelli grubu, Bosche (Batı Alman grubu), Belçika'nın Société Générale, CETIG (Fransız grubu) ve İngiltere'nin Warburg ve Rotschild bankacılık şirketlerinin bu ortaklıkta hisseleri bulunmaktadır (9d)]

Bu çözümlemeden çıkan sonuç bellidir: Batı Avrupa'da genel bir durgunluk anında AET'de gerçeğin saati çalacak, ancak o zaman Ortak Pazar'ın belirleyici sınavı yaşanacaktır.

Birinci almaşık: Uluslararası birleşmiş büyük sermayenin baskısı ulusal hükümetleri vergi, finans ve para politikalarından bazı önemli fedakârlıklar yapmaya zorlayabilecektir (10). Bu durumda, uluslarüstü makamlar tarafından yürütülen AET düzeyinde başarılı bir konjonktür politikası (11) geçici olarak gerçekleşebilecek ve AET'nin tam bir pekişmesinden söz edilebilecek. Özel kapitalist entegrasyonunun ve devlet kurumları entegrasyonunun çözülmesi artık mümkün olmayacak. Tıpkı Alman İmparatorluğunun kuruluşundan sonra küçük Alman devletlerine dönüşün artık geride kalmış olması gibi, AET'den de tekrar ulusal devletlere geri dönüş artık olamayacak.

İkinci almaşık: Ulusal devletlerin vergi, finans ve para politikalarından halâ çıkarları olan kapitalist grupların direnişi etkisiz hale getirilemeyecek. Bu

durumda AET düzeyinde koordine edilmiş bir konjonktür politikası olanaksızdır. Ağır bir durgunluk, zorunlu olarak durgunluğa karşı ulusal politikalara geri dönüşü getirecek, bu da zorunlu olarak koruyucu sistemleri yeniden canlandıracaktır. Bu durumda AET'nin pekişmesinden söz edilemez, aksine Ortak Pazar'daki bölücü eğilimlerin hızlanması, zayıf «Avrupalı şirketlerin» ulusal egoizme kurban olmaları ve bunlardan yalnızca en güçlülerinin geri kalması söz konusudur. Bu geri kalanlarsa artık yeni bir ekonomik gerçeğin tohumları değil, ulusal gerçeğin içinde kalmış tek tek yabancılaşmış birimlerin temsilcisi olacaktır. Bunlar artık ABD şirketlerinkine benzer bir rol oynayacak ve onların yanında -ya da onlarla birlikte- uzun süreli rekabet savaşında «ulusal» şirketleri ele geçireceklerdir.

Burada söz konusu olan, kapitalist dünya ekonomisinin ve ABD-Batı Avrupa rekabetinin gelişim eğilimlerinin genel teorik çözümlenmesinden çıkan bir ön tahmindir. Ama bu çözümleme belli bazı somut verilere de dayandırılabilir. Şimdiye kadar birçok AET ülkesinde durgunluklar yaşadık. Çıkar gruplarının ve hükümetlerin reaksiyonları az ya da çok doğru olarak konulabilir. Bunlar kaba hatlarla yukarıda anlatılan almaşığa uymaktadır. Bunlar en azından, uluslararası sermaye birleşmesi ve uluslarüstü kurumlara egemenlik aktarılması süreçleri fazla ilerlemediği sürece, Batı Avrupa ekonomik entegrasyonunun geriye dönüşünün olanaksızlığından ciddi olarak söz edilemeyeceğini onaylamaktadır.

Fransız buzdolabı sanayi için AET'nin kurulması önemli bir deneydi. Yapımcı sayısı 1958'de 45 iken, bu sayı 1966'da 6'ya düştü. Bunun üçü zaten yaban-

cıydı. Litre başına kapasite fiatları yarı yarıya inmişti. Bu zayiatlı süreç, belli bir kısmı durgunluk ile birlikte gerçekleşiyordu: Fransa'da buzdolabı üretimi 1961'de 978,000'den, 1962'de 834,000'e düşmüş, 1963'de ise 935,000'e çıkmıştı. Ancak 1964'de 1961'in üretim miktarı aşılmış ve 1 milyon 60 bine çıkılmıştı.

Fransız buzdolabı sanayinin başını derde sokan, öncelikle İtalyan rekabetiydi. Fransız üretimi tıkanır, hattâ geri giderken, İtalyan üretimi önemli bir yayılma yaşıyordu; 1957'de 336,000'den 1960'da 977,000'e, 1961'de 1 milyon 530 bine, 1962'de 1 milyon 770 bina, 1963'de 2 milyon 190 bine, 1964'de (İtalya'nın durgunluk yılı) 2 milyon 180 bine ve 1967'de 3 milyona çıkmıştı. 1965'de Fransa'da satılan buzdolaplarının % 55'i yabancı malı ve bunun da 2/3'ü İtalyan malıydı. 1967'nin ilk dokuz ayında Fransa'da satılan buzdolaplarının % 80'i ithal malıydı ve bunun da büyük bir kısmı (% 75) İtalyan malıydı (12a).

Fransız İşverenler Birliği ve Fransız hükümeti bu buhrana karşı nasıl tavır aldılar? Önce beklenildiği gibi işletmelerin yoğunlaşmasını desteklediler. Bundan başka, belli koruyucu tedbirler alma yoluna gittiler. Fransa 1962'de buzdolapları için gerçekte gümrük hadlerini önemli ölçüde artıran «karşılayıcı haklar» getirdi. Bu aslında Roma antlaşmasının metnine ve ruhuna aykırıydı. Ama AET makamları bu tedbirleri geçici ve nicel olarak biraz sınırlayıp onayladılar. Sınırlama döneminin bitmesine bir gün kala, 24 Ekim 1965'de, Fransız hükümeti Fransa'da satışa sunulan buzdolapları için «kalite standartları» getirmeye karar verdi. İtalyan ve Alman ihracatçılarına göre bu «kalite standartları» işletmelerin yoğunlaşmasına rağmen ortalama üretim ve satış fiatlarında

halâ % 15-20 geri olan Fransız buzdolapları sanayi için getirilen üstü örtülü koruma araçlarından başka birşey değildi. (Çünkü biri hariç, bütün yabancı yapımcılar, ortalama büyüklüğü Fransızlarınkinin iki katı olan modellerden seri halde yapıyorlardı).

İtalyan ihracatının 1967'de elde ettiği büyük başarılardan sonra Fransız hükümetinin üçüncü koruyucu tedbiri geldi. 6 Aralık 1967'de AET Komisyonuna resmen başvuran Fransız hükümeti, yaptığı bütün elektrikli ev araçları ithalâtının «kısıtlanmasını» teklif etti. Haziran 1968'de, «Mayıs olaylarının yarattığı zorunlulukların gereği,» paravanası altında Fransız hükümeti bu tedbirleri uygulamaya soktu.

Bu tabii ki bir istisna değildir. Hollanda da, İtalyan ihracatına karşı yünlü dokuma sanayinin korunmasını istedi. Belçika İşverenler Birliği, İtalyan gaz ocakları ihracatına karşı koruyucu tedbirler alınmasını istemekte, ayrıca, kadın çorapları, yünlü dokumalar ve mermer sanayi alanlarında İtalya'nın kanunsuz rekabetinde şikayet etmektedir. İtalyan otomobil sanayi de, 1964'de önemli bir pazar kaybından sonra yabancı araba ithalâtına karşı koruyucu tedbirler istemektedir (12b).

Eğer koruyuculuğa derhal böyle bir geri dönüş, yalnızca belli bir sanayi dalındaki kısmi durgunluk sırasında bile ortaya çıkarsa, genel bir durgunluk anında, ulusal hükümetin koruyucu tedbirler alması için uğrayacağı baskıları göz önüne getirebiliriz. Ancak, yalnızca uluslararası sermaye birleşmesi, belirleyici büyük kapitalist çıkar gruplarının aksi yönde karar alabileceği ölçüde gelişmiş ise, AET genel bir durgunluk dönemi sınavını başarıyla atlatabilecektir.

[De Gaulle rejimi Fiat-Citroen işbirliğine karşı çıktığı için kör milliyetçilikle suçlanmışken, Batı Alman hükümetinin de güçlü bir Avrupa petrol tröstü meydana getirecek Compagnie Française des Pétroles ve Gelsenkirchner Bergwerg A.G. şirketleri arasındaki birleşmeye muhalefet ettiğini hatırlamak yerinde olur. Alsthom grubunun başkanı Georges Glasser de bu yakınlarda Atlantiğin bu yakasında Avrupa devlerinin oluşmasından çok, büyük ulusal şirketlerin ortaya çıkmasından duyduğu hoşnutsuzluğu dile getirmiştir. Glasser bu eğilim sürdüğü takdirde, Fransız endüstrisinin tepki göstermek zorunda kalacağını belirtmiştir (12c).

Sovyet Profesörlerinden Kirsanof'un bir Avrupa burjuva devletinin kurulmasının tamamen sermayenin başarılı bir uluslararası anlaşmasına bağlı olduğunu görmeyip, bunun yerine bu yeni üstyapıyı meydana getirmek için sosyal altyapıda hangi değişikliklerin yaratılması gerekeceğini bile incelemeden politik faktörlerin mutlak birinciliğini vurgulaması şaşırtıcıdır (12d). «Uzun yıllardır uluslararası tekeller mevcuttu,» diye belirtmektedir Kirsanof. «Onlar bir görünüp bir kaybolurlar.» Ama birçok Avrupa ülkesinde ekonominin belirleyici güçlerinden biri haline gelen ve yıkılışları bu ülkelerde kapitalist ekonominin dağılışını getirecek olan «uluslararası tekeller» açıkça bellidir ki. yeni bir olguyu meydana getirmektedirler. Bir «Avrupa kapitalist federasyonu» ancak bu yeni olgu yüzünden ortaya çıkabilir.

1) «Konjonktürün uzun dalgaları» teorisi Rus iktisatçısı Kondratief tarafından getirilmiş («Die langen wellen der Konjunktur», Tübingen 1926) ve Josef Schumpeter tarafından («Business Cyles» New York, 1939) geliştirilmiştir. Troçki de bu teoriyi uygulama çalışmalarında bulunmuştur. Biz bu kavramı kapitalist gelişmenin son zamanlarına uygulamaya çalıştık. («The Economics of neo-capitalism», Age). İkinci Dünya Savaşından sonraki yüksek konjonktürün temeleri hakkında Prof. Werner Hotmann, değişik fikirler savunmaktadır. (Die saekulare İnflation», Berlin 1962).

2a) Böyle bir toplamaya örnek, AET uzmanlarının AET içinde milli gelir hesaplarını birleştirme şeklindedir. (bkz. «Volkswirtschaftliche Gesamtrechnungen 1955-1965», 1966 Brüksel-Luxemburg). AET düzeyinde ilk ekonomik plânlama için bkz. L. Batti ve F. Archibugi «Tempi Moderni» dergisi no 26, 1966 güz sayısı ve Jaen bénard ve Dr. Vincenzo Vitello'nun Roma Gramsci Ensstitüsünün yayını «Tendenze des Capitalismo Europeo» (Roma 1967) deki makaleleri

2b) 1967'de «Batı işsizliği, İngiltere ve Fransa dışında, en düşük noktasına yaklaştı» dediğinde Kidron, büyük bir abartmada bulunmuştur. Çünkü tam o anda Batı Avrupa'da işsizlik üç yıldır en yüksek noktasına varmıştı (1966/67 ve 1967/68 kışlarında üç milyon insan işsiz kalmıştır).

3) Avrupa ekonomik entegrasyonu sorununun bu ve bunun gibi yönleri; André Gorz, Lellio Basso, Ernest Mandel, Pierre Naville ve Jean-Marie Vincent tarafından Ekim 1963 başında Paris'te düzenlenen bir kollogyumda ele alınmıştır. (L'Intergation européenne et le mouvement ouvrier» Cahiers du Centre d'Etudes Socialistes, Paris 1965).

4) Modern kapitalizmde ekonomik plânlamaya zorlayan nedenlerle ilgili olarak bkz, Enrest Mandel «The economics of neo-capitalism» Age.

5) «L'Echo de la Bourse» Brüksel 13 Aralık 1966.

6) «Le Monde» 3 Ocak 1967.

6b) Le Monde, 23 Kasım 1968.

7) Benzer bir çelişme de OECD'nin Avrupa sermaye piyasasının düzeltilmesi ile ilgili son raporunda vardır. Bu rapor çeşitli Avrupa ülkelerinin şimdilik yalnızca «ikincil sermaye piyasası» alanında birleşmelerini amaçlamaktadır. Daha ileri her entegrasyonun ulusal devletlerin finans makamlarını zedeleyeceği, burada kabul edilmektedir. Ama yalnızca, bu «ikincil piyasada» yoğunlaşmış bir entegrasyon, Avrupa sermaye piyasasının ana hedefi olan Avrupa çapındaki büyük işletmelerin ve şirketlerin finansmanını sağlayamaz. Bir «Avrupa-Borç verme-Piyasası»nın kurulması, bir ölçüde Avrupa sermayesinin, böyle bir Avrupa sermaye piyasasını hükümetlerin üstünden atlayarak kendiliğinden gerçekleştirme deneyidir. Ama burada söz konusu olan, büyük Avrupa şirketlerinin yalnızca bir kısmının yer alabileceği bir «büyük ticaret piyasasıdır». [Bireysel kapitalistler ve ulusal şirketler bu piyasanın dışında kalmaktadırlar. Buradan yararlananlar büyük Amerikan firmaları ile Philips çapında birkaç Avrupa çok-uluslu şirketidir.

8) «L'Echo de la Bourse» Brüksel 11 Aralık 1966.

9a) «L'Echo de la Bourse», 29 Haziran 1966. [Aynı banker ilginç bir makale de yazmıştır: «Le X Marché des Eure-Emissions et les circonstances de son développement», La Belgique financière, AGEFİ'nin bir eki, 17 Kasım 1968.]

9b) Tibor Scitovsky, «Economic Theory and Western European Integration» Londra 1958.

9c) Henri Neumann, «A propos du projet de création d'une Société Européenne d'Investissement», La Banque dans le Monde (L'Echo de la Bourse'un eki), Haziran 1968.

9d) The Times, 18 Eylül 1969 ve L'Echo de la Bourse, 26 Mart 1969.

10) Fransız Profesörü André Piettre, benzer bir görüşü savunmaktadır. «Parabirliği» (yani ortak para) olmadan Batı Avrupa'da gerçek bir «ekonomik birlik» imkânsızdır. («Le Monde», 23 Kasım 1967).

11) Burada sözünü ettiğimiz, tabii geçici bir başarısı olan bir buhran önleyici politikadır. Ekonomik dalgalanmaların, ya da durgunlukların daha da keskinleşmesini önlemek, uzun vadede kapitalizm için imkânsızdır. Tehdit edici ağır ekonomik buhranların hafif durgunluklara dönüşmesi ise ancak para sistemlerini alt üst ederek kapitalist dünya sistemine ağır darbeler hazırlayan sürekli enflasyon sayesinde mümkündür.

12a) İngiltere'de de dört İtalyan buzdolabı imalâtçısı **(Zanussi, Ignis, İndesit** ve **Zoppas)** 1967'nin ilk yarısında pazarın % 25'ini ele geçirdi. («The Economist» 16 Eylül 1967). Şimdi Kanada'da bir köprü başı kuracak, oradn ABD pazarını istilâya niyetleniyorlar.

12b) Himayeciliğe dönüş tehdidi, Ortak Pazar alanıyla sınırlı değildir. Almanların yüreklendirdiği Fransa 1968'de ithal de, 28/29 Nisan 1968).

12c) «Le Monde», 17 Ekim 1968. İki büyük Avrupa şirettiği Japon fotoğraf aygıtlarının miktarını azaltmıştır (Le Monketi, Mannesmann ile Jeumont-Schneider en büyük Hollanda makina mühendisliği şirketinin hisselerini satın almak için istek gösterdikleri için 1968 Ocağının başında Hollanda'da büyük bir telâş görüldü.

12c) A.W. Kirsanov, Die USA und Westeuropa, oDğu Berlin 1968, s. 156-157.

AVRUPA İŞÇİ SINIFI HAREKETİ VE BATI AVRUPA-KUZEY AMERİKA REKABETİ

Son yıllarda modern burjuva toplumunun iki temel sınıfının milliyetçilik ve enternasyonalizm ilkelerine karşı tavırlarında şaşırtıcı bir değişme görüyoruz. Kökeninde milliyetçilik gerek ilerici, gerekse de gerici dönemlerinde saf bir burjuva ideolojisidir. Burjuva toplumu, kapitalist üretim tarzının gelişmesi ve Avrupa ulusal devletlerinin kurulması,.. bunlar birbirinden ayrılmaz süreçlerdir. Buna karşılık genç işçi sınıfı daha Marx ve Engels «Komünist Manifesto»sunda, «Işçilerin vatanı yoktur» şiarını getirmeden önce enternasyonalizm kavramınının ete kemiğe bürünmüş örneğiydi.

Burjuva devleti içinde işçi sınıfının kitle örgütlerinin artan entergrasyonunun nedenlerini burada incelemeyeceğiz. Bu örgütlerin enternasyonalizmden gittikçe ayrılmaları, bu entergrasyon içindeki çeşitli ideolojik tavırlardan yalnızca biridir. Yalnız sosyal demokrat değil, komünist ve hattâ maoist örgütlerin bile modern kapitalizm çağının ileri sanayileşmiş ülkelerinde «ulusal bağımsızlık» bayrağını yükseltme çabalarını göstermek yeterlidir. Oysa bu bağımsızlık savaşı, bir ya da iki yüzyıl önce çoktan doruğuna ulaşmış ve tarihsel ilerici görevini yerine getirmiştir.

Eğer bütün ideolojik ve sübjektif faktörlerden soyutlarsak, teslim etmemiz gerekir ki, kollektif olarak ulusal sınırları aşmak büyük sermaye için işçi sınıfından çok daha kolaydır. Ve bu yüzden de, işverenlerin bugüne kadar Avrupa ekonomi entegrasyonunun koşullarına çok daha kolay ve yoğun bir biçimde uymuş olmaları ve işçi sınıfına göre daha çok sayıda çok daha etkili uluslararası organlar gerçekleştirmiş olmaları hiç de rastlantı değildir.

Muhakkak ki, bunun zorunlu olarak işçi sınıfının objektif durumundan ileri gelmeyen konjonktürel nedenleri vardır. AET'nin üye ülkelerinin işçi sınıfları, politik bakımdan ayrılmış bir şekildedir. Bu ayrılık, sendikal hareketin parçalanmasına dönüşmüştür. Ve her türlü muhafazakâr, liberal, milliyetçi ve kozmopolit, Musevi ve Hristiyan işveren, AET içinde bütün işverenlerin tek bir üst örgütü altında birleşmeden hiçbir politik, ideolojik ya da dini görüş ayrılığından dolayı geri kalmazken, işçi sınıfının sosyal demokrat, komünist, katolik veya protestan olarak parçalanmış olması, halâ AET'de birleşik bir sendikalar cephesinin kurulmasına engel teşkil etmektedir (1).

Bu saf konjonktürel zorlukların yanında işçilerin pratikte enternasyonalizmi uygulamalarını zorlaştıran objektif nedenleri de görmek zorundayız. Enternasyonalizm, geniş yığınlarda hiçbir zaman teorik eğitim ya da iç güdü ile oluşamaz. Ancak pratik deneyler sonucu gerçeklik kazanır. Ama yabancı dil öğrenmeye ya da yabancı meslekdaşlarla dış seyahatlerde ilişkiler kurmaya, burjuvazi, toplumsal yerinin ona sağladığı olanaklar yüzünden işçiler ve küçük memurlardan daha yatkındır (2).

Batı Avrupa işçi sınıfı için yabancı meslekdaşlarıyla tek karşılaşma imkânı, savaş sırasında ve savaş sonundaki büyük insan akınlarıydı. Bu tabii ki, enternasyonalizm açısından ideal bir imkân değildi.

Son on yılda yabancı işçilerin yığınlar halinde AET ülkelerinde iş bulması, şüphesiz bu bakımdan olumlu bir potansiyel taşımaktadır. Ama bunun yanında, işçi ve memurların durumundaki bir güvensizlik de birlikte gelmektedir. Bu güvensizlik, tehdit edici ekonomik durgunluk dönemlerinde yabancı meslektaşların, işçilere, kendi iş bulma olanaklarını tehlikeye sokan rakipler olarak görünmesinden doğmaktadır.

Düşük hayat standardı ve düşük eğitim seviyesi, işçinin zorunlu olarak bir burjuvaya göre duygu ve kavramlarda ufkunu daha daraltmıştır. Kendisine yabancı ve yeni olan herşeye karşı kendinden emin olmadan ve bu yüzden içgüdüsel olarak düşmanca tepkide bulunur (3). Ancak işçi sınıfın hareketinin güçlü kitle örgütleri tarafından ters yönde sistematik bir bilinçlendirmenin olduğu yerlerde, enternasyonalizm geniş yığınları kucaklayabilir. Ama böyle bir sistematik bir bilinçlendirme, Batı Avrupa'da son otuz yılda hiç görülmedi.

[Şu da eklenmeli ki, Ikinci Dünya Savaşı'ndan sonra Batı Avrupa kapitalizminin yayılmasını, yine bu aynı örgütlerin Ingiltere'de evlerişli ortamı (1945 İşçi Partisi bozgunu), ya da Italya, Fransa, Belçika ve Yunanistan gibi ülkelerdeki devrimci ayaklanmaları kapitalist sistemi devirmek için kullanmayı reddetmeleri mümkün kılmıştır.]

Bütün bunlardan, Batı Avrupa büyük sermayesi-

nin AET'nin kuruluşundan örgütsel sonuçlar çıkartmaya, Batı İşçi sınıfı hareketinden çok daha hazırlıklı olduğu sonucu çıkarılabilir. Sermaye şüphesiz bu sonuçları çıkarmayı başarmış ve bugün işveren birlikleri, AET'deki uluslarüstü makamların tartışma ve karar almalarına sürekli etkilerde bulunur hale gelmiştir. Batı Avrupa işçi sınıfı hareketi ise bu etkilerin karşısına çıkacak denk bir güce sahip değildir (4).

Bunun sonucunda Avrupa ekonomi entegrasyonu eğilimi, hiç olmazsa ilk başlarda, güçler ilişkisinde işverenler lehine ve işçi ile memurların aleyhine gelişen bir kaymayı da birlikte getirmiştir. Bu kayma, işçi sınıfının örgütlü hareketinde birbirlerine paralel olarak sosyal demokratların sosyalist hedeflerini bırakma ve Batı Avrupa komünst partilerinin giderek sosyal demokrat eğilimleri daha çok benimsemesinde ifadesini bulmuştur.

Bundan önemli bir stratejik-politik sonuç çıkar: İşçi sınıfı hareketinin, ulusal çerçevede iktidarı ele geçirmek için olan klâsik politik amacını, bütün AET ülkelerinde «aynı zamanda» iktidarı ele geçirme hülyasına ve hattâ daha da utopik olarak, genel seçimlerle seçilen bir Avrupa Parlementosu yoluyla bütün Avrupa'nın «toplumsallaştırılmasına» feda etmesi için, bugün ortada hiçbir sebep yoktur (5).

Böyle bir sapma, Batı Avrupa'da sosyalist bir atılımı oldukça güçleştirir. Eşitsiz gelişme kanunu, AET üye ülkelerindeki toplumsal ve politik güçler ilişkisinin farklı gelişmesini halâ belirlemektedir. Bu ilişki bazen Mayıs 1968'de Fransa'da olduğu gibi işçi sınıfının politik iktidarı alması için uygun olur. İktidar gerçekten alınır ve böylece bir anda komşu ülke-

lerde de güçler ilişkisinin işçi sınıfı lehine değişmesi için yeni bir uluslararası durum yaratılırsa, kanun sosyalizmin lehine işler, Eğer bu uygun durum, komşu ülkeler henüz «hazır» değil bahanesiyle kaçırılırsa, hazır ülkenin işçilerinin hayâl kırıklığı ve moral bozukluğu yüzünden komşu ülkelerin uygun olmayan güçler ilişkisi bu ülkeye de yansır ve aynı kanun son kertede sosyalizmin aleyhine işler.

Fakat bu tip fikir yürütmeler, kısır spekülâsyonlara yol açmaması için, ekonomik temellere oturtulmalıdır. Önceki bölümlerde yaptığımız tüm tahliller bize, uluslararası sermaye birleşmesi AET ülkelerinin gerçek bir ekonomik entegrasyonunu ve güçlü bir uluslarüstü AET yönetimi sağlayamadığı sürece, üye ülkelerin birinde sosyalist atılımın objektif olanaklarının var olduğu sonucuna varmaya izin verir. Bu atılımın, AET'de nasıl bir buhran yaratacağı ise son tahlilde uluslarüstü makamların, öteki ülkelerin hükümetlerinin, burjuvazilerinin ve işçi sınıflarının tavrına, yani AET içindeki toplumsal güçler ilişkisine bağlıdır. [Açıktır ki, bir üye ülkenin sosyalist ekonomisi AET'nin geri kalan kesimindeki kapitalist bir ekonomiyle haşır neşir yaşamayacaktır. Ama aynı derecede açık olan da şu ki, üye ülkelerden birinde proletaryanın iktidarı alması, komşu ülkelerde devrim kıvılcımlarını canlandıracaktır. Ondan sonra herşey Ortak Pazar ülkelerinden birindeki muzaffer bir sosyalist devrimin başlatacağı Avrupa çapında bir güç sınamasına bağlı olacaktır. Apaçık beliren şudur; yabancı askeri müdahale, ekonomik abluka, ya da akın halinde bir sermaye kaçışı olmadan, bir ülkenin işçilerinin beğendikleri rejimi seçme hakkını savunma durumunda olunca, daha kolay bir mücadele verilir.]

Şimdi yukarıda geliştirdiğimiz çözümlemeyi nihai sonuçlarına götürebiliriz. Eğer uluslararası sermaye birleşmesi altı (ya da daha fazla) AET ülkesinde gerçek bir ekonomi entegrasyonunu gerçekleştirirse ve uluslarüstü makamlar gerçek bir yeni devlet gücüne dönüşürse, o zaman politik iktidarı ulusal çerçeve içinde ele geçirmenin objektif zorlukları büyük olasılıkla aşılmazlık kazanır (6).

Avrupa işçi sınıfı artık sendikal ve politik eylem alanında, AET çerçevesi içinde hareket etmek ve bunun gerektirdiği örgüt biçimlerini gerçekleştirmek zorunda kalır. Bu şüphesiz çok karmaşık ve sancılı bir süreç olur ve bu süreç büyük bir ihtimâlle toplumsal güçler ilişkisinin yeniden emekçiler aleyhine kaymasını birlikte getirir. Eğer nesnel gerçekler, işçi hareketinde bir yeni baştan düşünüp kurmayı gerekiyorsa, bundan kaçınmak ve bunu görmezlikten gelmek, bir devekuşu siyaseti olur. Ayrıca, bu yeni durumun doğurduğu zorunluluklar bu değişikliklere yönelimi getirecek ve bunların en az bir riskle gerçekleştirme şansını sağlayacaktır.

Yukarıda anlatılanlardan hiçbir şekilde Batı Avrupa işçi sınıfı hareketinin, politik iktidarın ulusal düzeyde ele geçirme olanağını yokedeceğini, güçler ilişkisini kendi aleyhine döndüreceği için uluslararası sermaye birleşmesi hareketini frenlemesinin kendi çıkarına olacağı sonucunu çıkarmamak gerekir. Önce, üretim güçlerinin gelişmesine uygun ekonomik değişmeleri engellemek istemek zaten utopiktir. İşçi sınıfı hareketi hiçbir zaman kapitalist küçük üretimi suni bir şekilde ayakta tutmayı ve sermayenin birleşmesini frenlemeyi ya da geriletmeyi amaçlamamıştır. Sonra, modern kapitalizmde ve endüstrileşmiş ülkelerde

işçi sınıfı hareketinin tarihsel görevi hiçbir zaman büyük burjuvazinin ister uluslararası sermaye birleşmesini temsil edenler olsun, ister ulusal devlete sarılanlar olsun, hiçbir çıkar grubu arasında seçim yapmak değildir. Onun görevi, kendi sosyalist amaçlarının gündeme getirilmesini gerçekleştirmektir. Uluslararası sermaye birleşmesi karşısına tarihsel bir zorunluluk olarak birleşmiş sosyalist bir Avrupa getirilmelidir, yoksa burjuva iktisadi milliyetçiliğine dönüş değil.

İşçi sınıfının bir Avrupa bilinci kazanmasının somut yolu ne milliyetçiliğe karşı soyut nutuklardan ne de Avrupa kongrelerinden (işveren birlikleriyle anlaşmalı şekilde düzenlenenlerden hiç değil) geçer. Bu yol, pratikten ve pratik deneylerden geçer; yâni Avrupa çerçevesi içinde yürütülecek **eylemlerden.** Daha on yıl önce, AET'de işçi sınıfının «Avrupa» bilincinin oluşması için Avrupa çapında tek bir grevin 100 Avrupa kongresinden daha yararlı olacağını yazmıştık. Tecrübeler bunun o zamandan beri halâ geçerli olduğunu ispatladı, ama ne yazık ki olumsuz anlamda! **(7a).**

Uluslararası sermaye birleşmesinin ilerlemesi, ulusal plânda kaçınılmaz olarak sendikaların ekonomik potansiyelini zayıflatmaktadır. Sermaye birleşmesi henüz başlangıç dönemindeyken bu zayıflama görecedir. Birleşme niceliğin niteliğe dönüştüğü noktaya ulaştığı zaman, yani önemli üretim araçlarının belirleyici mülkiyet durumları birçok ya da bütün AET ülkelerine dağıldığı zaman, zayıflama mutlak olur. Eğer Liège (Belçika'da bir şehir) çelik tesislerinin mülkiyeti altı ülkeye dağılmış ve mülkiyet sahipleri yatırımlarının ancak % 10'unu Liège çelik tesislerine koymuş olsalardı, Liège'li işçiler ekonomik mücade-

lelerinde grev silâhlarını hiç de başarılı bir şekilde kullanamazlardı. Bu durumda, büyük kapitalistler altı ay için Liège'deki üretim ve kârı kolaylıkla feda ederler ve işçilere derhal AET'nin diğer çelik bölgelerine de yayılacak olan tavizler vermeyi de her zaman için reddederlerdi.

Bu, bugün için utopik görünmektedir (7b). Ama gelişen uluslararası sermaye birleşmesinin ve ABD şirketlerinin şubelerinin artmasının büyük sermayenin belli bazı kesimlerine uluslararası ücret farklılıklarını sömürme ve bundan ücretleri uluslararası düzeyde düşük tutmak için yararlanma olanağını tanımış olması, hiç de utopik değildir. İşte gene başladığımız yere, yani zamanımızdaki uluslararası sermaye ihracının mantığına geri döndük. Şüphesiz büyük dünya şirketlerinin bu sermaye hareketlerinin ait olduğu ekonomik gerçeklik, 80 yıl öncesinin az gelişmiş ülkelere sermaye ihracını gerektiren ekonomik gerçekliğinden farklıdır. Muhakkak ki, burada vergi ve ticaret politikaları önemli rol oynamaktadır. Ama son tahlilde bir dünya şirketi kendi şubelerine ancak kendisi için kârlı olacaksa üretim siparişleri verir. Teknolojik bakımdan ana şirketten daha yüksek düzeyde olması beklenemeyeceğine göre, kârlılık eninde sonunda gene düşük ücretlere bağlıdır (8a). Bu koşullar altında dev bir şirket, dünya çapında birleşmeleri bünyesinde bulundurduğundan, siparişleri bir ülkeden diğerine aktarabilir, ücret artışı isteyen işçi ve sendikalara böyle aktarmalar, ya da işletmeyi tamamiyle kapatma tehdidiyle gözdağı verebilir, böylece uluslararası çapta düşük ücretler sağlayabilir ve yüksek ücret düzeyine sahip ülkelerdeki istihdamı baltalayabilir.

Büyük otomobil şirketlerinin belli bazı gelişim eğilimleri, son yıllarda bu tehlikenin hiç de hayâli olmadığını gösterdi. Bu eğilime karşı tek uzak görüşlü cevabı, kendi iş oklunda tek bir dünya sendikası isteyen Amerikan oto işçileri sendikası verdi. Bu isteğin Batı Avrupa ve Japonya'nın oto işçilerinin günümüzdeki belli sendikal yapısıyla ne kadar gerçekçi ve etkili olduğu üzerinde burada durmayacağız. Ama açıktır ki, sermayenin artan uluslararası anlaşması karşısında ancak uluslararası eylem ve uluslararası örgüt silâhlarını kullanan bir işçi sınıfı kendini koruyabilir.

Bu yeni tür sendikacılık eyleminde ilk çatışmalar ve temel amaçlar (sadece Amerikan olanlarına karşı değil) çok uluslu tröstlere karşı yöneltilmelidir. Avrupa sendikaları şimdi, ortak taleplerde kullanılabilecek ortak çıkarları savunacak, iyi tariflenmiş, üzerinde anlaşmaya varılmış ve bütün Toplulukta uygulanabilir amaçlara varabilmek için ortak eylemler düzenlemeyi sağlayacak ilişkiler geliştirmeleri için temsilcilerini bu yöne sevketmelidirler. Bu basamaklar, Batı Avrupa işçi hareketi için objektif bir gerekliliktir. ICFTU'ya (Uluslararası Serbest Ticaret Birlikleri Konfederasyonu) bağlı olan Uluslararası Metal İşçileri Federasyonu ve Uluslararası Kimya İşçileri Federasyonu, uluslararası kollektif anlaşmalar elde etmek için uluslararası görüşmeler istediklerinde, bu tür bir talepte bulunuyorlardı.

[Ama CGT ve CGIL'in de buna katılmasına izin verilmezse, bu konuda başarı sağlanamaz (8a).] Uluslararası tipte iş sözleşmelerine ilk deney olarak Hollanda **Philips** şirketi ile tartışmalar başladı (9).

Bugün modern kapitalizmde yürürlükte olan, üçüncü endüstriyel devrim olarak adlandırabileceğimiz muazzam ekonomik-toplumsal değişim sürecinde, işçi sınıfının bazı kesimleri tıpkı ilk endüstri devriminde olduğu gibi acı bir kaderi yaşayabilir (10). Ama işçi sınıfı bundan önceki deneylerinden dersler çıkarmıştır. İlk iki sanayi devrimi sırasındakine göre daha yüksek bir politik örgütlenme ve bilinç düzeyine sahiptir. Bu yüzden de kendini koruma, kaderini tayin etme ve kurtuluşunu gerçekleştirmek için 19. ve 20. yüzyılların başlarına göre çok daha yüksek bir şansı vardır.

1) «Force Ouvriére» ya da UİL gibi, Fransız ve İtalyan komünist partileri tarafından yönetilen sendika merkezlerine şiddetle karşı çıkan sendika hareketlerinin ulusal çerçeve içinde bu sendika merkezleriyle eylem birliği ilkesini kabul etmeleri ve bu eylem birliğini sürekli uygulamaları çok daha ilginçtir. Bu «inançlı Avrupalılar» komünist sendikalarla ulusal çerçevede ortak eylemi onaylamakta, ama Avrupa çerçevesi içinde şiddetle buna karşı çıkmaktadır.

2) Son yıllarda bu durum, özellikle işçi sınıfının genç kesimlerinin artan sayıda dış ülkelere turistik seyahatler yapmasıyla önemli ölçüde değişmiştir. Bu durumun ilk olmulu etkileri genç nesillerde görülmektedir, bunlarda yabancı gelenek ve göreneklere karşı önyargılar azalmaktadır. Bu gerçek, Avrupa öğrenci hareketlerinde ve Mayıs 1968 Fransız genel grevinde enternasyonalizimin yeniden hızla canlanmasına yol açmıştır.

3) Yalnızca anti-semitizm değil, Fransa'daki Kuzey Afrikalı ve Araplara karşı, İsviçre'de İtalyan işçilere karşı, İngiltere'de Batı-Hint adalılara karşı v.s., v.s., olan her türlü ırkçı hareketin psikolojik olarak yeşerme alanı budur. Mahafazakâr politikacı Enoch Powell'in bu tip ırkçı görüşleri politik olarak kullanma deneyi belli yankılar uyandırdı, ama bu yalnızca işçi sınıfının geri ve demoralize olmuş kesimlerinde sınırlı kaldı.

4) 1958'den beri AET içinde kurulmuş işveren ve ticaret birliklerinin adreslerini kapsayan kitap tam 513 sayfa tutmaktadır. Avrupa şirketlerinin ve işveren birliklerinin AET yetkilileri üstünde olan etkilerinin çeşitli şekilleri için bkz: Jean Meynaud ve Sidjanski, age.

5) Bu tabii ki hiçbir şekilde, bizim altı üye ülkenin ulusal parlamentolarınca dolaylı seçilmek yerine, AET ülkelerinin bütün vatandaşlarının dolaysız ve eşit bir şekilde katıldığı seçimlerle iş başına gelecek Avrupa Parlamentosu'na ilke olarak karşı geldiğimiz anlamına gelmez. Yalnızca, bugünkü ekonomik-politik şartlarda Avrupa Parlementosu'nda, değil politik iktidarın ele geçirilmesi, gerçek bir politik otoritenin yürütülmesi durumunun bile söz konusu olmadığına dikkati çekmek istiyoruz.

6) Bunun böyle olması için kapitalin yabancı ellerde bulunması, ya da en azından genel olarak kavrandığı şekliyle karar verici bir unsur değildir. Kapitalin büyük bir kısmının yabancı ellerde bulunduğu ülkelerde bile başarılı politik ve sosyal ihtilâller olmuştur (Küba, böyle bir örnektir). En önemli unsur; ekonomik, sosyal ve politik ilişkilerin tamamen içiçe girmesidir. Yani, ya ulusal devlete geçici bir dönüş objektif olarak mümkündür, ya da mülkiyet sahibi sınıfların gücü ve karşı koyması, bir ülkede sadece o ülkenin ihtilâlci kitleleri tarafından kırılabilir, ya da nötralize edilebilir.

7a) 1963'deki Fransız kömür işçileri grevi geniş bir dayanışma hareketi oluşturamadan yabancı kömür ithali ile kırıldı. İngiliz deniz işçileri de 1966'daki uzun grevlerinde bir iki maddi jest hariç, hiçbir dış yardım alamadılar. AET tarihinde ilk kez olan (1966'da Liege'deki) F.N. silâh fabrikasında kadın işçilerin grevi de düşündürücüdür. Bu grev iki ay kadar sürdü, amacı Roma Antlaşması'nın «eşit iş için eşit ücret» ilkesinin gerçekleştirilmesiydi. Bununla altı AET ülkesindeki bütün kadın işçilerin çıkarlarını temsil ediyordu bu grev, ama yalnızca moral ve mali bakımdan destek gördü. AET'deki diğer ülkelerden gelen politik ya da sendikal eylemlerden yoksun kaldı. Mayıs 1968'de Fransa genel grevi sırasında, Avrupalı İşçiler yerine, Avrupa tarihinde ilk kez olarak, — herkesce katılaşmış bireyci olarak bilinen — köylülerin Brüksel'de ve diğer yerlerde ortak eylemlere geçmesi de oldukça semboliktir.

7b) Yine de birtakım örnekler verilebilir şimdiden. Ford'un Arjantin'deki yavru şirketi, 1966'da yaptıkları bir grevi sürdürmeleri halinde sendikaları, üretim faaliyetlerini yurt dışına nakletmekle tehdit etmişti. 1969 Martındaki grevde Ford/Dagenham üretimi Belçika'daki Ford/Genck'e nakletme tehdidinde bulunmuştu. Ford/Genck'in kendisi ise, işçileri Avrupa'daki Ford fabrikalarınınkilerin içinde en kötüsü olan çalışma koşullarına karşı greve geçtiklerinde, onları üretimi başka bir yere taşıyıp fabrikayı kapatmakla tehdid etmişti.

8a) Bu şirketlerin (anket yapılan ABD şirketleri) çoğu için ulaştırma, hammadde ve ücret harcamaları dış ülkelerde üretim tesisleri kurmada belirleyici faktörlerdir. (Dr. Niels

Grosse, «Amerikanische Direkt investitionen in Europa», Europa Archiv dergisi sayı 1/1967) 26 Mayıs 1968 Tarihli haftalık İngiliz gazetesi **Sunday Times** bu tip uluslararası sipariş kaydırmalarına pratik bir örnek vermektedir: Uluslararası İngiliz dokuma şirketi J. and P. Coats. Bu şirketin İsveç'teki pazarı, ucuz Japon iplik ihracıyla tehdit edildiğinde, J. and P. Coats İsveç siparişlerini İngiltere'deki fabrikalarından Japinya'daki şubesine aktardı ve böylece elindeki pazarı koruyabildi. Makale şunları da eklemektedir: "«... Şimdiki başkan Charles Bell'in en önemli katkısı... üretim müdürü iken dünya çapında maliyet, karşılaştırma ve verim kontrolü için radikal bir sistem geliştirmesidir. İş-gücü ücretleri, bir yerden bir yere muazzam farklar göstermektedir... Ama sistem, her ülkede, en ekonomik olan ücret seviyesine ve makine çeşidine göre işler.»

8b) CGT: Confédération Générale du Travail; CGIL: Confederazione Generale İtaliana del Lavoro. Bunlar kendi ülkelerinin en büyük iki işçi sendikaları federasyonudur ve ikisi de sol eğilimli Dünya Sendikalar Federasyonu'na (WFTU) bağlıdırlar. Bilindiği gibi, soğuk savaşın en yoğun döneminde WFTU'dan ayrılma bir örgüt olan Uluslararası Hür Sendikalar Konfederasyonu halâ katı anti-komünist tutumunu korumakta ve kendi üyeleri ile WFTU'ya bağlı sendikalar arasında herhangi bir işbirliğine izin vermeyi reddetmektedir.

9) «The Economist», 1 Nisan 1967.

10) Baran ve Sweezy (Tekelci Kapitalizm s. 323). Amerikan çalışma bakanı Willard Wirtz'in verdiği rakamlara göre ABD'deki vasıfsız işçi sayısının 1950'de 13 milyonken, 1962'de 4 milyona düştüğünü yazmaktadırlar. Bu, kısmen de olsa zencilerin, özellikle zenci gençliğinin istihdam durumlarındaki hızlı kötüleşmeyi ve bunların son yıllardaki artan başkaldırmalarının bir nedenini gösterir.

SOSYALIST ALTERNATIF

Son zamanlarda teknokrasinin ideologları seslerini yükseltiyor. Bunlar Batı Avrupa işçi sınıfına AET'nin uluslarüstü yapısı, yani bir Avrupa federalizmi yoluyla burjuva devletine daha fazla entegre olmayı öğütlüyor. Bunu yaparken bunun, Batı Avrupa daki Amerikan sermayesinin artan müdahalesine karşı tek etkili cevap olduğunu ileri sürüyorlar. Amaçları işçi sınıfının gözünü boyamak. Servan-Schreiber, özellikle Fransa'da yankı bulan bu oyunun baş oyuncusu. Ama aynı tez, daha önce **Jean Moulin** klübü tarafından da sahneye konmuştu (1).

Bu ideologların bilimsel sosyalizmin savunucularına bizim bu yazımızda De Gaulle'e yaptığımız eleştirilerin aynısını getiriyorlar: «Eskimiş» tezlere bağlı kalarak, bunların Amerikan sermayesinin Batı Avrupa'daki zaferini hızlandırmaya hizmet deceklerini söylüyorlar.

Tezleri son tahlilde şu düşüncelere dayanmaktadır: Batı Avrupa'da sermayenin yoğunlaşmasının ve uluslararası sermaye birleşmesinin artması kaçınılmazdır. Bunlar ancak iki şekil alabilir: Ya Avrupalı işletmeler ABD şirketleri tarafından emilir, ya da yeni Avrupalı büyük şirketler kurulur. İlk durumda, üretim araçlarının kontrolü Avrupa halkının elinden gi-

der (Bu demektir ki, Batı Avrupa işçi sınıfı grev, gösteri ve seçimler yoluyla üretim araçlarının denetimine dolaylı da olsa etkide bulunamaz). İkinci durumda en azından dolaylı etki olanağı mevcuttur. Bu yüzden de, Batı Avrupalı işçi ve memurlar için tarihsel çıkarları açısından Avrupa çapında sermaye yoğunlaşması ve bunu garanti eden Avrupa federasyonu ehveni şerdir (2).

Servan-Schreiber Avrupa işçi sınıfı hareketine, onun kendine göre artık aktüelliğini yitiren, ya da gerçekleştirilemez olan öz tarihsel amaçlarından şüphesiz vazgeçmeyi öğütlemektedir. Ancak böyle bir önyargıyla sermayenin yoğunlaşması, sanki işçi sınıfı büyük işletmelerin sosyalizasyonunu istemek yerine yalnızca kapitalist yoğunlaşmanın iki şıkkı arasından kendine en zararsız olanı seçmek gibi tek bir almaşıkla karşı karşıyaymış gibi yorumlanır.

Bu yorumlamayı gerçeğe biraz benzetmek için Bruclain ve Servan-Schreiber gerçeklere hiç uymadığı halde, sanki gerçek zaten öyleymiş gibi konulan tezlere dayanmak zorundadırlar.

Böyle bir mite örnek, ekonomik egemenliğin artık mülkiyete bağlı olmadığı iddiasıdır. Bununla bağlı olarak bir diğer efsane tekrarlanır: İsveç'de -burada İsveç modern refah devletinin örneğidir- gelir eşitsizlikleri sıkı bir şekilde azaltıldığı için, zenginlikler arasındaki eşitsizlik de yavaş yavaş kaybolmaktadır (3).

Bu tezler hiçbir ciddi bilimsel çözümlemeye dayanmamaktadırlar. Bütün büyük kapitalist ülkelerde en önemli özel işletmeler, güçlü finans grupları tarafından kontrol edilmektedir. Bunların ekonomik

güçlerinin temeli hisse senetleri mülkiyetidir. Eğer belli bazı durumlarda, bu mülkiyet toplam sermayenin yalnızca küçük bir yüzdesiyse, bu yalnızca kapitalist üretim tarzının bugünkü düzeyinin büyük kapitalistlere kendilerinin sahip olduğundan çok daha fazla sermayeye egemen olma olanağını tanıdığını gösterir. Ama hiçbir zaman, ekonomik iktidar «mülksüz kişiler»in elinde değildir. Bunu, bütün amaçları (yalnızca hisse senetlerinin değerinin arttığı zamanlarda girişilen hisse senedi seçmenin ustaca tekniğiyle) en çabuk yolla ençok mülke sahip olmak olan iş-idarecileri de iyi bilmektedir (4).

Sonuç, konuyu incelemiş olanların malûmudur: 30 yıllık refah devleti, mülkiyetteki eşitsizliği pratikte hiç değiştirmemiştir. ABD'de hisse senetlerinin % 50'si nüfusun % 0,1'inin elindedir; İngiltere'de ulusun bütün özel mülkiyetinin % 55'i nüfusun % 2'sine aittir; İsveç'te de **Wallenberg** gibi büyük törst ve finans grupları tıpkı ABD'de olduğu gibi ekonomiye hakimdir (5).

[Küçük burjuvaların sığınağı Danimarka'da bile ailelerin % 5'i değeri belirlenen özel zenginliklerin 1966'da % 50'sinden fazlasını elinde tutmaktaydı. Bin «milyoner» aile, toplam özel servetin 1953'de % 7,5'ine sahipti. 1966'da bunların sayısı 3000'e çıkmıştır, ama özel servetin de % 13'ü bunların elindedir. Bu, en yoksul bir milyon ailenin toplam servetlerinden daha fazladır.]

Vergi düşürme ve meşhur harcama hesapları (Japonya'da işletmelerin brüt kârının dörtte biri) metodları bilinen şeylerdir. Bunlarla gelir vergilerinin «eşitlendirici» görevi, nötralize edilmektir.

Demek ki, Batı'da işçi sınıfı hareketini tarihsel amaçlarından vazgeçmeye zorlayacak hiçbir objektif neden yoktur. Bu amaçlar geçmişte olduğu gibi halâ aktüeldir. Ekonomi halâ kapitalisttir. Emek halâ özel mülkiyet tarafından sömürülmektedir. Ekonominin gelişmesi, halâ sermayenin gelişme kanunlarına uygundur. Yoksa, burada anlatılan uluslarası yoğunlaşmaya yol açan uluslararası rekabet anlaşılmaz.

Ama Servan-Schreiber'in teorisini reddetmek için, hiç de inanmış bir Marxist ya da toplumun susyalist dönüşümünün savunucusu olmaya gerek yok.

[İşçi hareketini burjuva toplumuna daha da entegre olmayı çekici kılmanın kendi politik çıkarlarına yaradığına inanan teknokratlar, sadece emeğin tarihsel çıkarlarına değil, onun acil maddi çıkarlarına da karşı çıkmaktadırlar.]

Servan-Schreiber'in teorisine göre devletin -en önce Avrupa uluslarüstü federasyonunun- bütün imkânlarıyla büyük Avrupalı özel şirketlerin kurulmasını desteklemesi gerektiğini kendisi itiraf etmektedir. Bu onun «Amerika'nın Meydan Okuması»na karşı verdiği cevabın ana eğilimi. Dev şirketlerin ekonomik güçlerini politika alanında da kötüye kullanacakları korkusunun sebepsiz olmadığını kendisi de kabul etmektedir. Ama bu görüşe (6), bu tehlikeye karşı devletin otoritesini kuvvetlendirmek gerekir diye cevap veriyor (7a). Sanki kuvvetlenmiş bir tekelci kapitalizm koşullarında devlet zorunlu olarak bu sermayenin baskı aracı olmazmış gibi! Üretim araçlarının özel mülkiyetini kaldırmadan devletin otoritesini kuvetlendirme, herzaman büyük sermayenin belirleyici kısımlarının kuvvetlenmesine yol açar (7b).

Roosevelt, gerekse De Gaulle örneklerinde açık olarak göstermiştir.

Eğer işçi sınıfı hareketi bu «solun yenileştiricileri»nin tekliflerini izlerse, o zaman yalnızca en önemli sınıf düşmanını önemli ölçüde kuvvetlendirmekle kalmayacak, ayrıca dolaysız çıkarlarının korunmasındaki en önemli silâhlarının -sendikaların toplu sözleşme ve sınırsız grev hakları- elinden alındığını görecektir.

Bruclain ve Servan-Schreiber gene açıkça itiraf etmektedirler: Önerdikleri ekonomi politikasının amacı, iktisadi genişlemede istikrarın sağlanmasıdır. Bu ise ücretlerin artık sendikalar ve işverenler arasındaki dolaysız sözleşmelerle değil de hükümet ya da «plânlama makamları» tarafından, buna karşı olan vahşi grevlerin yasaklanması yoluyla belirlenmesiyle sağlanacaktır. Bu ise sözde gelir politikasını düzenleyecektir. Yalnızca ücretlerin değil, diğer toplum sınıflarının gelirlerinin de kanunla sınırlandırılmasını istediklerini söyleyerek bu sendika düşmanı çizgiye gizlemek istemektedirler. Hatta mahcup bir şekilde «sendikal hakların genişletilmesinden» de söz etmektedirler.

Ancak bizim kapitalist toplumumuzda bu sorunlar hemen belli somut şekillere bürünür. Özel mülkiyet, iş ve banka sırları ve «serbest» girişim koşulları altında fiat ve kârların devlet ya da parlamento tarafından belirlenmesi normal olarak imkânsızdır. Bu yönde kısmen büyük bir bürokratik çaba ile girişilen bütün deneyler (örneğin 3. Reich'deki gibi) acınacak şekilde son bulmuştur (7b). İşverenlerin kâr düzeylerinin belirlenmesinin gerçekte tek yolu, iş ve banka sırlarının radikal bir şekilde kaldırılması ve yalnızca toplam ekonomi ve tröstler düzeyinde değil,

tek tek işletmeler ve işyerleri düzeyinde işçilerin üretimi denetlenmesinin sağlanmasıdır. Bir vergi müfettişinden bilançodaki ihtiyatlar gizlenebilir, hammadde yatırımları tamir masrafı olarak gösterilebilir ama ihtiyatları gerçekleştiren, bekliyen ve kullanan ve her gün makinaları işleten işçi ve memurlardan bunları saklamak imkânsızdır.

Ücret ve maaşların yıllık artış oranlarını verimliliğin yıllık artışına göre yasa ile belirlemek, gelir politikası savunucuları tarafından ekonominin istikrarı için zorunlu görülmektedir (8). Ama ilginçtir ki, böyle bir yasal belirlemeye olan istekler hep görece tam istihdam zamanlarında, yani arz ve talep kanununun işgücü piyasasında stratejik öneme haiz emekçi gruplarının ücretlerinde yüksek artışlar doğurma olanağını yaratması işverenler için tehlikeli olunca ortaya çıkar. Ama eğer durgunluk dönemleri başlar, işsiz sayısı artar ve işgücü piyasasına baskıda bulunursa, o zaman gelir politikası savunucuları ekonominin istikrarı üstüne önceden söylediklerini bir anda unutuverirler. Ücretlerin artışının belirlenmesini «sosyal taraflar» ya da «ekonomik ilişkiler»e bırakırlar. Eğer söz konusu olan sosyal adalet olsaydı, bir gelir politikası, ücretlerin her yıl **konjonktürden bağımsız olarak** artmasını sağlardı, yani böyle bir politika işvereni — eğer o yetersizse devleti — yalnız tam istihdam dönemlerinde değil, ekonomik durgunluk dönemlerinde de **bütün** emekçilere aynı ücret zammını ödemeye mecbur ederdi.

[Bir kimsenin böyle bir «gelir siyaseti»nin kapitalist toplumun yapısıyla bağdaşmayacağını görmesi için Marxist olması gerekmez. Bu toplumda ücretler istihdamın devresel hareketlerine göre belirlenir. Ama kapitalistler «pazar yasaları»nı, bu yasalar emeğin

aleyhine çalıştığı dönemlerde yürürlükte saymamayı kabullenmezlerken, neden emekçiler aynı yasaların dengeyi biraz kapitalistlerin aleyhine yeniden tesis ettikleri istisnaî şartlarda bunların askıya alınmasına razı olsunlar? «Gelir siyaseti»ni savunanların gerçek amacı «iktisadî istikrar» değildir; onların istediği istikrarlı ve artan kârlardır. Bundan ötüü de «aşırı» ücret artışlarının yasa dışı sayılmasını isterken, işsizliğe birşey demezler ve de gerçek ücretlerdeki dönemsel düşüşlere, ya da ücret artış oranlarının durgunluk dönemlerinde azalmasına sesleri çıkmaz.

Bir gelir siyaseti ve «yönetime katılma» yararına açılan, kurnazca düzenlenmiş kampanyalara karşı sendika muhalefetinin özü üretimin işçilerce kontrolü olmalıdır. Bu, gerçek kârların ve gerçek verimlilik artışının kontrolundan yatırımlarla iktisadi kararların üzerindeki kontrole kadar uzanmalı ve sadece ulusal düzeyde değil, sanayinin her dalında, her şirkette ve her fabrikada gerçekleştirilmelidir. Bu sadece danışılma ya da «ortak kontrol» hakkı değil, işçilerin seçtiği temsilcilerin bütün bu alanlarda herhangi bir şeyin gerçekliğini araştırma ve veto etme hakkı olmalıdır.]

Servan-Schreiber'in belli belirsiz sözünü ettiği «sendikaların gücünün arttırılması» bu mudur? Şüphesiz hayır! Böyle bir politika, birçok önemli büyük şirkette işveren insiyatifini ve kârını önemli ölçüde kısıtlayacaktır, ama Servan-Schreiber'in arzusu bunların kısıtlanması değil, büyümesidir. İşçi sınıfı ve sendikalar bu anlatılan hakları elde edemezlerse, o zaman gelir politikası denen şey ücret artışlarının frenlenmesi ve önlenmesi, hattâ ücret düşürme için yapılacak provakasyonların bir aracı olur. Bunun anlamı da milli gelirin mülk sahibi sınıflar lehine emek-

çi sınıfların sırtından yeniden dağılımı olur. İngiliz işçileri Wilson hükümeti zamanında acı bir şekilde bu gerçeği yaşadılar (9). Servan-Schreiber'in amacı ise bundan pek farklı değildir. Acaba söz konusu ettiği şey, Avrupalı büyük şirketlerin kâr oranlarını ABD büyük şirketlerinin düzeyine mi çıkarmak? Bu ise, ancak ücretlerin düşürülmesiyle gerçekleşir. İşte Servan-Schreiber ve benzerlerinin o allı pullu edebiyatlarının arkasındaki gerçek! Onun Avrupalı işçilere vazetmek istediği şey, Avrupalı büyük şirketlere karşı, bunlar ABD şirketleriyle olan rekabette daha kuvvetli olsun diye kendi çıkarlarını savunmaktan gönüllü olarak vazgeçmeleridir.

[Aslında bu tartışmaya herhangi bir coğrafî sınır koymanın da gereği yoktur. İki büyük İngiliz elektrik mühendisliği şirketi birleştiğinde, bunlardan birinin yöneticisi işçi fazlalığı tehlikesinden tasalanan sendikalara şunu sordu: «Japonya'dan kontrol edilmemizi mi tercih ederdiniz?» Böylelikle teknokrasinin ideologları, sermayeye karşı işçilerin dayanışmasının yerine işçilerin «kendi» patronlarıyla (ulusal, ya da Avrupalı) özdeşleşmesi düşüncesini, bir başka deyişle işçi sınıfının yüzyıl önce reddetmiş olduğu işçiler arası rekabet düşüncesini koymaya çalışmaktadırlar.

Aynı şey çok-uluslu şirketlerden şu, ya da bu ülkeye yatırım yapmalarını isteyenler için de söylenebilir. Bu tür istekler farklı ülkelerin işçileri arasında gerilimler ve bölümler yaratabilir sadece. Belçikalı ACEC, İtalyan Marelli ve Fransız Jeumont şirketlerinin bu yakınlarda Amerikan Westinghouse şirketi tarafından devralınmasından sonra böyle olmuştur.]

Bir gelir politikası ve buna bağlı olarak kuvvetli bir yürütme organı — ve güçlü bir devlet — isteğinin derin temelleri vardır. Bunlar son tahlilde serma-

yenin hızla gelişen teknolojik yenilikler dönemindeki değerlendirme koşullarından çıkmaktadır. Sabit sermayenin kısa vadede amortismanını sağlamak için maliyetlerin (ücret maliyetinin) plânlanması istenmektedir. Bundan başka teknik-bilimsel araştırma harcamalarının da artan ölçüde sosyalleştirilmesi istenmektedir. Eğer işçi ve memurlar bu gelişmenin toplumsal ücretini hiç direnmeden periyodik işsizlik, artan enflasyon, doğan ihtiyaçların artan giderilmemesi, artan iş yoğunluğu, artan sinir bozukluğu ve artan umutsuzlukla ödemeye hazırsa, her iki istek de sendikaların entegrasyonuna ve köleleşmesine, grev hakkının kaldırılmasına, toplumun tek düzeli olmasına ve güçlü bir devlete yol açacaktır. Ama bu tabii ki olacak iş değildir ve neo-kapitalizme karşı zorunlu olarak artan direnme, sosyalist politikanın çıkış noktasını oluşturmaktadır.

Ama bundan Batı Avrupa işçi sınıfının uluslararası sermaye birleşmesine pasif olarak seyirci kalmakla yetineceği ve kendini yalnızca gerçek gelirinin ve işyerinin savunmasıyla kısıtlayacağı sonucunu çıkarmamak gerekir. Bu sendikalist alternatif de tıpkı teknokratik alternatif kadar, en azından işçi sınıfı açısından gerçek dışıdır (10).

Genişleyici karakterdeki «uzun dalga» artık yavaş yavaş sönmektedir. Batının sanayileşmiş ülkelerinde artık daha yavaş ekonomik büyümeli «uzun dalga» başlamaktadır. Kullanılmayan üretim kapasitesinin hakim olduğu sanayi kollarının sayısının artması, kapitalist üretim tarzının tarihsel fazla üretim sorununu çözemediğini ispatlamaktadır. «Düzenlenmiş» tekelci kapitalizm koşullarında, bu, fazla üretim fazla kapasiteye dönüşmüştür. Ama bu biçimde de ekonomik büyümeye olan etkisini sürdürmektedir.

Batı Almanya'da 1960'dan beri imalât sanayinde kapasite kullanımında bir düşme görülmektedir, 1967' de kapasite kullanımı % 80 civarındadır. Gıda ve lüks maddeler sanayinde bu eğilim daha 1958'de başladı (11). [Mayıs patlaması arifesinde Fransa'da sanayi sadece % 75 kapasiteyle çalışmakatydı. 1969 ortasında % 83 kapasiteyle çalışan ABD endüstrisi daha 1966'da ekonomik canlılığının doruğunda iken kapasitesinin % 91'ini kullanabilmekteydi.] Madencilikten sonra çelik sanayi de ABD ve Batı Avrupa'da yapısal bir kronik fazla kapasite yaşamaktadır. (AET bölgesinde kapasite kullanım oranı uzun zamandan beri % 80'nin altındadır). Aynı eğilim şimdi de otomobil ve sentetik maddeler üreten Petro-Kimya sanayilerine geçmektedir (12). Kapitalist üretim tarzı çerçevesinde iş bulma güvenliği konusunda değil, ayrıca meta üretiminin hacmi ve birleşimi, bireysel ve sosyal tüketim ilişkisi ve emeğin yeniden üretim koşulları konularında da yapacaktır.

Sosyalistler her zaman kapitalist toplumun yalnızca adaletsiz değil, aynı zamanda mantıksız da olduğunu iddia etmişlerdir. Bu mantıksızlık, özellikle düşük istihdam, savaş, eşitsiz gelir ve mülkiyet yapısının yol açtığı muazzam işgücü ve üretim araçları israfında belli olur. Bu geçmişte de böyleydi, bugün de böyle. Ve israf hacmi, hiç de azalmış değildir (13).

Kapitalizmin bu klâsik israfına, şimdi de, gelecek yıllarda çok daha güçlenecek yeni bir israf şekli eklenmektedir. Kapitalizm, kaynakları yalnızca kullanmayarak değil bir de bunları mantıksız kullanarak israf eder.

Kısmen ya da tamamen otomatize edilmiş büyük sanayinin üretim kapasitesi arttığı ölçüde, metalarda bulunan artık değerin gerçekleştirilmesinin

zorluğu ve zaten gerçek üretim harcamalarından çok daha fazla olan dağıtım ve satış harcamaları da artar (14). Aynı zamanda üretim mekanizmasının devamını sağlamak için işe yaramaz şeyler imalâtı ve kasten kalitesiz imal edilen malların adedi arttırılır (15).

Burjuva düşüncesi ve pazar önyargılarının etkisinde olan yazarlar «bolluk toplumu»ndan söz ettiklerinde, gözlerinin önüne getirdikleri herkesin 10 buzdolabına sahip olduğu bir toplumdur (16). Malların bu denli çoğalması, muhakkak ki, kişi yeteneklerinin artan körleşmesini ve yabancılaşmayı da bilrikte getirir. Bu öncelikle ne insanlık onuruna ne de kişiliğin pekişmesine ve yaratıcı yeteneklerin üretici bir şekilde kullanılmasına uymayan işletme içi baskı koşullarına uymak zorunda olan üretici için geçerlidir. Eğer üreticiler orta öğrenimi, hattâ yüksek tahsili bitirmişlerse — ve tekniğin gelişmesi bu yöne doğru zorlamaktadır — o zaman bu çelişme yalnızca saçma değil, patlayıcı da olur.

Modern üretim güçleri, yalnızca ulusal devletin ve özel mülkiyetin sınırlarını aşmaya değil, kapitalist üretim ve bölüşüm ilişkilerinden de kurtulmaya çalışmaktadır. Çağdaş teknik, sibernetik ve nükleer enerji, üretici ve tüketicilerin serbest iradeye dayalı ve bilinçle plânlanmış uluslararası ölçüde bir birliğini ister. Gerçek bir ekonomik demokrasi, öyle bir ekonomik sistemdir ki, burada ne üretileceği, yatırımların yönlendirilmesi, çalışma zamanının süresi, her toplumsal katmanın yapacağı tüketim feragatinin hacmi, perde arkasındaki kör bir pazar, şirket ve banka yöneticilerinin diktatör, çeteleri, ya da her durumda herşeyi bilen bir politbüro tarafından değil, ilgisi olan herkesin demokratik tartışma ve karar almalarıyla belirlenir (17).

Bu çelişme iki şekilde ele alınmalıdır. Önce **ekonomik** olarak: Görece doyma ve bolluğun görüldüğü ileri endüstrileşmiş ülkelerdeki tüketim alanlarının artan sayısı, pazar ekonomisine katı bir bağlılığın anlamsızlığını göstermektedir (18). [Bu, Üçüncü Dünyanın artan ihtiyaçları ile de şiddetli bir aykırılığa düşmektedir.] Sonra **toplumsal** olarak: Artan otomasyon, fabrikaların, şirketlerin ve bir bütün olarak toplumun otoriter yapısını güçlendirmekte ve aynı zamanda buna karşı büyüyen bir tepkiyi çağırmaktadır. Bu tepki, emekçilerin eğitim düzeylerinin yüksekliği ve uzmanlaşmalarının artmasıyla daha da hızlandırılmaktadır (19a). De Gaulle gibi muhafazakâr bir politikacı bile Mayıs olaylarının son tahlilde üreticilerin ekonomideki egemenlik ilişkilerine karşı bir başkaldırması olduğunu görebilecek kadar akıllıydı. Fütürologların yüzyıl sonunda erişileceğini söyledikleri, tamamen otomatize edilmiş bir endüstride bu çelişmeler tamamen en keskin hale gelecek ve gerek işçiler, gerekse aydınlar şu seçimi yapmak zorunda kalacaklardır: Ya işletme, ekonomi ve toplumda artan bir otorite, son demokratik hakların elden gitmesi, bireyin kaderini tayin etme hakkının son mevzilerinin kaybı ve artan ekonomi plânlamasıyla pazar ekonomisindeki anarşiyle bürokratik despotizmin iç içe geçmesi, **ya da** çelişmelerin ihtiyaçların giderilmesi amacını güden sosyalist bir plânlama sayesinde çözülmesi ve bunun gerçekten işçilerin demokratik-merkeziyetçi özyönetimi sistemine dayanması (19b).

Avrupa-Amerika rekabeti üzerine yapılan tartışmalarda getirilen sosyalist alternatifin önemi, uluslararası sermaye yoğunlaşmasının her iki şeklinin de — hem Avrupa içi birleşme, hem de Avrupa ve Amerika sermayesinin Amerika'nın ağırlığında birleşme-

leri — modern tekniğin gereklerine, kişisel özgürlüğün korunması ve gelişmesine ve ekonomi ile toplumun insancallaştırılmasına temelden aykırı düşmesidir. Burjuva ekonomistleri, bize serinkanlılıkla çok kısa bir gelecekte bütün Batı ekonomisinin 300 dev şirketin eline geçeceğini söylemektedirler (20a). Biz bunlara şöyle cevap veriyoruz: Biz ekonomik gücün böyle bir avuç elde toplanması yerine, bu ekonominin ona katılan üreticiler tarafından bilinçli ve demokratik bir şekilde kontrol edilmesini tercih ederiz. Böylece sosyalize edilmiş büyük işletmelerde ve merkezi bir şekilde plânlanmış yatırımlarda modern tekniğin olanakları tamamen ve en iyi şekilde uygulanabilecektir.

[Bütün bu bakış açıları John Pinder, Roy Pryce gibi yazarlarca ve **Science and Technology in Europe** (20b) adlı kitabın hazırlanmasına katılanlarca görmezlikten gelinmektedir. Bunlar geç kalmış bir heyecanla büyük çaplı Avrupa şirketlerinin rekabet potansiyelini ve teknolojik ilerlemenin iktisadi iticiliğini keşfetmişler, ancak bunların kapitalizm içinde ödettiği ağır toplumsal bedeli üzerinde pek düşünmemişlerdir. Avrupa'nın ikinci bir Amerika'ya dönüşmesinin öyle pek parlak bir gelecek vaadetmediğinin ve teknolojik başarılar yanında kitle sefaletini ve korkunç bir israfı da içerdiğinin farkında değillermiş gibi gözükmektedirler. Pinder için, bütünleşmiş bir kapitalist Avrupa'da büyük ölçüde eşitsiz gelişmenin acılarının ve rahatsızlıklarının, Italya ve Isveç'te olduğu gibi devlet insiyatiflerince aşılacağına olan safça güveni, herhangi bir tecrübeye dayanmamaktadır. Italya'da «devlet insiyatifi»nin yirmi yıldır varlığına rağmen Kuzey ile Güney arasındaki gelir eşitsizliği azalmamış, artmıştır.]

«Amerika'nın Meydan Okuması», Batı Avrupa'nın

artık sosyalizmin yolunu çoktan kaybettiği anlamına mı gelmektedir? Bu iddiayı bir temele dayandırmak için Servan-Schreiber ve Bruclain Batı Avrupa'da büyük işletmelerin sosyalizasyonunun, teknisyenlerin ve bilim adamlarının ABD'ye göçünü hızlandıracağı ve böylece Avrupa ile ABD arasındaki teknolojik uçurumu daha da büyüteceğini varsaymak zorundadırlar. Bu varsayım, çağdaş aydınların işyeri seçimlerinde tamamen maddi motifler tarafından yönlendirildiği gibi, insancıl olmayan bir önyargıya dayanmaktadır. Bize göre bu görüş oldukça kötümserdir ve Sovyetler Birliği'ndeki bilimsel araştırmaların önemli başarıları ve İngiliz nükleer fizikçilerinin büyük başarıları, gerçeğin hiç de öyle olmadığını göstermektedir.

Bu kötümser görüş bugünkü bilim adamları için geçerli de olsa, gene de sosyalist bir Avrupa iki önemli üstünlüğe sahip olacaktır. Bu üstünlükler ona ABD'den olan teknolojik geriliğini kapatma ve yeniden bilim ve teknikte en önde olma olanağını verecektir. Batı Avrupa'nın bugünkü ekonomik ve toplumsal yapısında İngiltere ve Almanya'da işçi çocuklarının % 98'i yüksek öğrenimden yoksundurlar. Bu oran Fransa, Belçika ve İsviçre'de ise % 90-95 arasında değişmektedir. Radikal bir toplumsal dönüşüm, radikal bir ekonomik plânlama ve askerî harcamaların kaldırılması ile birlikte kısa bir sürede işçi çocuklarının % 30-40'ını yüksek öğrenime sokabilecektir. Bu, demokratik-sosyalist bir atmosfer içinde teknolojik ilerleme ve uygulamada «düzenlenmiş kapitalizmin» gelişme olanaklarından çok daha büyük bir potansiyel yaratacaktır.

Öte yandan ABD'de bugün teknolojik-bilimsel araştırma gitgide daha çok amaca yönelik (ve genellikle askerî amaçlara yönelik) olduğundan zayıflamak-

tadır. Bugün bile Avrupa «saf», ya da temel araştırma alanında öndedir (21). İşte bu «saf» araştırma teknik değişimler için gelecekteki en önemli üstünlüğü hazırlamaktadır. Özyönetim ve gerçek demokrasiye dayalı bir toplumda böyle «saf» bir araştırmanın olanakları ABD'deki kâra yönelik araştırmalarla hiçbir şekilde kıyaslanamaz (22). Lord Chalfont'un bir şantaj olarak ileri sürdüğü Sovyetler Birliği ve Doğu Bloku ülkeleriyle girişilecek bir «teknolojik işbirliği», «sosyalist aydınların» yeni nesli yetişene kadar gelişmeye yardımcı olabilir. Son olarak da sosyalist bir Avrupa, Üçüncü Dünya denen ülkelerle emperyalist ülkelerin hiçbir zaman sağlayamadığı işbirliği ve anlaşma olanaklarına sahip olabilir (23).

Sosyalist işçi sınıfı hareketi taktik olarak Amerika-Avrupa rekabet savaşına eğildiğinde, her zaman bilmelidir ki, kapitalizm son tahlilde Amerika'nın Avrupa'daki «Truva Atı»dır (24). Bu kapitalizm bizi sonunda dolaysız olarak ABD sermayesine bağlanmak ile bu ABD sermayesinin oluşturduğu kitle şartlama metodlarıyla ABD sermayesine karşı daha güçlü bir rekabet paravanası altında üreticinin daha çok yabancılaşması arasında seçim yapmak durumunda bırakır. «Amerikanlaştırma»nın bu çift yönlü tehlikesine karşı yalnızca sosyalizasyon bir çıkar yol göstermektedir.

Objektif olanaklar bellidir. İşçi sınıfının ve onun öncüsünün doğru tavrı, eğitici ve aktif örnek olucu eylemiyle bugün Batı Avrupa nüfusunun % 80'ini oluşturan ücretli ve maaşlı çalışanlar yığını içinde sübjektif koşullar da oluşturulabilir. Bunun için bir tek şart daha gereklidir: Bütün sosyalistlerin artık nihayet kısmî hedeflerle uğraşmak yerine, görevlerinin sosyalizmi gerçekleştirmek olduğunu anlamaları ve bunu politik olarak istemeleri.

1) Servan-Schreiber, a.g.e.; Claude Bruclain «Le Socialisme et l'Europe», Collection Jean Moulin, Paris 1965.

2) Servan-Schreiber, a.g.e. s. 240; Claude Bruclain a.g.e. s. 12. Fransız sosyalisti Serge Mallet'nin işçi sınıfı hareketi ile De Gaulle'ün «devlet kapitalizmi teknokrasisi» arasında Avrupa'ya hücum eden ABD sermayesine karşı bir «birleşik cephe»nin kurulmasını öneren tezi de, bu tezin başka bir varyasyonudur. Bu tez iki kez gerçek dışıdır: Çünkü önce, De Gaulle'ün stratejisi ABD sermayesine karşı etkili bir direnmeye izin vermez; sonra De Gaulle «devlet kapitalizmi teknokrasisi»nin değil özel Fransız büyük sermayesinin belli bazı önemli çevrelerinin temsilcisidir. Bu tez de, tıpkı Servan-Schreiber ve Bruclain'in tezleri gibi Batı Avrupa işçi sınıfının son tahlilde büyük burjuvazisinin çıkarlarına âlet olmasına götürür.

3) Servan-Schreiber, a.g.e. s. 206, 216; Bruclain, a.g.e. s. 151.

4) C. Wright Mills «Power Elite» (New York, 1957 s. 117, 134) kitabında, iş-idarecilerinin **(manager)** büyük Amerikan tröstlerinin hiyerarşisinde zaten genellikle zirvenin bir alt basamağına kadar çıkabildiklerine dikkati çekmektedir.

5) ABD için **Brookings-Institute**'ün araştırmasının sonuçlarına bakılabilir. İngiltere için bkz. Norman Macrae «The London Capital Market», Londra 1955; Prof. Richard M. Titmus «İncome Distribution and Soçial Change», Londra 1962 ve Prof. J. E. Meade «Efficiency, Equality and the Ownership of Property», Londra 1965. İsveç sosyalizmi efsanesi için bkz: Jean Meynaud ve Dusan Sidjanski a.g.e.; C. Hermansson «Monopol och Storfinans», Stokholm 1962 ve «Koncentration och Storföretag», Stokholm 1959; Dr. Holger Heide, «Die langfristige Wirtschaftsplanung in Schweden», Tübingen 1965.

6) Servan-Schreiber bu entegrasyonun gereğini oldukça açık belirtmektedir. «Öbür ülkelerin başarısı bir sanayi toplumu için öbürlerine yetişmenin **temel koşulunun** yüksek bir sosyal entegrasyonu, bir çeşit barışçı istikrar olduğunu göstermektedir. Bu, topluma, değişim mekanizması üzerinde yoğunlaşma imkânını verecektir (a.g.e. s. 219).

7a) Servan-Schreiber a.g.e. s. 169.

7b) [Şu ciddi, saf ve alaycı ifade, bir mali gazetede şu anlamlı başlık altında yayımlanmıştır: «Devlerle nasıl bir arada

yaşanır»; «Bu kişiler (büyük şirketlerin yöneticileri) milyonlarca işçinin kaderini ellerinde tutar ve ülkelerinin, hattâ dünyanın ekonomisini doğrudan doğruya etkilerler. Pozisyonlarının gereği, hükümetlerin kulağına (aynen böyle) seslenirler. Büyük yöneticilerin başlıca devlet görevlileri ile arası çok iyidir (aynen böyle). Bu anlaşma; görgülerindeki, eğitimlerindeki ve sorumluluklarındaki ortaklığın bir ürünüdür. Dinamizmle tutkuyu birleştiren ortak bir ruh. Bu karşılıklı anlayışın sonucu ise görüşlerin özdeşliğidir. Bu da politik birliğe yol açar.» (L'Echo de le Bourse, 18 Haziran 1968).]

7c) 1933 ile 1943 arasında fiatları düzenli tutmak için alınan sert kararlara rağmen, Nazi Almanyası'nda tarımsal ürünlerin gayri safi fiat endeksi 86,4'den 118,6'ya, sanayi mallarınınki de 117,6'dan 149,6'ya yükselmiştir. (Charles Bettelheim, L'économi allemande sous le nazisme, Paris 1946, s. 211).

8) Gerçekten şunu da söyleyelim: Ücretlerin yükselmesinin böyle bir sınırlanması mevcut gelir dağılımını donduracak ve böylece emekçi yığınların sömürülmesi pekişecektir. Kısa bir süre önce ılımlı sendikacılar bile gelir dağılımının radikal bir değişimini istediler. Refah devletinin tarihi böyle bir değişikliğin vergi politikası araçlarıyla yapılamayacağını ispatlamıştır. Çünkü büyük burjuvazi, gelir vergisinin yükselmesi durumunda gerçek gelirini düşük göstermekte ve vergi kaçırmaktadır. Bu konudaki zengin Anglo-Sakson literatüründe Prof. Domhoff'un «Who Rules America?» adlı kitabı seçkin bir yer almaktadır.

9) 1 Temmuz 1967 tarihinde «The Economist»e göre, İngiliz işçilerinin nominal haftalık gelirleri Haziran 1966 ile Ocak 1967 arasında en önemli 17 ekonomi bölgesinde % 0,9 (yarı kalifiye gemi işçileri) ile % 7,4 (yarı kalifiye inşaat işçisi) arasında düşmüştür. Ortalama düşüş % 3,5 civarındadır. Resmi olarak % 2,2 gösterilen ama gerçekte % 3,5 olan hayat pahalılığını da hesaba katarsak, Wilson'un gelir politikasının İngiliz işçisinin gerçek gelirinin altı ay içinde % 7 düşmesi anlamına geldiğini görürüz.

10) Biz bu yüzden Michael Kidron'un «Western Capitalism since the War» (Londra 1968) kitabında savunduğu görüşe katılmıyoruz. Kidron'a göre, işletme düzeyindeki ücret artışları için mücadele şeklindeki «kitle reformizmi», burjuva devletinin ücretleri merkezi bir şekilde denetleme çabasıyla olan çelişmesi yüzünden «devrimci bir dinamik» taşır. Oysa «normal» şartlar-

da kapitalist ekonomi durgunlukları aşarak bu çelişmeyi giderebilir. Ve devrimci bir buhran dönemi geldiğinde — Mayıs 1968'de Fransa'da olduğu gibi — % 15 oranındaki ücret artışlarını bile sistem taşıyabilir. İşçi sınıfı hareketi için tek devrimci dinamik, işletme düzeyinde (ve devrimci dönemlerde bölgesel düzeyde) ikili iktidar organları oluşturarak politik ve ekonomik iktidarı ele geçirmektir. Böylece işçilerin üretimi denetlemeleri sorununa gelmiş oluyoruz. Ancak geçiş talepleriyle geç kapitalizmde devrimci dinamizm geliştirilebilir, yoksa «kitle reformizmi» ile değil.

11) Bkz. (Uzmanlar Kurulunun Ekonomik gelişmeyle ilgili 1967 yılı uzman raporu) s. 59. Bu durum göstermektedir ki, Almanya'da 1966-67 durgunluğu hiçbir şekilde Merkez Bankası'nın kredi kısıtlamaları yüzünden oluşmamış, ama bunlar sonucu hızlanmıştır.

12) Bkz. 30 Eylül 1967 tarihli «The Economist». Bu nedenden Amerikan Kimya Tröstü **Du pont**, İngiltere'de **Dacron** ve **Orlan**'da önemli fiat indirimleri yaparak bir fiat savaşına girmiştir. İlk indirim Haziran 1967'de, % 18 oranındaki ikinci indirim ise aynı yılın Ağustos ayında oldu. (2 Eylül 1967 tarihli «The Economist!») [Bu konuda bir makale «Plâstik sanayinde fazla kapasite hayaleti» başlığı altında 29 Temmuz 1968 tarihli Financial Times'da da yayımlanmıştır. Antwerp'teki yeni petro-kimya kompleksi 1970'de 3 milyon tonu aşkın mamul madde üretmeye hazır duruma gelecektir. Bu rakam, 1960'daki toplam Avrupa'daki plâstik üretiminden fazladır.

13) Tabii ki, şimdiki durgunluk dönemlerinde, üretimde 1930'ların büyük buhranında olduğu gibi % 20-30 oranında değil, ancak % 5, ya da % 10 oranında düşmeler olmaktadır. Ama ilkin, bu düşük yüzde geçmiştekine göre daha büyük bir toplamla ilgilidir. İkinci olarak da, muazzam askerî harcamaların içerdiği ek ekonomik kaynak israfı (askerî harcamalar sadece ABD'de bu ara yılda 70 milyar doları bulmaktadır) vardır ki, bu 1930'ların askerî harcamalarıyla hiçbir şekilde karşılaştırılamaz.

14) Brüksel borsa gazetesi «L'Echo de le Bourse» 20 Aralık 1967 sayısında İtalyan buzdolaplarının İtalyan sınırında teslim fiatının, yani ulaştırma ve ambalâj masrafları dahil, ortalama 200 DM'a düştüğünü bildiriyordu. Buna göre imalât fiatı 150-170 DM arasında olmalı. Bu fiatla ortalama perakende fiat karşılaştırılmalıdır.

15) Vance Packard «The Waste Makers» 1963. Adolf Kozlik «Der Vergeudungs-kapitalismus» Viyana. Kapitalist sistemin mantıksızlığı yalnızca Makro-ekonomik alanda değil, Makro-sosyal alanda da patlayıcı biçimler almaktadır: Büyük şehirlerdeki dağınıklık, trafik kaosu, hava ve su kirlenmesi, eğitim sorunu, alkolikliğin ve uyuşturucu maddeler alışkanlığının yayılması (en çok zengin ülkelerde), sinir ve akıl hastalarının sayısının hızla artması v.s.

16) François Hetman: «L'Europe de l'Abondance» Paris 1967.

17) İngiltere'de son devalüasyondan sonra sosyal haklar öneren yasaların, halkın büyük çoğunluğunun isteğinin aksine, uluslararası ve İngiliz finans kapitalisti küçük bir azınlık tarafından ortadan kaldırılması; içinde yaşadığımız «demokrasi»nin nasıl birşey olduğuna iyi bir örnektir. 24 Şubat 1968 tarihli «The Economist» Uluslararası Para Fonu'nun yeni devlet bütçesinin getirdiği yığın tüketimi hacmine karşı veto hakkı elde ettiğini açıkça ifade etmektedir.

18) Galbraith gibi bir yazar da bunu tamamen kabul etmektedir. («The Afflunt Society» ve «The New İndustrial State»). Hattâ Servan-Schreiber bile (A.g.e. s. 43, 44) Herman Kahn gibi Amerikan düzeninin mutemet adamlarının, tekniğin gelişmesinin arttırdığı pazar ekonomisindeki durgunluk (Hudson enstitüsünün yayınladığı 1000 sayfalık raporda «Bericht über das Jahr 2000» getirilen) görüşünü tekrarlamaktadır. Ama bundan Batı Avrupa için politik-toplumsal sonuçlar çıkarmamaktadır.

19) 1964'de İngiltere'de olan 2500 grevin yarısı ve «kaybolan» 2,3 milyon saat işgücünün % 40'ı işletmelerin iç yapısından doğan anlaşmazlıklardan çıkmıştır. («The İncompatibles» Robin Blackburn ve Alexander Cockburn, Londra 1967). İşçilerin üretimi denetlemesinden yana olan ve İngiliz solunda gittikçe güç kazanan İşçilerin Kontrolu Enstitüsü, 1968 yılı için «İşçiler Sanayii yönetebilir mi?» adlı bir kitap hazırlamaktadır. İngiliz Maden İşçileri Sendikası AEU başkanı Hugh Scandon buna bir önsöz yazmıştır. 1968 içinde işçi denetimi sorunu İtalya (Turin FİAT işletmesinde) ve Fransa'da da (devrimci Mayıs hareketinde) ortaya çıkmıştır.

20a) Philip J. Barber, «Les entreprises internationales», «Analyse et prévision» dergisinde Eylül 1966. Brüksel borsa

dergisi «L'Echo de la Bourse»un 28 Mayıs 1968 tarihli sayısının bildirdiğine göre, kısa bir süre önce Paris'te Arthur Watson'un (ABD, İBM şirketi) insiyatifi altında, eski **Banque de France** başkanı ve eski Fransız Malyie Bakanı, şimdiki Fransız kimya tröstü **Rhône-Poulenc**'ın başkanı Wilfrid Baumgartner'in başkanlığında **Comité spécial de la Société Transnational** kurulmuştur. Bu komitenin ilk oturumunda, birkaç yıl içinde birkaç yüz «çok uluslu tröstün», «hür dünyanın» endüstri mekanizmasının üçte ikisini kontrol altına alacağı tespit edilmiştir.

20b) John Pinder ve Roy Pryce, «Europe After De Gaulle», 1969, s. 101; Eric Moonman (ed), «Science and Technology in Europe», Harmondsworth, 1969.

21) Bkz. Klaus-Heinrich Standke'nin yukarda anılan eseri.

22) Büyük sermayenin en zeki temsilcilerinin amaca ve kâra yönelik düşünmenin bilimsel araştırma, geliştirme ve uygulamanın gelişmesine olumsuz etkide bulunduğunu anlamış olmaları dikkat çekicidir. Öte yandan «sol» olarak adlandırılan, ama gerçekte yalnızca teknokrasinin temsilcileri olanlar, kâr hırsının genelleştirilmesine bel bağlamaktadırlar. Amerikan **Philco** şirketinin o zamanki ikinci başkanı David B. Smith'in 1961'de yaptığı açıklamalar ilginçtir: «...birçok şirket ayrı bir araştırma grubu kurmayı tercih etmektedir. Bu gruplar günlük meselelerden tamamen ayrılmış olup geniş araştırmalar yapmaktadır. Böyle bir grubu kâr merkezi olarak adlandırma gayri mantıkî olur. Bu grupları günlük sorunlardan uzak tutmak gerekir.» («Technologial Planning on the Corporate Level», James R. Bright, Boston 1962).

23) Böyle radikal ama aynı zamanda özgürlükçü bir sosyalizmin ABD emekçi halkına ve onun aydınlarına yapacağı olumlu etkiden burada söz etmiyoruz.

24) Bu deyim Fransız politologu Prof. Maurice Duverger'ye aittir (bkz. «Le Monde» 29/30 Ekim 1967).

Fiati 15 Lira